

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Živilė Terleckytė

**BENDRUOMENĖS ĮGALINIMAS DARNAUS VYSTYMOŠI TIKSLŲ
ĮGYVENDINIMUI: KELMĖS RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas

Doc. dr. Aistė Balžekienė

KAUNAS, 2019

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

**BENDRUOMENĖS ĮGALINIMAS DARNAUS VYSTYMOŠI TIKSLŲ
ĮGYVENDINIMUI: KELMĖS RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Baigiamasis magistro projektas
Socialinė gerovė ir politika (kodas 6211JX045)

Vadovas

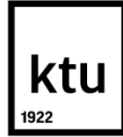
Doc. dr. Aistė Balžekienė
2019-01-04

Recenzentas

Doc. dr. Jolita Sinkienė
2019-01-

Projektą atliko

Živilė Terleckytė
2019-01-04

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų

(Fakultetas)

Živilė Terleckytė

(Studento vardas, pavardė)

Socialinė gerovė ir politika, 6211JX045

(Studijų programa, kodas)

Baigiamojo projekto

„Bendruomenės įgalinimas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui:

Kelmės rajono savivaldybės atvejis“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2019 m. sausio 4 d.

Kaunas

Patvirtinu, kad mano, **Živilės Terleckytės**, baigiamasis projektas tema „Bendruomenės įgalinimas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui: Kelmės rajono savivaldybės atvejis“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Terleckytė, Živilė. *Community Empowerment in Implementing the Sustainable Development Goals: Case Study of Kelmė District Municipality*: Master's thesis in Social Sciences / supervisor supervisor assoc. prof. Aistė Balžekienė. The Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research area and field: J 03

Key words: sustainable development, sustainable development goals, community, community empowerment

Kaunas, 2019. 83 p.

SUMMARY

Social policy is not just a redistribution of income among the population, it is also a tool for building human prosperity. Concept of sustainable development provides a meaning for these goals. In 2015 the United Nations adopted a new sustainable development agenda “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development“, where society plays a major role. The goals of sustainable development must be implemented at the local level, otherwise the goals will not be achieved. In Lithuania there are no specific guidelines for sustainable development. In 2018 Lithuania presented a report of sustainable development goals and revealed how these goals are implemented. Indicators of sustainable development goals implementation do not reveal situation in different districts in Lithuania. Sustainable development goals implementation in rural areas has low focus of researchers. Kelmė District Municipality, which is characterized by typical rural problems as aging society, high unemployment is chosen for the research. The problem of the research is: unexplored community opportunities for implementing sustainable development goals in Kelmė district municipality. Research object is: community empowerment in sustainable development. Research subject is: community empowerment in implementing the sustainable development goals in Kelmė district municipality. Master's thesis aim is to explore community empowerment for sustainable development goals in Kelmė district municipality. Objectives of the research are: 1. to discuss the concept of sustainable development, the challenges of its implementation and community empowerment in implementation from the theoretical point of view; 2. to analyze the situation and problems in implementing sustainable development goals in Lithuania; 3. to analyze the conditions of Kelmė District Municipality communities actions in implementing the sustainable development goals. Theoretical analysis of the study revealed that the achievement of sustainable development goals is not only an ambitious goal for the whole world, but also a challenging task at international level. These challenges have also a negative impact in the Lithuanian context. Lack of coherent policy, methodology and instruments for the implementation of sustainable development goals, weak public awareness were revealed as implementation problems. Weak public awareness is a cause for concern and imply weak civil society. Qualitative research was implemented to achieve project's aims. Focus group discussions, expert

interviews were chosen to reveal the current community conditions in implementing sustainable development goals. Expert interviews were carried out with 5 experts from different institutions and organisations of Kelmè district municipality. Focus group discussions were held with 4 communities groups and 1 group with presidents and representatives of communities. The analysis of research data revealed that implementation of sustainable development goals in Kelmè district municipality communities is difficult to achieve yet. As a fundamental reason for achieving any goal, there are weak partnership among the community members itself. Another causing problem is lack of education about health well-being, energy efficiency, climate change and protection of the environment. The most difficult goal to achieve is social exclusion and poverty reduction, however an improvement is visible in strengthening health well-being. Energy efficiency and climate change and environment protection are the areas where education is most needed. Taking into account the results of the research, recommendations was provided according to sustainable development goals. Recommendation are proposed to communities of Kelmè district municipality, Local Action Partnership Group of Kelmè Region, Administration of Kelmè District Municipality, Public Health Office. The final project consists of 4 sections and subsections. In Master's thesis 12 illustration, 15 tables, 4 appendixes, and 43 literature and 20 sources were used.

Terleckytė, Živilė. Bendruomenės įgalinimas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui: Kelmės rajono savivaldybės atvejis. *Magistro* baigiamasis projektas / vadovas doc. dr. Aistė Balžekienė; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypčių grupė): J 03

Reikšminiai žodžiai: *darnus vystymasis, darnaus vystymosi tikslai, bendruomenė, bendruomenės įgalinimas*

Kaunas, 2019. 83 puslapiai.

SANTRAUKA

Socialinė politika nėra vien tik pajamų perskirstymas tarp gyventojų – tai žmonių gerovės kūrimo įrankis. Juo gali būti darnus vystymasis, kuriam pasiekti 2015 metais Jungtinių Tautų Organizacija priėmė naują darbotvarkę „Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų“ iš išsikėlė 17 darnaus vystymosi tikslų. Darbotvarkės įgyvendinimui Jungtinės Tautos didelį vaidmenį skiria visuomenei – tikslai turi būti įgyvendinami vietiniu lygmeniu, kitu atveju jie nebus pasiekti. Tačiau Lietuvoje nėra konkrečių darnaus vystymosi gairių, kol kas tėra numatyti darnaus vystymosi prioritetai. 2018 metais pateikta darnaus vystymosi ataskaita atskleidė, kaip Lietuva įgyvendina darnaus vystymosi tikslus, tačiau bendri rodikliai neparodo darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo skirtinguose Lietuvos rajonuose. Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui kaimiškose vietovėse skiriama mažai mokslininkų dėmesio, todėl tyrimui pasirinkta Kelmės rajono savivaldybė, kuriai būdingos tipinės kaimo problemos – senstanti visuomenė, didelis nedarbas. Keliamą tyrimo problema: neištirtos bendruomenės galimybės darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui Kelmės rajono savivaldybėje. Projekto objektas – bendruomenės įgalinimas darniam vystymuisi, dalykas – bendruomenės įgalinimas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui Kelmės rajono savivaldybėje. Keliamas projekto tikslas: ištirti bendruomenės įgalinimą darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui Kelmės rajono savivaldybėje. Tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: 1. ištirti darnaus vystymosi koncepciją, jos tikslų įgyvendinimo iššūkius bei bendruomenės įgalinimą jų įgyvendinimui teoriniu aspektu; 2. išanalizuoti darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo situaciją ir problemas Lietuvoje; 3. išanalizuoti Kelmės rajono savivaldybės bendruomenių veiklos sąlygas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui. Tyrimo teorinė analizė atskleidė, kad darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimas yra ne tik ambicingas viso pasaulio siekis, bet ir daug problemų keliantis uždavinys tarptautiniame lygmenyje. Globalios įgyvendinimo problemos turi neigiamą įtaką ir Lietuvos kontekste. Atsiskleidžia, kad nėra nuoseklios darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo politikos, metodikos ir instrumentų jiems įgyvendinti, o visuomenės informuotumas ir įgalinimas taip pat silpnas. Pastaroji problema kelia susirūpinimą, kadangi neišprususi visuomenė – silpna visuomenė. Išsikeltam projekto tikslui pasiekti atliekamas kokybinis tyrimas. Tyrimo duomenys renkami atliekant pusiau struktūruotus interviu ir fokusuotas grupines diskusijas. Pusiau struktūruoti

interview buvo atlikti apklausiant 5 Kelmės rajono įstaigų, organizacijų ekspertus, 4 fokusuotos grupinės diskusijos atliktos su bendruomenių atstovais, 1 grupinė diskusija atlikta su bendruomeninių organizacijų pirmininkais ir seniūnaičiais. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad Lietuvos darnaus vystymosi prioritetų įgyvendinimas Kelmės rajono savivaldybės bendruomenėse yra kol kas sudėtingai įgyvendinamas siekinys. Kaip esminė priežastis, lemianti bet kurio tikslo įgyvendinimą, yra silpna partnerystė tarp pačių gyventojų. Dar viena, tikslų įgyvendinimą sąlygojanti problema – mažas bendruomenių švietimas sveikatos gerinimo, energetinio efektyvumo, klimato kaitos bei aplinkos apsaugos srityse. Partnerystės ir švietimo trūkumas yra pagrindinės priežastys, lemiančios darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo komplikuotumą Kelmės rajono savivaldybės bendruomenėse. Sunkiausia yra pasiekti socialinės atskirties ir skurdo mažinimo, didesnė pažanga matoma sveikatos gerovės stiprinime. Energetinis efektyvumas ir klimato kaita bei aplinkos apsauga yra tos sritys, kuriose labiausiai reikalingas švietimas. Atsižvelgiant į gautus tyrimo rezultatus, pateikiamos rekomendacijos pagal darnaus vystymosi tikslus, kurios įgalintų Kelmės rajono savivaldybės bendruomenes juos įgyvendinti. Siūlomos rekomendacijos Kelmės rajono savivaldybės bendruomenėms, Kelmės krašto partnerystės vietos veiklos grupei, Kelmės rajono savivaldybės administracijai, visuomenės sveikatos biurui. Baigiamąjį projektą sudaro 4 skyriai ir jų poskyriai. Darbe panaudota 12 paveikslų, 15 lentelių, 4 priedai bei 43 literatūros ir 20 kitų šaltinių.

TURINYS

ĮVADAS.....	11
1. TEORINIAI DARNAUS VYSTYMOŠI IR BENDRUOMENIŲ ĮGALINIMO ASPEKTAI	14
1.1. Darnaus vystymosi koncepcija kaip socialinės politikos raiška.....	14
1.2. Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo problemos	18
1.3. Bendruomenė kaip darnaus vystymosi tikslų įgyvendintoja	20
2. DARNAUS VYSTYMOŠI LIETUVOJE ASPEKTAI.....	26
2.1 Darnaus vystymosi teisinis reglamentavimas Lietuvoje	26
2.2. Darnios plėtos iššūkiai Lietuvos kontekste	29
3. BENDRUOMENĖS ĮGALINIMAS DARNAUS VYSTYMOŠI TIKSLŲ ĮGYVENDINIMUI. TYRIMO METODIKA.....	32
3.1 Tyrimo metodikos pagrindimas.....	32
3.2. Tyrimo eiga	34
4. BENDRUOMENĖS ĮGALINIMO DARNAUS VYSTYMOŠI TIKSLŲ ĮGYVENDINIMUI KELMĖS RAJONE ANALIZĖ	39
4.1. Kelmės rajono savivaldybės bendruomenių veiklos iššūkiai ir paskatos.....	39
4.2. Žmogaus gerovės kūrimo sandai	48
4.3. Darnaus vystymosi prioritetų įgyvendinimas Kelmės rajono bendruomenėse	51
4.3.1. Socialinės atskirties ir skurdo mažinimas.....	52
4.3.2. Sveika gyvensena.....	56
4.3.3. Energetinis efektyvumas ir klimato kaita	58
4.3.4. Darnus vartojimas ir gamyba.....	60
4.4. Rezultatų apibendrinamoji diskusija	62
IŠVADOS.....	66
REKOMENDACIJOS	68
LITERATŪRA.....	71
ŠALTINIAI	74
PRIEDAI.....	76

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Kokybinio tyrimo sritys ir kategorijos (sudaryta autorės).....	35
2 lentelė. Tyrime dalyvavusių informantų charakteristikos	37
3 lentelė. Kategorija. Ekonominiai vertybių kaitą lemiantys veiksniai ir jų padariniai bendruomeninei veiklai pagal gyventojus (sudaryta autorės).....	41
4 lentelė. Kategorija. Socialiniai veiksniai, lemiantys bendruomeninę veiklą pagal gyventojus (sudaryta autorės).....	42
5 lentelė. Kategorija. Gyventojų mažėjimo ir senėjimo įtaka bendruomenės veiklai pagal gyventojus	43
6 lentelė. Kategorija. Darnią bendruomenės veiklą lemiančios sąlygos gyventojų nuomone (sudaryta autorės).....	47
7 lentelė. Kategorija. Informantų įvardijamos svarbiausios darnaus vystymosi sritys Kelmės rajonui (sudaryta autorės).....	49
8 lentelė. Kategorija: Žmogaus gerovę lemiantys veiksniai (sudaryta autorės).....	50
9 lentelė. Kategorija. Valstybės ir asmens vaidmuo užtikrinant jo gerovę pagal gyventojus (sudaryta autorės).....	51
10 lentelė. Kategorija. Socialinės apsaugos sistemos padariniai, lemiantys socialinę atskirtį gyventojų nuomone (sudaryta autorės).....	53
11 lentelė. Kategorija. Veiklos, kuriomis siekiama įtraukti socialiai atsiskyrusius asmenis gyventojų nuomone (sudaryta autorės).....	54
12 lentelė. Kategorija. Sveikatą gerinančios bendruomeninės veiklos Kelmės rajono bendruomenėse (sudaryta autorės).....	57
13 lentelė. Kategorija. Gyventojų reagavimą į klimato kaitos pokyčius lemiantys aspektai (sudaryta autorės).....	59
14 lentelė. Kategorija. Bendruomenių veiklą aplinkos apsaugos srityje lemiantys veiksniai.....	61
15 lentelė. Darnaus vystymosi tikslų siekimą bendruomenėse sąlygojančios teigiamos ir neigiamos priežastys (sudaryta autorės).....	65

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Darnų vystymąsi apibūdinantys aspektai (sudaryta autorės).....	16
2 pav. Darnaus vystymosi tikslų tarpusavio poveikis (sudaryta autorės pagal Griggs, Nilsson, Stevance, McCollum, 2017, p. 26).....	17
3 pav. Bendruomenės dalyvavimo viešajame valdyme tipai siekiant darnaus vystymosi (sudaryta autorės, remiantis Talò, Mannarini ir Rochira (2013, p. 3-4), Marcinkevičiūte ir Petrauskiene (2008, p. 104).....	23
4 pav. Bendruomenių perspektyva darnaus vystymosi įgyvendinimo procese (sudaryta autorės).....	24
5 pav. Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo iššūkių Lietuvoje naratyvas (sudaryta autorės).....	31
6 pav. Duomenų rinkimo metodai ir informantai (sudaryta autorės).....	33
7 pav. Tyrimo planas (sudaryta autorės).....	34
8 pav. Tyrimo imtis (sudaryta autorės).....	36
9 pav. Bendruomenės veiklą lemiančios neigiamos priežastys gyventojų nuomone (sudaryta autorės).....	45
10 pav. Palankios sąlygos siekiant sukurti darnią bendruomenę (sudaryta autorės).....	47
11 pav. Darnaus vystymosi sričių tarpusavio įtaka pagal gyventojus (sudaryta autorės).....	49
12 pav. Lietuvos darnaus vystymosi prioritetų ir DVT sąsajos (sudaryta autorės, remiantis LR vyriausybės kanceliarijos, kaimo reikalų ir darnios plėtros skyriaus, strateginio planavimo ir stebėsenos skyriaus pažyma Nr. NV-3439 bei JTO Darnaus vystymosi darbotvarke iki 2030) ...	52

IVADAS

Temos aktualumas. Šiais laikais socialinė politika nebėra vien tik pajamų perskirstymas tarp skurdžiųjų ir turtingųjų. Plačiąją prasme – tai siekis užtikrinti visapusišką socialinę gerovę žmonėms – garantuoti tinkamą „švietimą ir mokslą, sveikatos apsaugą, užimtumą, socialinę apsaugą, šeimos politiką“ (Dromantienė, Česnaitytė, 2011, p. 101) bei sudaryti kitas pilnavertiško gyvenimo sąlygas. Būtent to ir siekiama darnaus vystymosi koncepcija, kuri Pasaulio aplinkos ir vystymosi komisijos ataskaitoje buvo pristatyta dar XX a. pabaigoje, o 2015 metais buvo įtvirtinta naujoje, beprecedentėje darbotvarkėje.

Jungtinių Tautų Organizacija 2015 m. priėmė naują, Tūkstantmečio vystymosi tikslus pakeičiančią darnaus vystymosi (ang. *sustainable development*) darbotvarkę „Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų“. Ji apima tris pagrindinius aspektus – socialinį, ekonominį bei aplinkos, o pastarieji – 17 tikslų (Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų, 2015, p. 2). Tai didelis iššūkis viso pasaulio valstybėms – itin ambicingas, ilgalaikis ir daug pastangų reikalaujantis įsipareigojimas šalims atsakingai gyventi – siekti gerovės visam pasauliui ir savo valstybės gyventojams.

Nors tarptautinis susitarimas dėl darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo yra pasiektas, kur kas svarbesniu klausimu tampa praktinis jų įgyvendinimas kiekvienoje šalyje. Jungtinių Tautų Organizacija pripažįsta pilietinės visuomenės vaidmenį įgyvendinant naująją darbotvarkę (Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų, 2015, p. 10). Nepaisant bendrų, tarptautiniu mastu taikomų tikslų, valstybės turi tik joms būdingų bruožų, tarpusavyje savo įgyvendinama politika jos yra labai skirtingos, todėl darniam vystymuisi labai svarbus lokalus veikimas – visuomenės įsitraukimas.

Lietuva, būdama Jungtinių Tautų Organizacijos nare, savo ruožtu taip pat siekia įgyvendinti darnaus vystymo tikslus. 2018 m. Lietuva pateikė savanorišką ataskaitą apie darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą, o tų pačių metų rugsėjo 28 dieną Lietuvos Respublikos Seimas priėmė rezoliuciją Nr. XIII-1514 „Dėl Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo Lietuvoje“, kurioje numatoma, kad strateginiai plėtros dokumentai bus suderinti su tarptautine darbotvarke. Kadangi Lietuva žengia svarbų žingsnį darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo link, o Jungtinės Tautos pabrėžia visuomenės dalyvavimo svarbą, aktualu išanalizuoti jos galimybes įsitraukti siekiant minėtų tikslų Lietuvoje.

Nors Lietuvoje darnaus vystymosi tikslai instituciniu lygmeniu yra įgyvendinami, tačiau visuomenė apie tai yra mažai informuota: „Tik 4 proc. Lietuvos gyventojų žino, kas yra Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. darnaus vystymosi tikslai (DVT) (#DVTikslai/#DVD2030), 16 proc. apklaustųjų apie tai yra kažką girdėję, o 80 proc. nežino nieko“ (Media4development, 2016, p. 3). Šie skaičiai atspindi, kad visuomenės informuotumas darnaus vystymosi tikslų atžvilgiu yra itin skurdus ir tai savaime kelia susirūpinimą jos įgalinimu siekiant darnumo, nes neišprususi visuomenė reiškia neįgalintą visuomenę. Atsižvelgiant į tai, kad visuomenė

yra sudaryta iš smulkesnių segmentų – bendruomenių, kurios turi pajėgumą kovoti su problemomis bei įgalinti žmogiškuosius išteklius (Leliūgienė, Sadauskas, 2011, p. 1287), šiame projekte analizuojamos vietinės bendruomenės. Krankalis ir Anzelytė (2013, p. 48) teigia, kad „atokiose savivaldybėse ir jų seniūnijose darnaus vystymosi veiksniai gali visiškai skirtis nuo valstybės mastu deklaruojamų socialinių, ekonominių, aplinkosauginių rodiklių“. Tai reiškia, kad kaimiškose vietovėse darnaus vystymosi lygis gali ženkliai skirtis nuo bendro Lietuvos rodiklio. Bendruomenių gerovės tyrimų darnaus vystymosi aspektu trūksta, nes dažniausiai tai tiriama tarptautiniame, nacionaliniame ar regioniniame kontekste (Beleišytė, 2012), todėl verta ištirti bendruomenių pajėgumus darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui kaimiškose vietovėse.

Mokslinis iširtumas. Darnus vystymasis – pakankamai naujas reiškinys, tačiau užsienio mokslininkų akiratyje jis tampa vis dažnesniu tyrimo objektu, analizuojamu įvairiais aspektais. Jo fenomeną aiškino R. W. Kates, T. M. Parris, A. A. Leiserowitz (2005). M. Nilsson, D. Griggs, M. Visbeck (2016) tyrė sąsajas tarp darnaus vystymosi tikslų, W. Sachs (2017) nagrinėja post-vystymąsi. Bendruomeniniu aspektu darnų vystymąsi nagrinėjo J. Howard, J. Wheeler (2015), P. James (2015). Tačiau Lietuvos mokslininkų tarpe darnus vystymasis – pakankamai reta tyrimo tema. Šiuo aspektu rašė M. Bileišis (2009), siekdamas išsiaiškinti darnios plėtros įgyvendinimo Lietuvoje sunkumus. R. Čiegis, A. Dilius, A. Mikalauskienė (2014), J. Ramanauskienė (2012) tyrė darnaus vystymosi koncepcijos vertinimo galimybes. Socialiniu aspektu darnų vystymąsi tyrė J. Pivorienė (2015), R. Kovaliov, Ž. Simanavičienė, O. Palekienė (2011) bei D. Milevičienė (2003). Kaimiškose vietovėse darnaus vystymosi įgyvendinimą tyrė R. Krankalis ir R. Anzelytė (2013), kaimo bendruomenių raidą siekiant darnumo tyrė A. Aleksandravičius ir J. Žukovskis (2011), o G. Kvieskienė ir D. Bardauskienė (2014) tyrė į bendruomenę orientuotą tvarią plėtrą. Nors darnumo apraiškos kaimo vietovėse yra analizuojamos, visgi stokojama gilesnių tyrimų, kaip bendruomenė gali įsitraukti siekiant darnaus vystymosi tikslų bei kaip pasiekti jų įgalinimo.

Tyrimui atlikti pasirinkta vietovė – Kelmės rajono savivaldybė, kuriai būdingos tipinės Lietuvos problemos – nedarbas, žemas pragyvenimo lygis, gyventojų senėjimas ir kitos problemos (Kelmės rajono savivaldybės 2018 – 2020 metų strateginis veiklos planas, 2017, p. 34). Kol kas Lietuvai būdingas „iš viršaus į apačią“ valdymo principas Krankalio ir Anzelytės (2013, p. 48) nuomone „neužtikrina adekvačių rezultatų, atsakant į sudėtingus kaimiškų vietovių socioekonominius iššūkius“. Vadinasi, bendruomenė gali būti atspirties tašku pokyčiams, o tuo pačiu pradžia darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui.

Baigiamajame projekte siekiama išnagrinėti, kokios yra bendruomenių galimybės įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus Kelmės rajone, kol instituciniame lygmenyje tikslai dar yra tik paruošiamosiose stadijose. Siekiama išsiaiškinti, kur slypi bendruomenių potencialias darnaus vystymosi atžvilgiu, kokios problemos bei iššūkiai kyla siekiant globalių tikslų.

Atsižvelgiant į minėtus aspektus, keliama **tyrimo problema**: neiširtos bendruomenės galimybės darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui Kelmės rajono savivaldybėje.

Projekto **objektas** – bendruomenės įgalinimas darniam vystymuisi.

Projekto **dalykas** – bendruomenės įgalinimas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui Kelmės rajono savivaldybėje.

Projekto tikslas. Ištirti bendruomenės įgalinimą darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui Kelmės rajono savivaldybėje.

Tiksliui pasiekti keliami tokie **projekto uždaviniai**:

1. ištirti darnaus vystymosi koncepciją, jos tikslų įgyvendinimo iššūkius bei bendruomenės įgalinimą jų įgyvendinimui teoriniu aspektu;
2. išanalizuoti darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo situaciją ir problemas Lietuvoje;
3. išanalizuoti Kelmės rajono savivaldybės bendruomenių veiklos sąlygas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui.

Tyrimo metodai. Atsižvelgiant į tai, kad regionų statistinių antrinių duomenų bazės darnaus vystymosi aspektu yra nepakankamos ir į tai, kad siekiama giluminės analizės, kuri atskleistų esminius aspektus, priežastinius ryšius bendruomenėms siekiant darnaus vystymosi tikslų, baigiamajame magistro projekte tikslui ir uždaviniams pasiekti atliekamas kokybinis tyrimas. Pusiau struktūruoto interviu metodu apklausiami 5 ekspertai, vykdomos 4 fokusuotos grupinės diskusijos su bendruomenių atstovais bei 1 diskusija su bendruomenių pirmininkais ir seniūnaičiais. Surinkta empirinė medžiaga sugrupuojama pagal kategorijas, sisteminama. Remiantis autentiškomis informantų nuomonėmis, atliekama duomenų analizė juos interpretuojant, lyginant tarpusavyje bei gretinant su teorinėmis mokslininkų išvalgomis, taip siekiant atsakyti į išsikeltą projekto tikslą bei uždavinius.

Baigiamojo projekto struktūra:

Projektą sudaro 83 puslapiai, 15 lentelių, 12 paveikslų ir 4 priedai. Iš viso baigiamajame darbe panaudota 43 mokslinės literatūros šaltiniai, 20 kitų duomenų šaltinių.

1. TEORINIAI DARNAUS VYSTYMOŠI IR BENDRUOMENIŲ ĮGALINIMO ASPEKTAI

Šiame skyriuje pateikiama darnaus vystymosi koncepcijos bei jos, kaip socialinės politikos raiškos įgalinant bendruomenę, literatūros analizė. Skyrius sudarytas iš trijų poskyrių – pirmajame poskyryje analizuojama darnaus vystymosi koncepcija, Jungtinių Tautų Organizacijos darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų, antrajame – problemos įgyvendinant darnaus vystymosi tikslus. Trečiajame poskyryje analizuojami bendruomenių darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo aspektai.

1.1. Darnaus vystymosi koncepcija kaip socialinės politikos raiška

Pasaulyje vis dar gajos diskusijos, ką iš tiesų reiškia darnus vystymasis, kurio sinonimais dar gali būti laikomi *tvari, darni plėtra, tvarus vystymasis*. Neabejotinai, tai heterogeniškas terminas, apimantis keletą sričių, todėl ir paaiškinti bei pateikti jį vienareikšmiškai – sudėtinga. Siekiant plėtoti darnaus vystymosi temą, pirmiausia šiame poskyryje analizuojama, kaip susiklostė ši koncepcija bei kokias reikšmes ji įgyja.

Galima teigti, kad darnaus vystymosi konceptas pirmiausia susiformavo ir įsitvirtino tarptautinėse politinėse organizacijose, joms nustačius žmogaus veiklos ir aplinkos nesuderinamumą. Susiformavimo pradžia galima laikyti XX a. antrąją pusę, kai 1982 m. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja inicijavo Pasaulio aplinkos ir vystymosi komisijos įkūrimą, kitaip dar vadinamą „Bruntland komisiją“. Jos įsteigimo pagrindu tapo 1972 m. Stokholmo konferencija, kurioje pirmą kartą buvo pripažinta priešara tarp aplinkos ir vystymo, bei 1980 m. Pasaulinės gamtos apsaugos organizacijos strategija. Joje argumentuojama, jog gamtos išsaugojimas yra priemonė vystymuisi, o ypač – darniam vystymuisi, rūšių, ekosistemų bei išteklių naudojimui (Kates, Parris, Leiserowitz, 2005, p. 10). Pasaulio aplinkos ir vystymosi komisijos įkūrimas buvo esminis lūžis, lėmęs spartesnį valstybių įsitraukimą sprendžiant kompleksines plėtros problemas. 1987 m. konferencijos metu komisija paskelbė ataskaitą „Mūsų bendra ateitis“ (ang. *Our Common Future*), kurios metu iš komisijos pirmininkės Gro Harlem Brundtland nuskambėjo žodžiai, kurie gali būti laikomi vieni geriausiai apibūdinančių darnų vystymąsi. Esmė apibūdinama tuo, kad tai yra vystymasis, atitinkantis dabartinius žmonių poreikius, kartu nekenkdamas būsimųjų kartų gebėjimui patenkinti savo poreikius (Our Common Future, 1987). Galima teigti, kad pirmiausia darnaus vystymosi samprata buvo vartojama apibrėžti aplinkos apsaugos problemas, tačiau po 1987 m. konferencijos ši samprata buvo papildyta kitais, ekonominiais ir socialiniais, aspektais. 2000 m. Jungtinės Tautos pasirašė Tūkstantmečio deklaraciją, kurią buvo numatyta įgyvendinti iki 2015 metų. Darnaus vystymo klausimai pradėti aptarti ne tik tarptautinėse konferencijose, bet pradėta raginti valstybes imtis realių veiksmų kovojant su ekonominėmis, socialinėmis bei aplinkos apsaugos problemomis. 2013 m. įvyko Jungtinių Tautų konferencija RIO+20, kurios metu susikūrė pasaulio

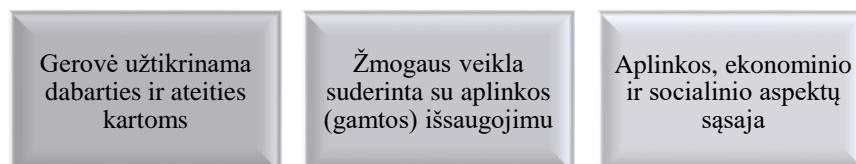
darnaus vystymo centras (RIO+ Centre). Tai yra Brazilijos vyriausybės ir Jungtinių Tautų vystymo programos bendradarbiavimo rezultatas. Centras siekia tirti penkias prioritetines veiklas: klimato kaitą, skurdo naikinimą, darnius miestus, finansinį darnumą bei darnaus vystymo tikslus (United Nations Development Programme). 2015 m. baigėsi Tūkstantmečio tikslų programa, po kurios Jungtinės Tautos pasirašė naująją deklaraciją, kurioje išsikėlė iki tol neregėto masto tikslus ir numatė juos pasiekti iki 2030 metų. Taigi, šiuo metu aktualus tarptautinis dokumentas darnaus vystymosi aspektu yra Jungtinių Tautų Organizacijos priimta darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų, kuri JTO rezoliucijoje vadinama „beprecedentės apimties ir svarbos“ (2015, p. 3). Tai yra itin didelio masto globalūs tikslai, kuriais siekiama gerovės planetai ir viso pasaulio žmonėms žadant, kad „nė vienas nebus paliktas nuošalyje“ (Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų, 2015, p. 1).

Iš viso naujoje Jungtinių Tautų darbotvarkėje yra iškelta 17 tikslų, pradedant visišku skurdo eliminavimu ir baigiant valstybių partnerystę siekiant tikslų (Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų, 2015, p. 14):

- 1 tikslas. Panaikinti visų formų skurdą visose šalyse.*
- 2 tikslas. Panaikinti badą, užtikrinti apsirūpinimą maistu ir geresnę mitybą, skatinti darnų žemės ūkį.*
- 3 tikslas. Užtikrinti sveiką gyvenseną ir skatinti visų amžiaus grupių gerovę.*
- 4 tikslas. Užtikrinti visa apimantį ir lygiavertį kokybišką švietimą ir skatinti visą gyvenimą trunkantį mokymąsi.*
- 5 tikslas. Pasiiekti lyčių lygybę ir moterų ir mergaičių įgalėjimą.*
- 6 tikslas. Užtikrinti visiems vandens prieinamumą, darnų valdymą ir sanitariją.*
- 7 tikslas. Užtikrinti visiems galimybę naudotis prieinama, patikima, darnia ir modernia energija.*
- 8 tikslas. Skatinti tvarų, įtraukų ir darnų ekonomikos augimą, produktyvų įdarbinimą ir deramą darbą.*
- 9 tikslas. Kurti atsparią infrastruktūrą, skatinti visa apimančią industrializaciją ir skatinti naujoves.*
- 10 tikslas. Mažinti nelygybę tarp šalių ir pačiose šalyse.*
- 11 tikslas. Pasiiekti, kad miestai ir gyvenvietės taptų įtraukūs, saugūs, atsparūs ir darnūs.*
- 12 tikslas. Užtikrinti darnius vartojimo ir gamybos modelius.*
- 13 tikslas. Imtis skubių kovos su klimato kaita ir jos poveikiu veiksmų.*
- 14 tikslas. Išsaugoti ir tausiai naudoti vandenynus, jūras ir jūrų išteklius darniam vystymuisi.*
- 15 tikslas. Saugoti, atkurti ir skatinti darnų sausumos ekosistemų naudojimą, darniai valdyti miškus, kovoti su dykumėjimu, sustabdyti žemės būklės blogėjimą ir pakeisti šį procesą priešinga kryptimi bei sustabdyti biologinės įvairovės praradimą.*

16 tikslas. Skatinti taikias ir įtraukias visuomenės darniam vystymuisi, suteikti visiems galimybes reikalauti teisingumo ir kurti veiksmingas, atsakingas ir įtraukias institucijas visais lygiais.

17 tikslas. Stiprinti įgyvendinimo priemones ir atgaivinti pasaulinę darnaus vystymosi partnerystę. Šie tikslai yra suskirstyti į dar smulkesnius uždavinius, kurių iš viso yra 169. Svarbu paminėti, kad Jungtinių Tautų generalinės asamblėjos rezoliucijoje pabrėžiama, jog tikslai „yra kompleksinio ir nedalomo pobūdžio, ir jais reguliuojami trys – ekonominis, socialinis ir aplinkosaugos – darnaus vystymosi aspektai“ (Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų, 2015, p. 2). Remiantis darnaus vystymosi koncepcija pagal Jungtines Tautas, galima išskirti šiuos pagrindinius principus (žr. 1 pav.):

1 pav. Darnų vystymąsi apibūdinantys aspektai (sudaryta autorės)

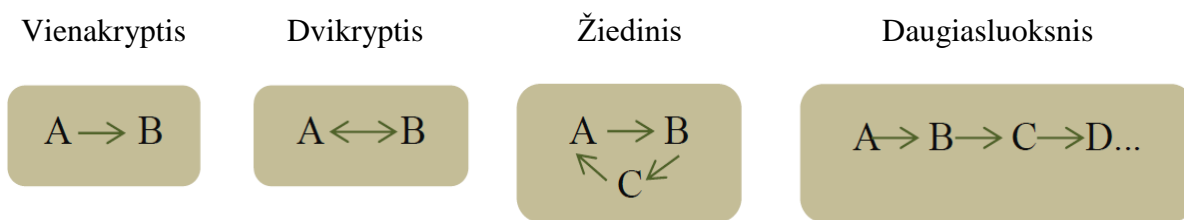
Apibendrintai, Jungtinių Tautų Organizacijos darnaus vystymosi samprata apima platų plėtros komponentų spektrą. Tai yra visapusiškas vystymasis, kuris užtikrina dabartinius žmonių poreikius, tačiau neriboja ir būsimų kartų poreikių.

Minėtieji aspektai apima tikslus, o pastarieji – apibrėžtus uždavinius, tačiau juose nėra numatyta konkrečių rodiklių, kas turi būti įgyvendinta iki 2030 metų – pateikiami gana platūs, tačiau įkvepiantys siekiai. Jungtinės Tautos taip pat nepateikia kruopščiai suplanuotų veiksmų numatytiems uždaviniams įgyvendinti. Todėl galima teigti, kad tikslai ir jų uždaviniai suformuluoti abstrakčiai, nenurodoma, kokiomis priemonėmis ir kokia forma tikslai gali būti pasiekti, nekonkretizuojama, kokios valstybės ir ką turi pasiekti, kad būtų kuriama gerovė visai planetai ir žmonijai. Generalinės asamblėjos rezoliucijoje nurodoma, kad darbotvarkė „taikytina visiems, atsižvelgiant į skirtingas nacionalines realijas, gebėjimus ir išsivystymo lygį bei paisant nacionalinės politikos ir prioritetų“ (Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų, 2015, p. 3). Nuo tarptautinės diskusijos pereinama prie nacionalinio lygmens, kur kiekviena šalis atsirenka darnaus vystymosi tikslus vadovaudamasi savo šalies vidaus politika. Kiekviena valstybė savarankiškai adaptuoja tai, kas yra aktualu tai šaliai ir siekia pagerinti tas sritis, kurios yra probleminės ir pasižymi prastais rodikliais. Kiekviena valstybė gali savarankiškai spręsti, ką savo šalyje reikia keisti, kurioms sritims telkti didžiausią dėmesį ir išteklius įgyvendinant darnaus vystymosi tikslus. Pagal atpažintas grėsmes ir rizikas, valstybės gali lokaliai spręsti ekonomines, socialines ir aplinkosaugos problemas.

Planuojant šalies darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo darbotvarkę, svarbu apžvelgti ir įvertinti ne tik planuojamus gauti rezultatus, bet ir kylančias rizikas bei neplanuotas pasekmes. Labai svarbus aspektas yra tai, kad reguliuojamos sritys – ekonominis, socialinis ir aplinkosaugos – tarpusavyje yra tarpiai susiję. Čiegis, Dilius ir Mikalauskiene (2014, p. 47) pastebi, kad „kiekviena sritis gali turėti

poveikį kitoms dviem sritims“. Tačiau tikslų poveikis nėra vienalytis – jis gali būti keturių tipų (žr. 2 pav):

2 pav. Darnaus vystymosi tikslų tarpusavio poveikis (sudaryta autorės pagal Griggs, Nilsson, Stevance, McCollum, 2017, p. 26)

Vienakryptė tikslų sąveika reiškia, kad tikslas A daro poveikį tikslui B. Kai A tikslas daro poveikį B tikslui, o pastarasis – A tikslui, tai jau dvikryptis poveikis. Žiedinis tikslų ryšys pasižymi tuo, kad A tikslas veikia B tikslą, B tikslas veikia C tikslą, o pastarasis daro poveikį pirmajam – A tikslui. Daugiasluoksnis ryšys reiškia, kad A tikslas veikia B tikslą, B veikia C tikslą, C tikslas veikia D tikslą ir t. t. (Griggs, Nilsson, Stevance, McCollum, 2017, p. 26). Tai atskleidžia, kad siekiant sklandaus darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo, svarbu numatyti, kokį poveikį vieni tikslai gali daryti kitiems tikslams. Pavyzdžiui, skurdo mažinimas (1 tikslas) gali lemti ir bado mažėjimą (2 tikslas), ko pasekmė gali būti geresnė sveikata (3 tikslas) – tai būtų teigiamos daugiasluoksnės tikslų sąveikos pavyzdys. Tačiau ekonomikos augimas (8 tikslas) gali skatinti ir neatsakingą vartojimą – tai yra neigiamos vienakryptės tikslų sąveikos pavyzdys. Tai reiškia, kad siekiant vieno tikslo, kartu galima įgyvendinti ir kitą tikslą ar tikslus, tačiau gali būti ir atvirkščias, neigiamas poveikis. Akivaizdu, kad tikslai susipina tarpusavyje ir sudaro sudėtingą, įvairių socialinės politikos sprendimų reikalaujantį tinklą.

Darnus vystymasis socialinės politikos dimensijoje gali būti daugialypis. Dažniausiai valstybės socialinė politika yra traktuojama kaip „piniginių išmokų ir paslaugų paskirstymas atsižvelgiant į gaunamų pajamų dydį ar jų praradimą, arba nemokamą socialinių paslaugų teikimą nepakankamai aprūpintiems piliečiams“ (Guogis, 2000, p. 6), o kad socialinė politika yra „pajamų paskirstymas ir turtinių santykių reguliavimas siekiant socialinio teisingumo ir lygybės“, antrina ir Milevičienė (2003, p. 82). Tokios priemonės apibūdina tradicinį požiūrį, tačiau autoriai taip pat teigia, kad socialinė politika yra kur kas daugiau nei rūpinimasis materialinių išteklių paskirstymu žmonėms. Guogis (2008, p. 29) teigia, kad socialinė politika apjungia „būstų statymo ir išlaikymo politiką, sveikatos apsaugą, švietimą, socialinį draudimą, socialines paslaugas ir kai kuriais atvejais teisę“. Dar platesniu požiūriu socialinė politika – tai „pagrindinis gerovės valstybės kūrimo instrumentas, pasižymintis sugebėjimu sustiprinti piliečių lojalumą savo nacionalinės valstybės atžvilgiu“ (Kovaliov, Simanavičienė, Palekienė, 2011, p. 551). Piliečių lojalumo aspektas yra itin svarbus darnaus vystymosi kontekste, kadangi įgalinti piliečiai turi galimybę patys konstruoti socialinę politiką, kas reikštų ir civilizacijos raidą – Milevičienės (2003, p. 82) teigimu, tai itin svarbus socialinę politiką lemiantis veiksnys. Tai tiesiogiai suponuoja, kad

socialinė politika apima ne vien tik pajamų perskirstymą, bet ir pačių piliečių įgalinimą būti aktyviais ir lojaliais piliečiais, kitaip tariant – patiems dalyvauti valstybės valdyme, viešojoje veikloje, kas yra vienas iš esminių „variklių“ įgyvendinant darnaus vystymosi tikslus. Valstybė privalo sudaryti sąlygas visuomenei šviestis – teikti jai informaciją, skatinti sąmoningumą bei visapusišką raidą. Vienas kertinių darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo užduočių valstybei – suteikti sąlygas veikti patiems piliečiams ir įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus lokaliu lygmeniu.

Apibendrinant galima teigti, kad darnaus vystymosi koncepcija yra įrankis, kuriuo siekiama gerovės dabartinėms ir ateities kartoms tausojant aplinką. Ekonominės, socialinės ir aplinkos sričių tikslai priklauso vienas nuo kito, todėl pabrėžtina jų suderinamumo svarba. Sritys ir tikslai yra tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su socialinės politikos reguliuojamomis sritimis, siekiu sukurti žmonių gerovę. Bendruomenės gali būti pagrindinės globalių tikslų įgyvendintojos, kadangi socialinė politika taip pat reiškia valstybės piliečių įgalinimą. Tačiau dėl kompleksinio tikslų pobūdžio, juos įgyvendinant susiduriama su įvairialypėmis problemomis.

1.2. Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo problemos

Nuo priimtos Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės praėjo daugiau nei 3 metai, per tokį laiko tarpą atsiskleidė jos įgyvendinimo spragos. Naujos programos trūkumai ima ryškėti tik pradėjus ją vykdyti, o darbotvarkėje numatyti veiksmai ir siekiami rezultatai praktikoje atspindi kitokį veiksmų naratyvą. Būtina apžvelgti, su kokiomis problemomis susiduria pasaulis išibėgėjęs darnaus vystymosi darbotvarkės įgyvendinimui ir išskirti pagrindines programos vykdymo silpnybes, kad būtų galima pateikti jų sprendimo būdus.

Darbotvarkė imponuoja optimistiškais, ambicingais tikslais, joje akcentuojama, kad valstybės priima didelius išipareigojimus, tačiau trūksta aiškaus ir konkretaus apibrėžimo, kaip turi veikti darnumo konceptas, kokius vaidmenis turi atlikti valstybės, kitos suinteresuotosios šalys bei visuomenė.

Nors Jungtinės Tautos deklaruoja, kad darnaus vystymosi darbotvarkę realizuos „visos valstybės ir suinteresuotosios šalys, bendradarbiaudamos kaip partnerės“ (Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų, 2015, p. 1), mokslininkai pastebi organizacinius valstybių trūkumus. Darbotvarkės įgyvendinimas pirmiausia turėtų būti kartu visų valstybių ir atskirai kiekvienoje jų pavaldžių įstaigų interesu. Tai reiškia, kad pirmiausia svarbus tarpusavio bendradarbiavimas tarp šalių tarptautiniame lygmenyje, tuomet globalios partnerystės išdavos sąlygoja ir valstybių vidaus politiką. Visgi pastebima, kad lokaliu lygmeniu valstybės susiduria su bendradarbiavimo problemomis. Nilsson, Griggs ir Visbeck (2016, p. 321) pastebi, kad politikos formuotojai ir įgyvendintojai veikia izoliuotai, ministerijos yra atsakingos už skirtingas darnaus vystymosi sritis. Tai reiškia, kad kiekviena institucija administruoja jai priskirtas, atsietas sritis, todėl trūksta tarpusavio partnerystės. Vietiniu, nacionaliniu lygmeniu institucijų

nesutarimą gali lemti netinkamas darbo organizavimas ir paskirstymas. Bileišis (2009, p. 55) teigia, kad jau Jungtinių Tautų susitikime Johanesburge (2002 m.) buvo pripažinta, kad geras valdymas yra esminis komponentas darniam vystymui. Išryškėja kita darnaus vystymosi įgyvendinimo problema – prastas, netinkamas įvairių įgyvendinančių institucijų darbas, kuris taip pat gali būti lemiamas kitų veiksmų, pasireiškiančių tiek valstybės viduje, tiek veikiančių iš išorės.

Kadangi kiekviena šalis pasižymi išskirtiniais, tik tai šaliai būdingais socialiniais, ekonominiais bei aplinkos bruožais, vienas sprendimas, kuris būtų pritaikomas visoms pasaulio valstybėms, yra neįmanomas. Ką darnaus vystymosi link turi daryti pasaulis, yra sutarta, tačiau, ką turi daryti kiekviena valstybė – nėra nustatyta ir apibrėžta, todėl valstybių valdžios atstovai šiuo atžvilgiu yra pasimėtę. Nilsson ir kt. (2016, p. 321) teigia, kad politikos formuotojams trūksta įrankių nustatyti, kokias sąveikas tarp tikslų yra svarbu spręsti bei trūksta įrodymų, kurie atskleistų, kaip konkrečios intervencijos ir politikos padeda ar trukdo siekti tikslų, nes dauguma išankstinių nuomonių, įsitikinimų, kurie daro įtaką sprendimams, susijusiems su darniu vystymusi, jau yra pasenę arba klaidingi. Šis teiginys patvirtina, kad valstybėms trūksta kokybiškų, dabarties pasaulį atitinkančių gairių, profesionalių žinių, įgalinančių pasiekti darnaus vystymosi tikslus. Tai ypač svarbu dėl visų trijų – ekonominio, socialinio bei aplinkos – dimensijų persidengimo. Siekiant vieno tikslo, būtina išanalizuoti, kaip tai gali paveikti kitus tikslus. Pavyzdžiui, jeigu ekonominis klestėjimas bus pernelyg staigus, jis gali sukelti neigiamą poveikį socialinei sričiai, nes tikėtina, kad nuo padidėjusios infliacijos mažės realiosios dirbančiųjų pajamos. Tuo pačiu tai gali turėti poveikį aplinkai, nes augant ekonomikai sparčiau naudojami gamtiniai ištekliai (Čiegis, Dilius, Mikalauskienė, 2014, p. 48). Šis pavyzdys atskleidžia, kaip darnaus vystymosi tikslai yra susiję tarpusavyje bei kaip vienos srities pokyčiai daro įtaką kitoms sritims. Nilsson ir kt. (2016, p. 320) teigia, kad jeigu šalys pradeda bandyti atskirti tikslus po vieną, jos rizikuoja netinkamais rezultatais. Tikslai neturi priešintis tarpusavyje, jie turi papildyti vienas kitą. Pavyzdžiui, automobilio atsisakymas ne tik mažintų klimato kaitos riziką (13 tikslas), bet ir redukuotų automobilio išmetamų toksinių dujų kiekį, taip apribojant žalą žmonių sveikatai (3 tikslas). Galima teigti, kad valstybės darnaus vystymosi veikla turi būti suderinta, o tačiau tam reikia profesionalaus strateginio planavimo darnaus vystymo aspektu.

Kadangi valdžios atstovams, įstaigų darbuotojams, kurie planuoja ir įgyvendina darnaus vystymosi strategijas, trūksta metodinės pagalbos ir informacijos, gebėjimo bei įgūdžių įžvelgti grėsmes ir su jomis kovoti, atsiranda tikimybė kilti apatijai ir abejingumui. Problemą gilina tai, kad neapibrėžti reikalavimai ir padidinti tikslai gali būti tarsi kvietimas vyriausybėms neveikti (Sachs, 2017, p. 2574). Laisvę pasirinkti, kaip pasiekti darnaus vystymosi tikslus, šio mokslininko nuomone, galima laikyti ne privalumu, bet trūkumu. Galimai darbotvarkės įgyvendinimas gali būti atidedamas dar ir dėl to, kad jos nevykdymas nėra sankcionuotas, tai nėra privaloma sutartis, veikiausiai tai – savanoriškas susitarimas, kuris ateities perspektyvoje gali turėti neigiamą reikšmę, bet tuo pačiu suteikia ir galimybes (Sengupta, 2018,

p. 12). Nesant įsipareigojimams atsiveria galimybės kiekvienai šaliai spręsti, kaip siekti darnaus vystymosi tikslų jiems pačiu tinkamiausiu būdu.

Visgi yra mokslininkų, teigiančių, kad darnaus vystymosi koncepcijoje yra tam tikrų prieštaravimų. Sachs (2017, p. 2574) pažymi, kad yra priešinos darnaus vystymosi idėjos chronopolitine, geopolitine ir civilizacijos prasme. Pirmiausia, chronopolitiškai visa žmonija juda vienu keliu, bet, visgi, socialinio ir ekonominio progreso tikslai taip ir nėra visiškai pasiekiami. Antra, geopolitiškai iniciatorės – išsivysčiusios šalys yra žmonijos varomoji jėga ir vieną kartą sukelta painiava aiškiai išskyrė žmoniją į skurdžias ir turtingas tautas. Šis teiginys suponuoja, kad neįmanoma panaikinti perskyros tarp turtingų ir skurdžių tautų, todėl partarosios pasmerktos gyventi nuolatiniame skurde. Ir trečia, civilizacijos aspektu, valstybių vystymasis yra matuojamas ekonominės veiklos rezultatais, t. y. bendruoju vidaus produktu ir visuomenės, kurios ką tik išsilaisvino iš kolonijinio režimo, yra priverstos atiduoti save ekonominei „globai“. Tai reiškia, kad darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą veikia ne tik dabartiniai valstybių veiksmai, bet ir istoriškai, politiškai susiformavusios valstybių pozicijos.

Apibendrinant galima teigti, kad darnaus vystymosi darbotvarkė išskėlė ne tik kilnius, ambicingus tikslus, bet ir painiavą siekiant jų įgyvendinimo, kuri pasireiškia tiek tarp valstybių, tiek ir pačiose valstybėse. Partnerystės, konkretumo ir įrankių stoka sudaro palankias sąlygas pasyviai valstybių intervencijai ir reguliavimui darnumo siekio atžvilgiu bei gali lemti nepalankios politikos šalyje kūrimą bei lėtą darnumo svarbos suvokimo ekspansiją. Visą tai dar labiau apsunkinti gali neįpareigojanti susitarimo forma, suteikianti sąlygas valstybėms neveikti bei istoriškai susiformavusi skurdžiųjų ir turtingųjų šalių perskyra. Tačiau apibrėžtumo nebuvimą galima traktuoti ne kaip kliūtį, bet kaip galimybę valstybėms veikti jiems tinkamiausiu būdu. Viena iš galimybių – piliečių, bendruomenės įgalinimas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui.

1.3. Bendruomenė kaip darnaus vystymosi tikslų įgyvendintoja

Šiuolaikiniame pasaulyje, kuris tampa vis demokratiškesnis, politinės valios užtikrinti piliečių gerovę nepakanka, todėl svarbu aktyvuoti socialinį kapitalą – įgalinti veikti pačius piliečius. Socialinis kapitalas, pilietinė visuomenė ir bendruomenė darnaus vystymosi kontekste yra tarpiai susijusios sąvokos.

Socialinis kapitalas darnios plėtros kontekste siejamas su socialiniu solidarumu, socialine įtrauktimi, bendruomeninių ryšių, tinklų kūrimu ir palaikymu (Pivorienė, 2014, p. 42), vadinasi, tai siejasi su aktyvia pilietine visuomene. Anot Nefo (2006, p. 83, 87), pilietinė visuomenė ir bendruomeniškumas yra ekvivalenčios sampratos, nes jos nusako tas pačias vertybes, tik bendruomenės sąvoka apibrėžia konkrečią veikimo teritoriją. Todėl bendruomenė – pilietinės visuomenės atspindys, veikiantis apibrėžtame kontekste, vietovėje ir sudarantis konkretų socialinį kapitalą. Pastarasis darnaus vystymosi aspektu kelia tris prielaidas (Mžavanadze, 2009):

1. darnaus vystymosi įgyvendinimas reiškia nukrypimą nuo „įprastos veiklos“;
2. norint nukrypti nuo „įprastos veiklos“, turi pasikeisti nuomonė, procedūrų, technologijų ir organizacijų suvokimas ir vertė, kuri galėtų sudaryti sąlygas visų rūšių naujovėms;
3. atsiranda dialogo su daugeliu suinteresuotųjų šalių poreikis, nes viena organizacija ar asmuo negali sėkmingai pasiekti tikslų.

Šios trys prielaidos suponuoja tai, kad reikalingi pokyčiai ir bendruomenėse – tai reiškia nukrypimą nuo įprastos padėties, veikiausiai – aktyvesnį narių veikimą. Tam yra būtinas suvokimas, kad reikia keistis, tikėjimas – kad pokyčiai gali būti įgyvendinti. Tuo pačiu tai reikalauja, kad į darnumo siekimą įsitrauktų ir kitos institucijos, kaimo bendruomenėje tai yra seniūnija, savivaldybės administracija, savivaldybės taryba, kitos rajono institucijos, priklausomai, ko bendruomenė siekia. Minimoms prielaidoms reiškia, kad bendruomenės turi stengtis keistis bei ne tik aktyviai savarankiškai spręsti problemas, bet ir gebėti užmegzti ryšius.

Siekiant darnaus vystymosi, svarbu, kad bendruomenė savo viduje gebėtų itin aktyviai spręsti problemas ir priimti iššūkius – tai parodo jų pajėgumą apskritai veikti. Siekiant darnaus vystymosi, anot Krankalio ir Anzelytės (2013, p. 45), būtina įgyvendinti subsidiarumo principą – patiems išsprendžiamų problemų neadresuoti aukštesnėms valdžios institucijoms, turi veikti grandinės principas „valstybė-savivaldybė-pilietis“, kuris, galima teigti, atitinka darnaus vystymosi principą „mąstyk globaliai, veik lokaliai“ (ang. think globally – act locally). Todėl paskutinė, pati svarbiausia grandis darnaus vystymosi tikslų įgyvendinime yra bendruomenė.

Kaimo, gyvenvietės bendruomenės galima apibūdinti dviem imanentiniais bruožais. Šio projekto autorės nuomone, kaimo bendruomenėms tinka Leliūgienės ir Sadausko (2011, p. 1288) bendruomenių tipologija. Pagal ją, bendruomenės gali būti skiriamos pagal du aspektus – vietos arba interesų. Tačiau autorė šias ypatybes pateikia kaip bendruomenės atskiriančius bruožus, tačiau šie abu bruožai – bendri interesai ir bendra teritorija – taikliai apibūdina kaimo bendruomenes. Vietos aspektas akivaizdžiai suprantamas – bendruomenė yra apibrėžtos teritorijos gyventojai, jų tapatybę apibūdina vietovė, o pastaroji lemia ir bendrus interesus, tikslus, kurie žmones suvienija sprendimų ieškojime. Remiantis tuo, galima teigti, kad siekiant darnaus vystymosi, būtini bendruomeniniai santykiai tarp individų, nes tik tokiomis sąlygomis įmanomas bendruomenės įgalinimas. Perkins ir Zimmerman (1995, p. 569) jį mato kaip konstrukta, kuris sieja individualias kompetencijas ir stiprybes, natūralias pagalbos sistemas ir iniciatyvų elgesį su socialine politika ir socialiniais pokyčiais. Įgalinimo samprata tiesiogiai siejasi su bendruomenės savarankišku veikimu, sutelkus vietinius žmones, turinčius skirtingas stiprybes ir gebėjimus, spręsti lokalias, su socialine politika susijusias problemas, kurios gali būti tapatinamos su darnaus vystymosi aspektais. Bendruomeninis kapitalas yra daugiamatis, nes anksčiau, buvęs laikomas vien tik ekonominiu ar finansiniu kapitalu, įgavo natūralaus, fizinio, ekonominio, žmonių, socialinio ir kultūrinio kapitalo formas (Wheeler, Beathley, 2015, p. 301), todėl bendruomenės gali inicijuoti

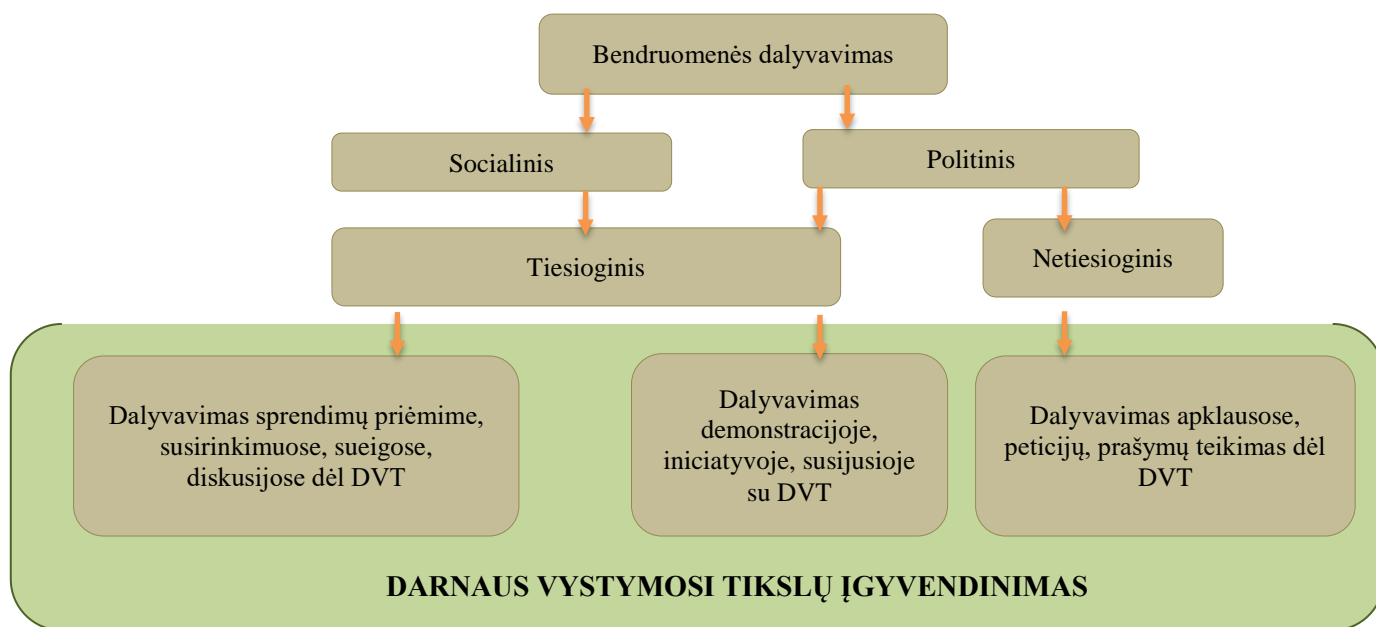
pokyčius įvairiose struktūrose. Pavyzdžiui, gyventojai yra suinteresuoti prasta kaime teikiamo vandens kokybe, jie turi bendrą tikslą – gauti geresnės kokybės vandenį, todėl telkiamos individų pastangos bendram tikslui pasiekti. Nefas (2007, p. 73) teigia, kad visuomet, nagrinėjant bendruomeniškumą, dėmesys savaime kreipiamas į kaimo vietovę. Kaimui nuo seno būdinga vietos savivalda, kadangi kaimas buvo pagrindinis socialinis sluoksnis, kuriam būdinga ūkinė gerovė ir dvasinė paguoda. Tai reiškia, kad kaimui būdingi bendri, tačiau gana įvairūs ekonominiai, socialiniai reikalai.

Kai kurie autoriai pastebi, kad kaimo bendruomenės matomos kaip erdvė žmogaus socialiniam vystymuisi. Leliūgienė, Sadauskas (2011, p. 1288-1289) pažymi, kad vietos bendruomenė yra „konkreiti, istoriškai susiformavusi aplinka, kurioje vyksta žmogaus socializacija“. Tai yra patirtis, įgūdžių perdavimas ir perėjimas, terpė individui tapti visuomeniškai aktyviu bendruomenės nariu. Vietos bendruomenę apibrėžia Nefas (2006, p. 83), kuris ją laiko kaip „grupę žmonių, gyvenančių ir veikiančių apibrėžtoje teritorijoje, susijusių bendru interesu ir vidiniu jausmu, jog jie priklauso tai žmonių grupei“. Tai reiškia, kad vietinėje bendruomenėje formuojasi jos nario nuostatos, suvokimas, stiprus emocinis ryšys. Suformuotas suvokimas lemia individo elgesį, jis gali perimti taisyklę, normas ir elgtis taip, pagal kurias įprastai gyvena bendruomenė, kuriai jis priklauso. Iš esmės tai reiškia, kad priklausymas bendruomenei turi didelę reikšmę asmenybės susiformavimui, pasaulėžiūrai, kurią individas gali perduoti kitiems žmonėms ar jų grupėms. Šis bruožas gali būti ypač aktualus darnaus vystymosi kontekste. Kadangi bendruomenė formuoja vertybių suvokimo pagrindą, aktyvus darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimas, jo nuostatų diegimas prisidėtų prie sėkmingo ir efektyvaus tikslų siekimo, aktyvaus socialinio kapitalo kūrimo. Tai yra susiję ne tik su vidiniu bendruomenės įgalinimu, bet ir išorinių ryšių kūrimu – galia daryti įtaką. Taip bendruomenėse atsiranda galimybė ne tik realizuoti darnaus vystymosi tikslus, bet ir formuoti jų įgyvendinimo kultūrą bei politiką bendradarbiaujant, todėl labai svarbus aspektas darnaus vystymosi kontekste yra partnerystė, kuri įtvirtinta 17-uoju darnaus vystymosi tikslu.

Bendruomenėse partnerystė gali būti nukreipta į tris subjektus – bendruomenės narius, kitas bendruomenes ir vietines institucijas. Vadinasi, bendruomenė gali spręsti konkrečias kultūrinės, socialines, ekonomines problemas, tuo pačiu veikti ir išorines sistemas – visuomenę, politiką. Perkins ir Zimmerman (1995, p. 571) pažymi, kad kolektyviniai veiksmai gerina gyvenimo kokybę bendruomenėje bei tarp bendruomeninių organizacijų. Tai gali būti grindžiama patirties, kompetencijų pasidalijimu, kuris teikia abipusę naudą siekiant darnumo. Be to, taip įgyvendinamas ir darnumo tarp organizacijų principas, nes kuriami tvarūs, įtraukūs santykiai tarp grupių. Kitas svarbus aspektas – aktyvus bendravimas su vietos valdžia. Organizuotos bendruomenės esmė yra tai, ji yra tarpininkas tarp individo ir valstybės instituto, kuris įgauna galias tik per bendrą narių veiklą. Bendruomenė yra pilietinės visuomenės vienetas, kurio galią daryti įtaką patvirtina ir amerikiečių politologas Putnam (1995, p. 224), kuris teigia, kad pilietinis dalyvavimas stipriai veikia atstovaujамąją vyriausybę. Bendruomenės

lygmeniu tai reikštų, kad susitelkus galima padaryti poveikį įvairioms politinėms struktūroms, siekiant išspręsti aktualias problemas. Darnaus vystymosi aspektu tai reikštų, kad susidūrus su tikslų įgyvendinimo problemomis bendruomenė gali teikti pastabas, pasiūlymus, kaip efektyviau siekti darnumo. Dalyvavimas viešojoje veikloje gali reikštis įvairiais tipais ir lemti tai, kokį vaidmenį darnaus vystymosi kontekste užima bendruomenė.

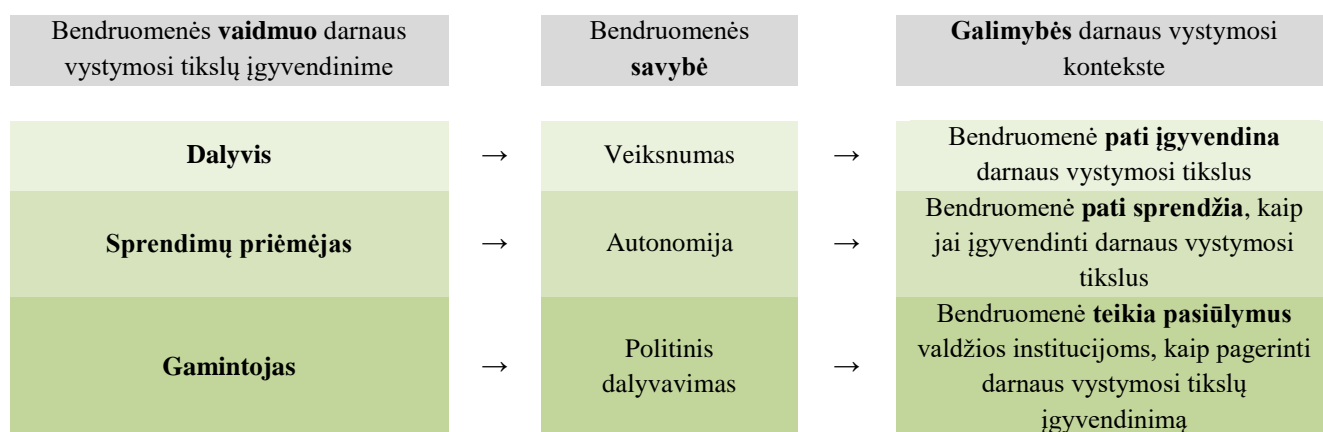
Talò, Mannarini ir Rochira (2013, p. 3-4) sugretina du bendruomenės dalyvavo tipus – politinį ir socialinį. Autorių teigimu, įvairiose mokslų disciplinose šių tipų apibrėžimai – skirtingi. Visgi, Talò ir kt. remiasi tokiu socialinio dalyvavimo apibrėžimu – tai yra asmens dalyvavimas priimant sprendimus institucijose, programose bei toje aplinkoje, kuri jį veikia. Toks dalyvavimas gali būti būdingas oficialiai įsteigtoms bendruomenėms, kuomet jos yra kviečiamos į posėdžius, pasitarimus, susirinkimus dalyvauti sprendžiant jiems aktualius klausimus centrinės valdžios institucijose (seniūnijose, savivaldybėse). Tuo tarpu politinis dalyvavimas reiškia domėjimąsi politiniu gyvenimu ir gali pasireikšti tiesioginiu ar netiesioginiu dalyvavimu, pvz. balsavimu rinkimuose arba prisijungimu prie nevyriausybinių grupės, iniciatyvos, dalyvavimu demonstracijoje. Tiesioginį ir netiesioginį piliečių dalyvavimą viešajame valdyme apibūdina Marcinkevičiūtė ir Petrauskienė (2008, p. 104). Dalyvavimas rinkimuose, gyventojų apklausose, sueigose, peticijų, prašymų, skundų pateikimas ir pan. laikoma tiesioginiu dalyvavimu, tuo tarpu netiesioginiu – nuomonių apklausos kitomis, netiesioginėmis priemonėmis ir pan. Minėti būdai yra tinkami bendruomenėms formuojant darnaus vystymosi politiką ir siekiant darnaus vystymosi tikslų (žr. 3 pav.):

3 pav. Bendruomenės dalyvavimo viešajame valdyme tipai siekiant darnaus vystymosi (sudaryta autorės, remiantis Talò, Mannarini ir Rochira (2013, p. 3-4), Marcinkevičiūte ir Petrauskiene (2008, p. 104))

Bendruomeninis dalyvavimas darnaus vystymosi aspektu taip pat gali reikštis socialiniu arba politiniu dalyvavimu. Socialinis dalyvavimas reikštų, kad bendruomenė – jos nariai, atstovai tiesiogiai sprendžia

darnaus vystymosi problemas – kreipiasi į vietos valdžią, aktyviai dalyvauja sprendimų svarstyme bei priėmime. Politinis bendruomenės dalyvavimas reikštų tai, kad ji palaiko tokią politiką, kuri skatina darnų vystymąsi. Tai gali reikštis ir tiesioginiu ir netiesioginiu būdu. Tiesioginis politinis dalyvavimas apibūdinamas kaip bendruomenės narių politinė pozicija, aktyviai išreiškianti palaikymą tvaraus vystymosi politikai – prisijungimas prie iniciatyvų, skatinančių darnaus vystymosi įgyvendinimą ar net dalyvavimas socialiniame judėjime. Netiesioginis būdas – įvairių prašymų, peticijų, skundų, susijusių su darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimu bendruomenėje, teikimu. Tokie skirtingi dalyvavimo būdai užtikrina pilnavertį dalyvavimą siekiant darnumo, todėl bendruomenė vystymosi procese gali užimti skirtingus vaidmenis. Remiantis Howard ir Wheeler (2015), bendruomenės gali būti dalyviais, sprendimų priėmėjais arba gamintojais. Skirtingi bendruomenės vaidmenys atskleidžia tam tikras bendruomenės savybes, kurias galima susieti su galimybėmis darnaus vystymosi įgyvendinimo procese. Visa tai apibrėžia bendruomenės darnaus vystymosi perspektyvą (žr. 4 pav.):

4 pav. Bendruomenių perspektyva darnaus vystymosi įgyvendinimo procese (sudaryta autorės)

Galima teigti, kad skirtingi vaidmenys tarsi įgalina bendruomenes veikti skirtingais lygiais – pačiai įgyvendinti tikslus, spręsti, kaip juos įgyvendinti, o veikloje atsiskleidusias problemas ir pasiūlymus, kaip jas išspręsti, teikti valdžios institucijoms, kurios sudaro strateginius planus, modelius. Vadinasi, bendruomenė, siekdama darnaus vystymosi tikslų gali veikti lanksčiai ir įvairiapusiškai, vadinasi – perspektyviai.

Apibendrinant galima teigti, kad darnaus vystymosi koncepcija yra ambicingas siekis kurti gerovę žmonėms. Globalių tikslų įgyvendinimą apsunkina problemos, pasireiškiančios organizaciniais, metodiniais bei darbotvarkės neapibrėžtumo požymiais tarptautiniame bei vietiniame valstybių lygmenyje. Tuo pačiu tai suteikia laisvę valstybėms, atsižvelgiant į vidaus politikos realijas, įgyvendinti tikslus šalims tinkamiausiu būdu. Globaliais tikslais siekiama visapusiškos žmonių gerovės, kuriai sukurti turi būti įgalinti patys piliečiai. Ypatingai svarbus bendruomeninis kapitalas, kuris darnaus vystymosi kontekste reiškia ne tik socialinę įtrauktį, solidarumą, bet ir ryšių bei tinklų kūrimą – partnerystę tarp bendruomenės narių, kitų bendruomenių bei valdžios institucijų. Bendruomenė gali aktyviai dalyvauti viešojoje veikloje siekiant globalių tikslų – ji gali užimti skirtingus vaidmenis, kuriais

pasireiškia būtinos savybės įgyvendinant darnaus vystymosi tikslus, su jais susijusius sprendimus bei galimybe formuoti jų įgyvendinimo politiką. Siekiant išsiaiškinti bendruomenių galimybes darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui Lietuvoje, svarbu apžvelgti jo teisinį reglamentavimą bei įgyvendinimo iššūkius.

2. DARNAUS VYSTYMOŠI LIETUVOJE ASPEKTAI

Šiame skyriuje pateikiama darnaus vystymosi įgyvendinimo Lietuvoje analizė. Skyrius sudarytas iš dviejų poskyrių – pirmajame poskyryje analizuojamas darnaus vystymosi teisinis reglamentavimas, antrajame poskyryje pateikiama iššūkių, su kuriais susiduria Lietuva darnaus vystymosi įgyvendinimo aspektu, analizė.

2.1 Darnaus vystymosi teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Lietuva, kaip ir kitos Jungtinių Tautų Organizacijos narės, formuoja vidinę valstybės politiką remiantis darbotvarkės nuostatomis ir ją įgyvendina. Kiekvienos programos vykdymas turi būti teisiškai reglamentuotas, tai reiškia, kad turi būti įtvirtinti programos tikslai, kryptys ir įgyvendintojai.

Kol kas Lietuvoje nėra akivaizdžiai matomo autoriteto, kitaip tariant – stiprios politinės pozicijos, kuri paskatintų visuomenę imtis veiksmų. Siekiant sužinoti Lietuvos politikos poziciją darnaus vystymosi aspektais, tenka pasikliauti oficialiaisiais dokumentais, kurių didžioji dalis šiuo metu yra nepritaikyta prie dabartinių darnaus vystymosi tikslų. Pagrindiniai teisės aktai, kurie gali apibūdinti darnų Lietuvos vystymąsi, gali būti laikomi šie:

1. 2003 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Respublikos vyriausybės priimta nacionalinė darnaus vystymosi strategija, kuri paskutinį kartą buvo atnaujinta 2011 m. balandžio 8 d.;
2. 2012 m. gegužės 15 d. patvirtinta Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“.
3. 2012 m. lapkričio 28 d. priimta 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programa.

Pagal šiuos teisės aktus kurti kiti norminiai dokumentai, specialios programos, kurias turi įgyvendinti įvairios valstybės institucijos.

Didesnį dėmesį reikėtų telkti paskutiniajai, aktualiausiai pažangos strategijai. 2012 m. gegužės 15 d. Lietuvos Respublikos seimas priėmė nutarimą dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, kuri yra „pagrindinis ir svarbiausias ilgalaikis strateginis dokumentas“, o strategija „grindžiama remiantis darnaus vystymosi principais bei Lietuvos valstybės ir visuomenės vystymosi materialiaisiais ir nematerialiaisiais ištekliais“ („Lietuva 2030“, 2012). Šios vizijos įgyvendinimas paremtas trimis pagrindinėmis vertybėmis. Tai yra: „Atvirumas kitokiam požiūriui, pozityvioms iniciatyvoms, dialogui, bendradarbiavimui, naujovėms; Kūrybingumas generuojant vertingas idėjas ir jas įgyvendinant, iššūkius vertinant kaip naujas galimybes savo sėkmei kurti; Atsakomybė už savo veiksmus, moralumas, aktyvus rūpinimasis ne tik savimi, bet ir savo aplinka, bendruomene, savo šalimi“. Taip pat išskiriamos pagrindinės pažangos sritys – visuomenė, ekonomika ir valdymas („Lietuva 2030“, 2012). Taigi, Lietuva ruošiasi kurti atvirą, kūrybingą bei atsakingą visuomenę, ekonomiką ir valdymą, ir to sėkmė stipriai priklausys nuo savivaldybių institucijų bei visuomenės įsitraukimo.

Lietuvoje atsakomybė koordinuoti darnią plėtrą priskirta Aplinkos ministerijai. 2011 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarime „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ 3 punkte nutariama „Skirti Aplinkos ministeriją atsakinga už Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo koordinavimą“, 4 punkte numatyta „Pavesti Aplinkos ministerijai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Susisiekimo ministerijai, Sveikatos apsaugos ministerijai, Švietimo ir mokslo ministerijai, Ūkio ministerijai, Užsienio reikalų ministerijai, Vidaus reikalų ministerijai ir Žemės ūkio ministerijai per 3 mėnesius nuo šio nutarimo įsigaliojimo peržiūrėti pagal kompetenciją nacionalines programas ir prireikrus papildyti tomis Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo nuostatomis, kurios šiose programose nenumatytos“. Tai reiškia, kad Aplinkos ministerija yra pagrindinis veikėjas, kurio atsakomybėje yra kitų institucijų veiksmai siekiant darnaus vystymosi, ši ministerija privalo užtikrinti tvarios plėtros įgyvendinimą ir suderinamumą tarp institucijų veiklų. Devynioms ministerijoms, tarp jų ir Aplinkos ministerijai, pavesta adaptuoti nacionalines programas. Dokumento „Lietuva 2030“ 2.4 punkte akcentuojama, kad savivaldybių institucijos atliks svarbų vaidmenį „telkiant ir stiprinant bendruomenes bei skatinant visuomenę veikti“ („Lietuva 2030“, 2012), darnios Lietuvos vizijai įgyvendinti. Galima teigti, kad savivaldybėms tenka didžiulis įpareigojimas – jos atsakingos už bendruomenių ir apskritai visuomenės įtraukimą siekiant darnumo, tačiau visgi svarbiausias sėkmingo įgyvendinimo komponentas yra piliečiai. Pažangos strategijos 2.4 punkte aiškiai pabrėžiama, kad be visuomenės įsitraukimo tikslai nebus pasiekti („Lietuva 2030“, 2012). Taigi, dokumente formuojama nuostata, kad darnios plėtros įgyvendinimo sėkmė priklauso pirmiausia nuo ministerijų formuojamos politikos, tuomet – nuo vietinio lygmens valdžios institucijų – savivaldybių, jų struktūrinių padalinių – seniūnijų, ir žemiausios grandies – bendruomenių.

Nepaisant to, kad rengiant šią strategiją buvo atsižvelgta į Europos Tarybos susitikimo rekomendaciją ir Pasaulio valstybių ir vyriausybių susitikimo Johanesburge Įgyvendinimo planą, visgi galima teigti, kad Lietuvos Respublikos pagrindinis strateginis darnaus vystymosi dokumentas nėra pritaikytas prie dabartinių tarptautinių darnaus vystymosi tikslų.

Kuriant Lietuvos vystymosi strategiją, remiamasis darnaus vystymosi principais, tačiau nuorodų į Jungtinių Tautų tuomet galiojusius „Tūkstantmečio tikslus“ nėra. Apibendrinus galima teigti, kad dabartinė Lietuvos plėtros strategija neparodo, kaip Lietuva turėtų prisidėti prie pasaulinio darnaus vystymosi savo šalyje ir už jos ribų.

Visgi, užuominos apie darnų vystymąsi atsispindi vienoje Lietuvos Respublikos Kanceliarijos pažymoje. Lietuva pasirinko keturias prioritėtines darnaus vystymosi sritis, kurios užfiksuotos 2016 m. lapkričio 4 d. LR vyriausybės kanceliarijos, kaimo reikalų ir darnios plėtros skyriaus, strateginio planavimo ir stebėsenos skyriaus pažymoje Nr. NV-3439 dėl Vyriausybės nutarimų (TAP NR. 16-1550,

TAP NR. 16-1699; TAIS NR. 16-11438, TAIS NR. 16-10761(2)) pakeitimo. Pagal pažymą Lietuva kaip prioritetines sritis nustatė:

1. socialinės atskirties ir skurdo mažinimą;
2. sveiką gyvenseną;
3. energetinį efektyvumą ir klimato kaitą;
4. darnų vartojimą ir gamybą.

Šioje pažymoje ne tik nustatyti darnaus vystymosi prioritetai, bet ir nurodoma, kokius pakeitimus reikia atlikti prisitaikant prie tarptautinių darnaus vystymosi tikslų. Taip pat, kad pagal joje priimtus nutarimus turi būti pakoreguota Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. Tačiau Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ pakeitimo vis dar tebėra derinimo būsenoje, projektas kol kas nebuvo patvirtintas.

Didesnis postūmis link tarptautiniu lygmeniu sutartų darnaus vystymosi tikslų įvyko 2018 m. Liepos mėnesį Lietuva pirmą kartą Jungtinių Tautų Aukšto lygio politiniame forume pristatė JT darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaitą (toliau – Ataskaita). Lietuvą atstovavo aplinkos ministras Kęstutis Navickas, Ataskaitą parengė tarpinstitucinė darbo grupė, kurią sudaro 21 atstovas iš visų ministerijų, seimo nario padėjėja – sekretorė, 2 atstovai iš Lietuvos statistikos departamento bei 6 nevyriausybinėse organizacijų, tokių kaip Lietuvos savivaldybių asociacija, NNVBO Platforma, Lietuvos neįgalųjų forumas, Lietuvos jaunimo organizacijų taryba. Kaip jau minėta anksčiau, dabartiniai Lietuvos strateginiai dokumentai nebuvo pakeisti ir pritaikyti prie dabartinės Darbotvarkės 2030, o savanoriškoje Lietuvos Ataskaitoje teigiama, kad strateginiai dokumentai buvo peržiūrėti, atlikta jų suderinamumo analizė. Po peržiūros buvo nustatyta, kad „dauguma Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų ir uždavinių iš esmės yra atspindėti Lietuvos strateginiuose planavimo dokumentuose. Darbotvarkės tikslai iš esmės atspindėti ir Vyriausybės ketverių metų veiklos programoje“ (Nacionalinė JT Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita, 2018) . Dėl to strategijos, iki jų galiojimo pabaigos, t. y. 2020 metų nebus koreguojamos. Ataskaitoje detalai apžvelgiamas kiekvienas tikslas bei pristatyti darbai, kurie siejami su tikslais, pateikta statistinė informacija. Ataskaitoje pristatyti visi 17 darnaus vystymosi tikslų. Prie kiekvieno iš jų pateikiami statistiniai duomenys bei išvardijami nuveikti darbai. Tačiau nėra pateikiama gilesnė analizė, kaip atlikti darbai, pritaikyti prie darnaus vystymosi tikslų, veikia vieni kitus tarpusavyje.

Ataskaita tapo vienu iš akstinių integruoti darnaus vystymosi tikslus. 2018 m. rugsėjo 28 d. Seimas priėmė rezoliuciją „Dėl Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo Lietuvoje“, kurioje teigiama, kad „Ataskaitoje trūksta integralaus požiūrio į valstybės raidą, dominuoja skirtinguose sektoriuose įgyvendinamų priemonių aprašymai, nepateikiant išsamaus jų poveikio konkretiems darnaus vystymosi tikslams paaiškinimo“. Teisės akte oficialiai pripažįstama, kad darnaus vystymosi tikslai yra įgyvendinami fragmentiškai, tarp institucijų trūksta bendradarbiavimo. Ataskaitoje taip pat įtvirtinama

nuostata, jog darnaus vystymosi tikslus būtina integruoti į Lietuvos nacionalinius strateginius plėtros dokumentus ir užtikrinti jų sinergiją. Rezoliucijoje akcentuojama, kad sprendimų priėmimas turi būti pagrįstas moksliniais įrodymais, be to, kaip svarbus kriterijus pabrėžiamas visuomenės įtraukimas, jų bendradarbiavimas su institucijomis bei pačių institucijų bendras darbas. Todėl vienas iš pagrindinių darnaus vystymosi aspektų Lietuvoje yra bendradarbiavimas, o tai, reiškia, kad nevyriausybinių organizacijų, vietos bendruomenės turi didelę reikšmę darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui. Ir atsižvelgiant į tai, kad rezoliucijoje pažymima regioninės plėtros svarba, suponuoja idėją, jog tvarios plėtros įgyvendinimui būtinas bendruomenių įtraukimas.

Visgi iki šiol aktyvesnė darnaus vystymosi plėtra labiau veikia „pogrindyje“, visuomenės informavimo priemonėse. Lietuvoje jau yra sukurta nemažai nevyriausybinių organizacijų, kurios vykdo projektus ir siekia įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus. Pavyzdžiui, Nacionalinė nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma (NNVBO Platforma), kurios pagrindinis tikslas yra padėti Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo NVO plėtoti savo veiklą, „kad Lietuvoje stiprėtų įvairioms kultūroms atvira, pilietiška ir demokratiška visuomenė“. Ši asociacija siekia „sukurti darnų pasaulį, kuriame kiekvienas žmogus gali realizuoti savo teises ir pareigas bei gyventi orų gyvenimą neskurstant“ (vbplatforma.org). Šiuo metu organizaciją vienija 23 narius. Kiekviena organizacija, veikdama savo srityje, siekia įgyvendinti konkrečius darnaus vystymosi tikslus – mažinti socialinę atskirtį, padėti onkologinėmis ligomis sergantiems ligoniam ir vykdo konkrečias veiklas. Įvairių nevyriausybinių organizacijų aktyvumas parodo, kad visuomenė gali daryti pokytį.

2.2. Darnios plėtros iššūkiai Lietuvos kontekste

Tarptautiniame lygmenyje darnaus vystymosi tema yra ne tik plačiai diskutuotina, bet ir aktyviai siekiama ją įgyvendinti, tuo tarpu Lietuvoje tai nėra populiarus ir dažnai eskaluojamas klausimas. Tai gali būti susiję su tuo, kad globalių tikslų įgyvendinimas vyksta vangiai tiek instituciniu, tiek visuomeniniu lygmeniu. Atsižvelgiant į tai, verta išanalizuoti, kas trukdo siekti darnumo Lietuvoje, su kokiais iššūkiais susiduria institucijos bei Lietuvos piliečiai siekiant darnumo.

Pirmiausia, kaip esminę priežastį, kodėl darnus vystymasis Lietuvoje yra stigmatizuojamas, galima įvardinti netinkamą institucijų veiklą. Bileišis (2009, p. 55) teigia, kad viena iš didžiausių problemų, trukdančių Lietuvai siekti darnaus vystymosi yra institucijų darbo organizavimas. Atsakingos institucijos, šiuo atveju, pirmiausia – Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija, turėtų rodyti itin aukšto lygio kompetenciją darnaus vystymosi aspektu, kad tikslus tinkamai galėtų įgyvendinti žemesnio lygio institucijos. Krankalis ir Anzelytė (2013, p. 40) teigia, kad „Nepakankamas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimas siejamas su neefektyvia visų lygmenų institucijų veikla“. Šį argumentą galima papildyti ir Bileišio (2009, p. 55) mintimi. Jis teigia, kad nėra įpareigojančių strateginių modelių, parodančių, kaip turi atrodyti darnus vystymasis, tėra vien rekomendacijos, o į mūsų institucijų darbo organizavimo

problema žiūrima pro pirštus. Tai reiškia, kad norint pasiekti globalių tikslų, visi instituciniai įgyvendinimo mechanizmai, pradant aukščiausiuoju ir baigiant žemiausiuoju lygmeniu, turi veikti sklandžiai. Svarbu yra tai, kad efektyvus ir sistemingas darbas turi būti vykdomas kiekviename iš šių lygmenų, kitu atveju jis bus neefektyvus, o pasiekti tikslus gali būti itin sunku arba neįmanoma. Efektyvumas glaudžiai siejasi su tuo, kad Lietuvoje didelis vaidmuo siekiant darnaus vystymosi tikslų patikimas įvairaus lygmens institucijoms – ministerijoms, savivaldybėms, seniūnijoms, kurios turi siekti bendradarbiauti su pilietine visuomene, nevyriausybinėmis organizacijomis, vietos bendruomenėmis („Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, 2012), kurios atlieka esminį vaidmenį. Tad pirmiausia iniciatyva darniai vystyti valstybę besąlygiškai turėtų kilti iš valdžios institucijų, nes tai yra jų pareiga ir atsakomybė. Per valdžios institucijas informacija turi sistemingai ir sklandžiai pasiekti žemiausią grandį – piliečius. Dabartinės realijos diktuoja, kad Lietuvos gyventojai praktiškai apie tai beveik nėra girdėję.

Pivorienė (2014, p. 40) teigia, kad „Švietimas darnios plėtros kontekste yra socialinio kapitalo dedamoji dalis“. Visuomenės informavimas didina sąmoningumą ir socialinio kapitalo pajėgumą, nes tik išsilavinusi visuomenė gali daryti pažangą, o jos švietimas gali ženkliai prisidėti prie sėkmingo darnaus vystymosi įgyvendinimo. Tačiau žinomumas apie tai yra skurdus. Jau minėta, kad apie darnaus vystymosi tikslus yra girdėję tik 4 proc. lietuvių. Toks faktas patvirtina anksčiau minėtą argumentą, jog institucijų sąranga darnaus vystymosi aspektu yra netinkama, o to pasekmė yra neinformuota ir neveikli visuomenė. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje žinomumas apie globalius tikslus yra pernelyg mažas, darosi aišku, kad prisidėti prie darnios plėtros tiesiog neįmanoma. Pasyvus institucijų vaidmuo iš dalies lemia visų piliečių pasyvumą ir abejingumą gyventi darniai. Atsakomybę priskirti vien tik valdymo organams nebūtų tikslinga, visuomenė darniu vystymusi gali domėtis savarankiškai, o informacija gali būti perduodama ir įvairiais informaciniais kanalais – žiniasklaida, televizija, radiju.

Medijos tik pamažu pradeda transliuoti įvairaus pobūdžio socialines reklamas, skatinančias, pavyzdžiui, sąmoningą vartojimą, darnaus vystymo tema diskusijose taip pat retas reiškinys, o akademinuose klostuose jis „stokoja Lietuvos mokslininkų dėmesio“ (Čiegis ir kt., 2014, p. 39). Ryškėja situacija, kad Lietuvoje darnaus vystymosi tema yra retas reiškinys ne tik institucijų darbotvarkėje, visuomenės informavimo priemonėse, bet ir mokslininkų veikloje. Tai lemia, kad visuomenė apie darnią plėtrą yra menkai informuota, o savišvietai trūksta akstino, nes nėra suvokimo, kas iš tiesų vyksta pasaulyje. Čiegis ir kt. (2014, p. 46) pastebi kad, „Galbūt vis dar atrodo, kad ši grėsmė dar yra tik tolimoje ateityje“, todėl ši problema „atidedama“, atrodo, kad ji mūsų neliečia. Marta Gadeikienė, vystomojo bendradarbiavimo ekspertė, pastebi, kad „žmonės tiesiog per mažai žino apie globalias tarpusavio sąsajas“ (manoteises.lt). Visuomenei trūksta aiškaus suvokimo, kodėl darnus vystymasis yra būtina gero gyvenimo sąlyga, kokią reikšmę tai turi ne tik pasauliui, bet ir jiems patiems. Savaime kyla klausimas, kas ir koku būdu visuomenėje turi suformuoti viešąją nuomonę, kurioje būtų įtvirtintas aiškus darnaus vystymosi suvokimas visais jo aspektais.

Tarptautinė praktika diktuoja tendencijas kiekvienai valstybei. Pasaulinės problemos gali tiesiogiai paveikti darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą ir Lietuvoje (žr. 5 pav.):

5 pav. Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo iššūkių Lietuvoje naratyvas (sudaryta autorės)

Apibendrinant galima teigti, kad darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo iššūkius Lietuvoje gali lemti tarptautinėje praktikoje išryškėjusios problemos. Silpna tarptautinė partnerystė ir rekomendacijų tikslų įgyvendinimui neapibrėžtumai gali lemti nacionalines įgyvendinimo problemas, tokias kaip kompetencijų, įrankių ir metodų trūkumas, silpna institucijų tarpusavio sąveika ir jų vidinio darbo organizavimas. Prie to prisideda ir tai, kad darnaus vystymo tema yra mažai nagrinėjama mokslininkų.

Tik praėjus daugiau nei 3 metams po darnaus vystymosi darbotvarkės priėmimo Jungtinių Tautų Organizacijoje, Lietuvoje atsirado didesnis dėmesys ir akivaizdesnis postūmis instituciniu lygmeniu. Nors visuose strateginiuose dokumentuose pabrėžiamas visuomenės, bendruomenių įtrauktis, tačiau oficialiai pripažįstama, kad tikslai įgyvendinami nenuosekliai, todėl reikalinga peržiūrėti strateginius dokumentus ir konkrečiai numatyti darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo procesus. 2018 metų Seimo nutartis dėl tikslų integravimo į strateginius dokumentus suteikia naują postūmį ir profesionalumo siekį. Rezoliucijoje akcentuojama visuomenės svarba tikslų siekime bei regionų įgalinimas, kas tuo pačiu reiškia bendruomenių svarbą. Visgi, darbotvarkė yra pakankamai nauja, todėl tai Lietuvai sukelia tam tikrus iššūkius, kuriuos lemia globalios darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo problemos. Jos gali lemti ir silpną bendruomenės įgalinimą darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui.

3. BENDRUOMENĖS ĮGALINIMAS DARNAUS VYSTYMOŠI TIKSLŲ ĮGYVENDINIMUI. TYRIMO METODIKA

Šiame skyriuje pristatomas tyrimo metodika. Pirmiausia pateikiamas jo pasirinkimo pagrindimas, objektas, tikslas bei uždaviniai. Toliau plėtojama ir pristatoma tyrimo eiga – duomenų rinkimo metodai, tyrimo eigos dalys, duomenų rinkimo koncepcija, apibūdinami tiriamieji bei imtis, kokybinio tyrimo etika. Skyriaus pabaigoje aprašomas duomenų analizės metodas.

3.1 Tyrimo metodikos pagrindimas

Tyrimo metodikos pasirinkimą lėmė tai, kad darnaus vystymosi tema Lietuvos kontekste nėra plačiai nagrinėjama, o tai tuo pačiu reiškia, kad antrinių duomenų tyrimui taip pat stinga. Todėl galima teigti, kad darnaus vystymosi tema, ypač – bendruomenių įtraukimo aspektu, yra mažai tirta, todėl šioje srityje trūksta išvalgų, teorijų, nuomonių, kaip bendruomenės įgalinamos darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui. Projekte siekiama ne išsiaiškinti tam tikrų nuostatų kiekį ar paplitimą, tačiau gauti išsamų supratimą apie pagrindines priežastis, įsitikinimus ir motyvus (Hennink, Hutter, Bailey, 2010, p. 16), susijusius su bendruomenės įgalinimu darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui. Šiuos aspektus atskleidžia pasirinktas **kokybinio tyrimo metodas**, kuriuo naudojantis galima atsakyti į esminius baigiamajame projekte išsikeltus klausimus. Jo pagrindas yra atlikta teorinė problemos analizė, kurioje išryškėjo empirinio tyrimo kryptis.

Tyrimo objektas – bendruomenių įgalinimas.

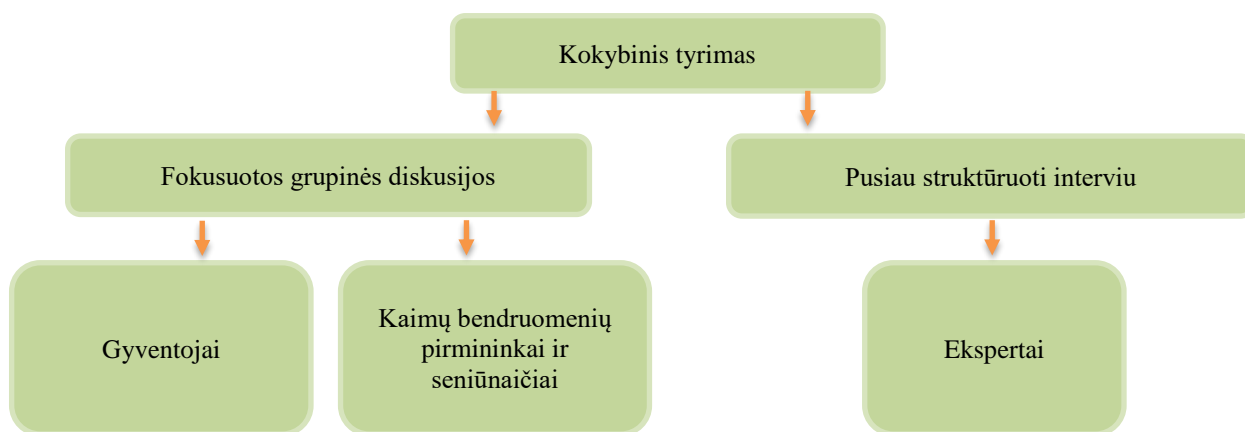
Tyrimo tikslas – išanalizuoti bendruomenių įgalinimo darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui Kelmės rajone galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. paruošti tyrimo planą;
2. ištirti Kelmės rajono bendruomenių veiklos iššūkius bei stiprybes darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui;
3. ištirti darnaus vystymosi sričių ir tikslų aktualumą Kelmės rajono savivaldybės bendruomenių atžvilgiu;
4. ištirti Kelmės rajono bendruomenių veiklumą įgyvendinant Lietuvos darnaus vystymosi prioritetus;

Tyrimui atlikti pasirinkti du **duomenų rinkimo metodai** – pusiau struktūruotas interviu ir fokusuotos grupinės diskusijos, kuriais tiriami Kelmės rajono savivaldybės įstaigų specialistų, rajono bendruomenių seniūnaičių, pirmininkų bei gyventojų požiūriai (žr. 6 pav.):

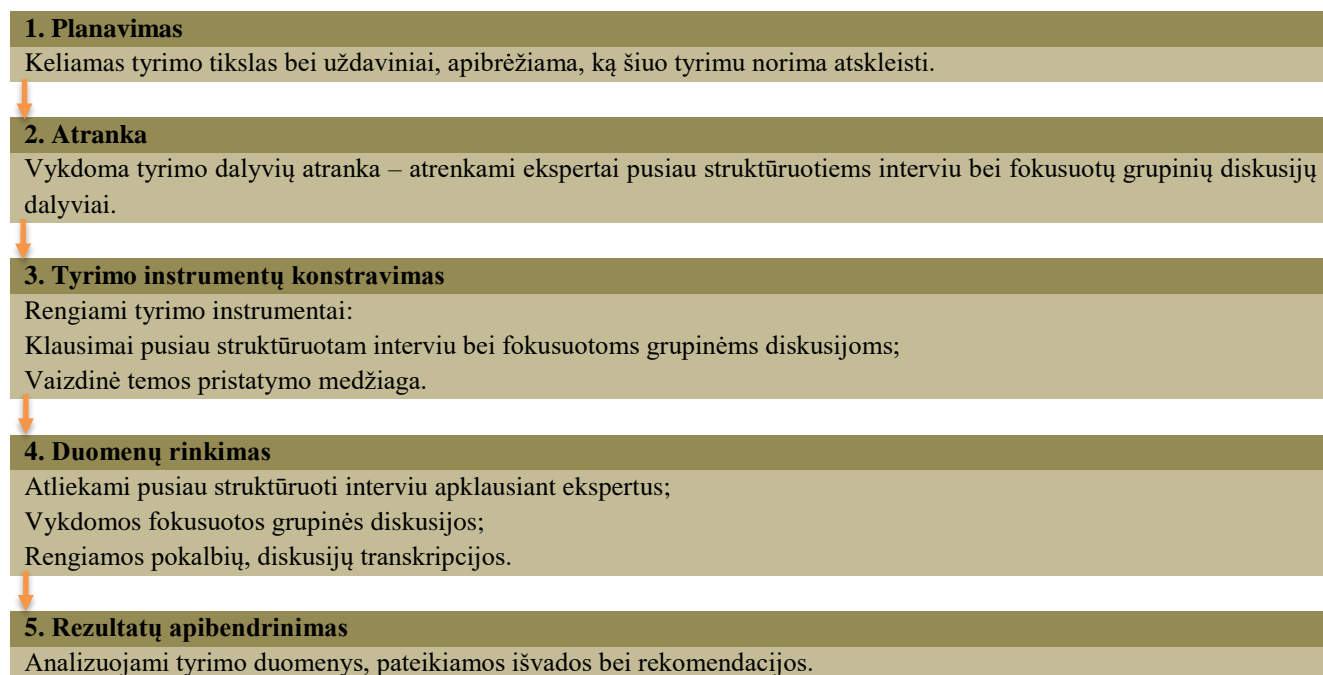
6 pav. Duomenų rinkimo metodai ir informantai (sudaryta autorės)

Duomenų rinkimas atliekamas dvejomis kryptimis. Fokusuotų grupinių diskusijų metodas taikomas atliekant analizę bendruomenėse. Šis metodas suteikia galimybę išsamiau išnagrinėti sudėtingas problemas nei kitos apklausų tyrimų formos, nes kai žmonės girdi kitus kalbėjusius, jiems dažnai kyla atsakymai ir idėjos, apie kurias anksčiau jie negalvojo (Bhattacharjee, 2012, p. 78). Vadinasi, būtent fokusuotos grupinės diskusijos metodas skatins diskusijoje dalyvaujančius mąstyti kitaip, generuoti naujas idėjas, teikti siūlymus, kaip bendruomenės gali būti įgalinamos įgyvendinant darnaus vystymosi tikslus. Dar viena grupinė diskusija atliekama su bendruomenių pirmininkais ir seniūnaičiais, kurie pateikia gilesnes išvalgas apie bendruomenės veiklą, jos galimybes. Iš surinktų duomenų bus galima identifikuoti, kokiais būdais, priemonėmis bendruomenės galėtų įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus savo kaime, gyvenvietėje.

Pusiau struktūruoto interviu metodu apklausiami ekspertai, kadangi iš jų gauta informacija parodytų, kokia politika yra formuojama rajone, o perteiktos žinios ir patirtis atskleistų, koku būdu kuriama ir vystoma darni plėtra Kelmės rajone, kokias pastangas deda savivaldybės įstaigos užtikrinant darnumą rajone. Gauta informacija instituciniu lygmeniu apibrėžia darnios plėtros rajone rėmus, atskleidžia vykdomos politikos ribas darnios plėtros kontekste. Fokusuotų grupinių diskusijų metu apklausiami Kelmės rajono bendruomenių gyventojai, iš kurių siekiama išgauti išvalgų, nuomonių bei idėjų, kaip darnaus vystymosi tikslai yra ir gali būti įgyvendinami lokaliai – bendruomenėse.

3.2. Tyrimo eiga

Tyrimo eiga. Siekiant nuoseklaus empirinio tyrimo, sudarytas jo atlikimo planas, kuriame išskiriami tyrimo eigos žingsniai (žr. 7 pav.).

7 pav. Tyrimo planas (sudaryta autorės)

Tyrimo instrumentų konstravimas. Tiek pusiau struktūruotų interviu, tiek fokusuotų grupinių diskusijų eiga suskirstyta į 3 temas – žmogaus gerovės kūrimo sandus; priešasčių, lemiančių bendruomeninę veiklą, vertinimą; darnaus vystymosi prioritetų įgyvendinimo galimybes Kelmės rajono bendruomenėse. Pagal kiekvieną jų suformuluotos kategorijos (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. Kokybinio tyrimo sritys ir kategorijos (sudaryta autorės)

Tema	Indikatoriai	Pagrindimas	Kam pateikiami klausimai
Žmogaus gerovės kūrimo sandai	· Aktualios darnaus vystymosi sritys Kelmės rajonui	Siekiant išsiaiškinti, kokios darnaus vystymosi sritys ir tikslai yra svarbūs patiems Kelmės rajono gyventojams, prašoma įvardyti svarbiausias žmogaus gerovę lemiančias sąlygas. Duomenų analizėje jos siejamos su konkrečiais darnaus vystymosi tikslais.	Fokusuotų grupinių diskusijų dalyviams, ekspertams.
	· Sąlygos, lemiančios žmogaus gerovę		
Priežastys, lemiančios bendruomeninę veiklą Kelmės rajone	· Gyventojų įsitraukimo į veiklą iššūkiai ir stiprybės	Siekama išsiaiškinti, kas žmonės paskatina įsitraukti į bendruomenės veiklą ir kas juos atstumia. Analizuojant tyrimo duomenis atskleidžiama, su kokiais iššūkiais susiduria ir kokiomis stiprybėmis pasižymi Kelmės rajono bendruomenių veikla darnaus vystymosi kontekste.	Fokusuotų grupinių diskusijų dalyviams, bendruomenės ekspertui.
	· Veiklų pobūdis bendruomenėse		
Darnaus vystymosi prioritetų įgyvendinimo galimybės Kelmės rajono bendruomenėse	· Skurdą ir soc. atkirtį mažinančios veiklos	Apklausiant gyventojus ir ekspertus siekiama išsiaiškinti, ką bendruomenės gali pasiekti pagal 4 Lietuvos darnaus vystymosi prioritetus.	Fokusuotų grupinių diskusijų dalyviams, ekspertams pagal atitinkamus prioritetus.
	· Sveiką gyvenseną skatinančios veiklos		
	· Energetinį efektyvumą didinančios ir klimato kaitą mažinančios veiklos		
	· Darnų vartojimą ir gamybą skatinančios veiklos		

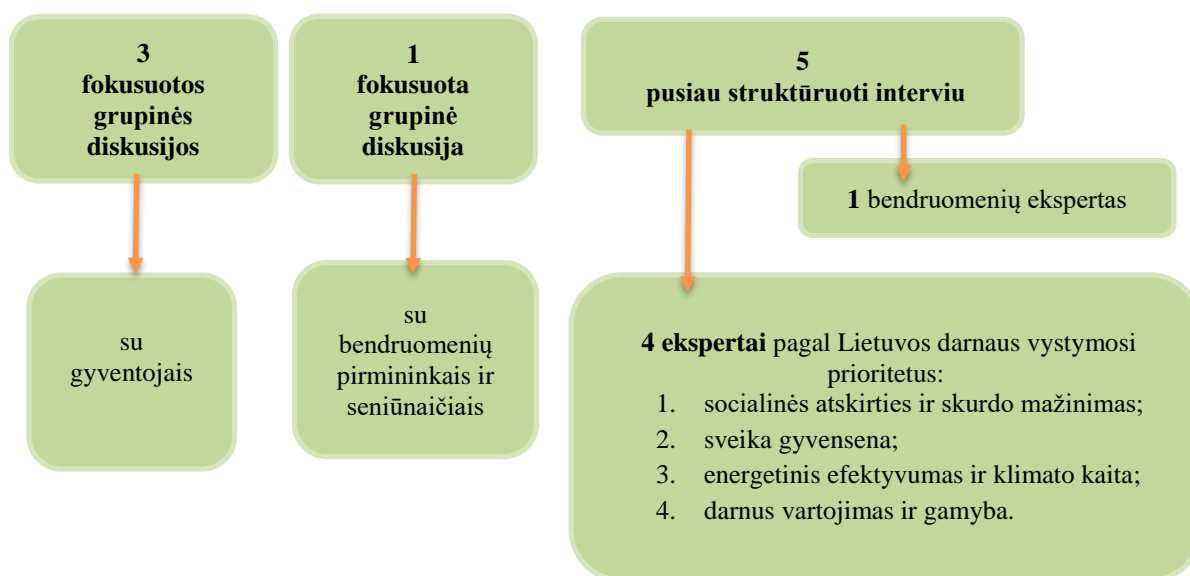
Ši schema nurodo tokią duomenų rinkimo logiką – pirmiausia siekiama išsiaiškinti, kokie žmogaus gerovės aspektai yra aktualūs tyrimo dalyviams bei kaip tai yra susiję su darnaus vystymosi sritimis. Tuomet siekiama išsiaiškinti, kas individus skatina įsitraukti į bendruomeninę veiklą, kad būtų galima sužinoti gyventojų įsitraukimą lemiančius veiksnius įgyvendinant darnaus vystymosi tikslus. Išsiaiškinus šiuos aspektus, aptariami Lietuvos darnaus vystymosi prioritetai ir bendruomenių įsitraukimas juos įgyvendinant. Nuosekliai laikantis šio modelio, galima surinkti duomenis, kurie atskleistų bendruomenių galimybes darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui. Remiantis šiomis sritimis ir jų kategorijomis, konstruojamos pusiau struktūruotų interviu bei grupinių diskusijų gairės (žr. 1 priedą). Kadangi tiriamą temą – darnaus vystymąsį – visuomenėje yra pakankamai naujas reiškinys, tyrimo dalyviams pateikiama vaizdinė medžiaga (2 ir 3 priedai), nes vaizdų naudojimas tyrime padeda atskleisti reiškinio apimtį bei įvairovę, ryšius ir asociacijas tarp faktorių bei paaiškinti sudėtingus procesus (Ritchie, Lewis, Nicholls, Ormston, 2014, p. 396). Taip pat pateikiama susisteminta informacija iš Lietuvos darnaus vystymosi ataskaitos, kad tyrimo dalyviai geriau suprastų darnaus vystymosi esmę.

Tiriamųjų atranka. Ekspertai pusiau struktūruotiems interviu parenkami **tiksliniu atrankos** būdu, atsižvelgiant į tyrimo poreikius. Pirmiausia, atsižvelgiant į tyrimo atlikimo vietą – Kelmės rajono savivaldybę – taikomas teritorinis kriterijus. Antra, kadangi ekspertinių interviu klausimai susiję su instituciniu lygmeniu bei vietos valdžios politika, siekiama sužinoti Kelmės rajone vykdomos politikos

subtilybes darnaus vystymosi aspektu, ekspertų atranka vykdoma iš vietos valdžios institucijų bei įstaigų. Trečia, tam, kad interviu dalyvis galėtų pateikti ekspertines žinias, būtina tiesiogiai dirbti su sritimis, kurios yra tiriamos šiame projekte, tai apsprendžia užimamos pareigos bei darbo funkcijos. Todėl vienas iš svarbiausių atrankos kriterijų – darbo funkcijos, susijusios su konkrečiomis tiriamosios sritimis (Lietuvos darnaus vystymosi prioritetais) – socialinės atskirties ir skurdo mažinimu, sveika gyvensena, energetiniu efektyvumu ir klimato kaita bei darniu vartojimu ir gamyba. Minėti kriterijai lėmė, kad interviu dalyvių atranka vykdoma iš Kelmės rajono savivaldybės administracijos, Kelmės rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuro darbuotojų.

Tiriamųjų fokusuotoms grupinėms diskusijoms atrankai taikoma patogioji atranka – „sniego gniūžtės“ atrankos principas. Pirmiausia bendrauta su rajono bendruomenių pirmininkais, prašoma pasiūlyti, nurodyti bendruomenes, kurios galimai sutiktų dalyvauti tyrime, ieškota būdų, kaip žmones sudominti ateiti ir sudalyvauti diskusijoje. Diskusijos vyko po įvairaus pobūdžio gyventojų susiejimų.

Tyrimo imtis. Tyrimo imtis sudaryta atsižvelgiant į galimus tiriamuosius Kelmės rajone. Atsižvelgiant į tai, kad tyrime esminis akcentas yra bendruomenės įgalinimas, apklausti gyventojai – iš viso surengtos 3 fokusuotos grupinės gyventojų diskusijos, kurių metu surinktų duomenų pakanka tyrimui apibendrinti. Siekiant giliau ištirti dalyką, surengta 1 fokusuota grupinė diskusija su seniūnaičiais ir bendruomenių pirmininkais. Tuo pačiu tikslu, pusiau struktūruoto interviu metodu apklaustas 1 ekspertas, kuris koordinuoja rajono bendruomenių veiklą. Apklausti 4 ekspertai pagal konkrečius Lietuvos darnaus vystymosi prioritetus. Tyrimo imties logika pateikiama schemoje (žr. 8 pav.)

8 pav. Tyrimo imtis (sudaryta autorės)

Tiriamųjų charakteristikos. Fokusuotose grupinėse diskusijose dalyvavo Kelmės rajono gyventojai, gyvenantys konkrečiose vietovėse – kaimuose, miesteliuose. Ekspertiniai interviu vyko su tiriamųjų sričių specialistais. Išsamesnės tiriamųjų charakteristikos pateikiamos lentelėje (žr. 2 lentelę):

2 lentelė. Tyrime dalyvavusių informantų charakteristikos

	Dalyvių skaičius	Dalyvių statusas	Darbo sritis	Dominuojanti amžiaus grupė, lytis	Kodai tyrimo analizėje
I fokusuota grupinė diskusija	13	Gyventojai	–	Vidutinio amžiaus. Dalyvavo 1 vyras, 12 moterų.	IG-1, IG-2, IG-3, IG-4, IG-5, IG-6, IG-7, IG-8, IG-9, IG-10, IG-11, IG-12, IG-13.
II fokusuota grupinė diskusija	4	Gyventojai	–	Vidutinio amžiaus. Dalyvavo 1 vyras, 3 moterys.	IIIG-1, IIIG-2, IIIG-3, IIIG-4.
III fokusuota grupinė diskusija	11	Seniūnaičiai ir bendruomenių pirmininkai	–	Vidutinio amžiaus. Dalyvavo 6 vyrai, 5 moterys.	IIIG-1, IIIG-2, IIIG-3, IIIG-4, IIIG-5, IIIG-6, IIIG-7, IIIG-8, IIIG-9, IIIG-10, IIIG-11.
IV fokusuota grupinė diskusija	7	Gyventojai	–	Vidutinio amžiaus. Dalyvavo 2 vyrai, 5 moterys.	IVG-1, IVG-2, IVG-3, IVG-4, IVG-5, IVG-6, IVG-7.
I ekspertinis interviu	1	Darbuotojas – pirmininkas	Vietos veiklos grupių partnerystė	Moteris	E-1
II ekspertinis interviu	1	Darbuotojas – specialistas	Socialinė parama ir socialinės paslaugos	Moteris	E-2
III ekspertinis interviu	1	Darbuotojas – specialistas	Energetikos, atsinaujinančių energetikos šaltinių koordinavimas	Moteris	E-3
IV ekspertinis interviu	1	Darbuotojas – specialistas	Aplinkos apsauga	Moteris	E-4
V ekspertinis interviu	1	Darbuotojas – direktorius	Visuomenės sveikata	Moteris	E-5

Tyrimo eiga. Tyrimas pradėtas vykdyti lapkričio 29 d., baigtas – gruodžio 7 d. Su dalyviais dėl interviu derinta atsižvelgiant į galimybes – elektroniniu paštu, telefonu ar gyvai susitikus. Visi ekspertiniai interviu atlikti tyrimo dalyvių darbo vietose. Trumpiausias pokalbis truko 15 minučių, ilgiausias – 45 minutes.

Fokusuotos grupinės diskusijos organizuotos Kelmės rajono vietos bendruomenių pirmininkų, seniūnaičių ir vietos gyventojų pagalba. Diskusijų laikas ir vieta derinti su bendruomenių pirmininkais arba seniūnaičiais. Diskusijos vyko bibliotekose, seniūnijoje, bendruomenių namuose. Siekiant surengti diskusijas, paaiškėjo, kad pakviesti žmonės pasikalbėti yra ganėtinai sunku, todėl diskusijos buvo derinamos prie jau suplanuotų renginių ar sueigų. Pavyzdžiui, vienoje iš bendruomenių diskusija vyko po renginio bibliotekoje, kita – bendruomenės namuose, kai jos nariai susirinko tvarkyti, puošti bei ruošti patalpas artėjančioms šventėms. Trumpiausia diskusija vyko 30 minučių, ilgiausia – 1 valandą ir 30

minučių. Pokalbiams užfiksuoti ir užtikrinti duomenų tikslumą naudojamas diktofonas, tačiau kai kurie pokalbiai nebuvo įrašomi atsižvelgiant į tiriamųjų prašymus. Dėl didelės duomenų apimties transkripcijos pateikiamos atskiroje skaitmeninėje laikmenoje.

Tyrimo etikos principai. Viso tyrimo metu siekiama elgtis etiškai ir nepadaryti neigiamo poveikio tiriamiesiems. Kadangi atsižvelgiama į tyrime dalyvaujančių asmenų gerovę, pirmiausia kiekvienam jų suteikiama teisė laisvai apsispręsti, dalyvauti ar nedalyvauti tyrime, kurią jis išreiškia žodiniu pritarimu ar atmetimu. Prieš tai potencialūs tyrimo dalyviai supažindinami su tyrimo tikslu, tema, klausimai jiems pateikiami iš anksto. Siekiama tyrėjamas nesukelti diskomforto dėl tyrimo aplinkybių – vietos, laiko ir tyrimo mikroklimato. Atliekant kokybinį tyrimą, siekta vadovautis šiais kokybinio tyrimo principais (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017):

1. gerbti asmens privatumą;
2. užtikrinti konfidencialumą ir anonimiškumą;
3. nekenkti tiriamam asmeniui;
4. vadovautis teisingumo principu.

Atsižvelgiant į Europos Sąjungos Bendrąjį asmens duomenų apsaugos reglamentą, vengta informantų klausti jų asmens duomenų – amžiaus, socialinės, šeiminės padėties ir t.t., todėl tiriamųjų charakteristikos pateikiamos apibendrintais duomenimis.

Tyrimo duomenų analizės metodas. Gautiems duomenims analizuoti taikomas turinio analizės metodas, taip siekiant „atskleisti žmonių suvokimo, elgesio, strategijų, sąveikų įvairovę“ (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas 2017, p. 58). Kitaip tariant, analizuojant duomenis stengiamasi identifikuoti jų prasmę. Analizė atliekama indukciniu samprotavimo būdu – analizuojant tyrimo metu surinktus duomenis ieškoma būdingų, pasikartojančių bruožų duomenų visumoje, o juos atpažinus kuriamos kategorijos, kuriems jie priskiriami. Pateiktos ekspertų nuomonės lyginamos su fokusuotų grupinių diskusijų metu gautomis gyventojų nuomonėmis bei įžvalgomis. Analizė pagrįsta remiantis teisės aktais, Kelmės rajono savivaldybės strateginiais planais, ataskaitomis, statistika, aktualiais mokslinės literatūros šaltiniais bei projekto autoriaus idėjomis. Atlikus duomenų analizę, iš gautų rezultatų daromos išvados bei teikiamos rekomendacijos.

Tyrimo apribojimai. Pasirinktas tyrimo metodas – kokybinis tyrimas lemia, kad tyrimo metu gauti duomenys nereprezentuoja visų Kelmės rajono bendruomenių veiklos darnaus vystymosi aspektu. Tiriama tik dalis visų rajono bendruomenių siekiant atskleisti ne reprezentatyvius rezultatus, bet atlikti nuodugnesnį, gilesnį tyrimą.

4. BENDRUOMENĖS ĮGALINIMO DARNAUS VYSTYMOŠI TIKSLŲ ĮGYVENDINIMUI KELMĖS RAJONE ANALIZĖ

Šiame skyriuje analizuojami tyrimo metu gauti duomenys. Analizė skirstoma į tris poskyrius. Pirmajame aptariami Kelmės rajono savivaldybės bendruomenių darnios veiklos iššūkiai ir paskatos veikti. Antrajame poskyryje analizuojami darnaus vystymosi sričių aktualumas bei žmogaus gerovę lemiantys veiksniai. Paskutiniajame, trečiajame poskyryje, nagrinėjami bendruomenių įgyvendinami Lietuvos darnaus vystymosi prioritetai. Duomenys analizuojami lyginant gyventojų ir ekspertų nuomones, taip siekiant visapusiškai išanalizuoti tiriamą temą.

4.1. Kelmės rajono savivaldybės bendruomenių veiklos iššūkiai ir paskatos

Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui bendruomenėje yra būtinas ne tik tam tikras gyventojų kiekis, bet ir ryšiai tarp jų, suinteresuotumas bendrais reikalais bei galimybė prisitaikyti prie būtinų sąlygų darnumo įgyvendinimui – atvirumo, lankstumo, politinio įsitraukimo. Todėl vienas didžiausių iššūkių darnumo kontekste – sklandi bendruomenės veikla, nes be glaudžių bendruomeninių santykių, bendro intereso nėra įmanomas tinkamas bendruomenės narių sutelktumas ir veikimas, tikslų siekimas. Minėtų sąlygų buvimas ar trūkumas lemia ir tolimesnius bendruomenės raidos procesus, ateities perspektyvas, nes „bendruomeniniame lygmenyje darnus vystymasis suvokiamas kaip ryšių tarp įvairių veikėjų grupių kūrimas, siekiant sukurti bendrą ateities viziją“ (Krankalis, Anzelytė, 2013, p. 43).

Siekiant išanalizuoti darnaus vystymosi įgyvendinimo galimybes bendruomenėse, reikalinga iširti, kokie motyvai lemia gyventojų įsitraukimą į bendruomeninę veiklą Kelmės rajone, identifikuoti esminius iššūkius, problemas ir stiprybes vykdomoje veikloje.

Kelmės rajono savivaldybėje 2018 m. registruotų kaimo bendruomenių iš viso yra 48 (Žemės ūkio ministerijos programos „Leader“ ir žemdirbių mokymo metodikos centras). Skaičius yra pakankamai didelis, tačiau jis neišreiškia bendruomenių aktyvumo ir naudos patiems gyventojams, nes bendruomeninė veikla kaimo, gyvenvietės teritorijoje gali veikti pakankamai organizuotai ir be finansavimo, kuris yra įmanomas tik įsteigus bendruomenę: „Yra labai daug bendruomenių, kurie galbūt niekada nerašė jokio projekto, jokių lėšų negavo, ką, bet jos labai stiprios, jos puikiai veikia“ (E-1). Siekti darnaus vystymosi tikslų bendruomenėje galima dviem kryptimis – kasdiene, iniciatyvia ir laisvanoriška veikla – kultūriniais renginiais, naudinga veikla bendruomenei ar tiesioginiu kasdieniu bendravimu. Antroji veikla – projektinė, kuri yra organizuojama oficialiai įsteigtos bendruomenės narių, dažnai jos aktyvo arba bendruomenės pirmininko, tačiau gali būti įgyvendinama viso kaimo, gyvenvietės gyventojų – vadinasi visos bendruomenės. Tačiau, remiantis ekspertės nuomone, galima teigti, kad institucinė plėtra – įsteigta bendruomeninė organizacija nėra būtina sąlyga tinkamam vietos bendruomenės veikimui, todėl nereikėtų daryti perskyros tarp oficialios bendruomenės narių ir kitų kaimo gyventojų, bet laikyti juos tam tikru socialiniu junginiu, kuriam „(...) nesvarbu, tu bendruomenės

narys, ne bendruomenės (...)" (E-1). Tokią nuostatą patvirtina ir gyventojai, teigiantys, kad į veiklą reikėtų įtraukti visus gyventojus: „*Čia bendruomenės turėtų būti visas tas sutelktas dėmesys įtraukti visus, įtraukti, ne ten būti kažkokia atskira grupelė žmonių, supranti, bet įtraukti visus*“ (IIIG-10). Taigi, pirmiausia sąlyga tinkamam bendruomenės funkcionavimui yra bendruomenės sutelktumas, visų jos narių įjungimas į veiklą ir įgalinimas, perskyros tarp žmonių eliminavimas.

Bendruomeninės organizacijos įkūrimas kaime yra sąlyga efektyviau siekti bendruomenės poreikius atitinkančius tikslus ir juos įgyvendinti. Bendruomenė, kaip apibrėžta Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme, yra „asociacija, kurios steigėjai ir nariai yra gyvenamosios vietovės bendruomenės (jos dalies arba kelių gyvenamųjų vietovių) gyventojai (jų atstovai) ir kurios paskirtis – per iniciatyvas įgyvendinti viešuosius interesus, susijusius su gyvenimu kaimynystėje“. Įstatyme akcentuojami kaimyniški santykiai ir bendrų interesų sprendimas. Oficialiai įsteigta bendruomeninė organizacija – tai didesnės galimybės spręsti problemas ir pritraukti tam finansavimą. Tačiau tai neužtikrina sklandaus jos narių veikimo – nepaisant to, ar kaime, gyvenvietėje yra įkurta bendruomeninė organizacija, gyventojų veiklumą gali lemti ir kiti veiksniai.

Kelmės rajono bendruomenėms siekti sklandaus veikimo trukdo kompleksiškos problemos, kurias lemia įvairūs kultūriniai, psichologiniai, ekonominiai bei socialiniai aspektai. Bendruomenių ekspertas (E-1) pastebi bendruomeninės veiklos šuolį nuo idėjinės link materialinės gerovės grįstos bendruomenės: „(...) *vėl dvi kryptys. Kad ir ta europinė parama, ar nacionalinė parama, sakykim, bendruomenių. Daugelis sumaterialėja. Kur dar, va, išlikę toks noras bendrauti, dar kažką, nežiūrint*“. Atsižvelgiant į tai, galima daryti prielaidą, kad dažnu atveju gyventojų interesai bendruomenėse iš idėjinio veikimo pavirsta materialiai matuojama nauda – daikto įsigijimu, pastato rekonstravimu ir pan., kam įtaką veikiausiai sukėlė bendruomeninių organizacijų kūrimasis: „*Dabar, jeigu įsikuria bendruomenė, šiuo metu, tai daugiausia jinai kuriasi tam, kad būtų juridinis asmuo, kad aš galėčiau kažkur vat kreiptis paramos, teikt paraišką ar dar kažką. Pagrindinis galbūt kūrimosi tikslas toks yra. Tuomet, kai kūrės, tai buvo jos daugiau idėjinės*“ (E-1). Finansinėmis priemonėmis bendruomenėms suteikiamos naujos galimybės, kurios tarsi turėtų įkvėpti veiklai ir skatinti tolimesnei perspektyvai. Tačiau, atsižvelgiant į bendruomenių eksperto nuomonę, panašu, kad finansinė parama gali užgožti bendruomeninės veiklos idėją ir tapti prioritetu.

Bendruomenės, kaip organizuotos ar teritorinės vietos grupės, prarandą savo esmę – spręsti bendras problemas, nepaisant to, kad bendruomenėje egzistuoja ne vien tik materialiniais ištekliais įveikiamos problemos – joje gausu įvairialypių, kompleksinių sprendimų reikalaujančių problemų, pavyzdžiui – socialinė atskirtis, kurios vien tik finansinių išteklių gausa išspręsti negali. Galima pateikti tokį pavyzdį – bendruomenėje įsigijami treniruokliai, kuriais gali naudotis bet kuris kaimo, miestelio gyventojas, siekiant didinti jų fizinį aktyvumą. Tikslą skatinti fiziškai aktyviai gyventi būtų galima traktuoti kaip teigiamą siekį, tačiau, jeigu bendruomenės nariai negalės naudotis treniruokliais dėl

bendruomeninių ryšių trūkumo – tarpusavio nesutarimo, susvetimėjimo, apatiškumo bendruomenės gyvenimui – tikslas nebus pasiektas ir įsigytas materialus turtas bus bevertis, tuo labiau tai reiškia ir netikslingą lėšų panaudojimą. Kad bendravimą, tarpusavio palaikymą, supratimą, rūpinimąsi vieni kitais pamažu keičia kitos vertybės ir veiklos, akcentuoja ir patys gyventojai.

Kaip pagrindinis veiksnys, lemiantis įsitraukimą į bendruomeninę veiklą, iš informantų pateiktų nuomonių išryškėja materialumu grįstos priežastys. Kelmės rajonas pažymi mažais tiesioginių užsienio investicijų rodikliais – 2017 m. tiesioginės užsienio investicijos, tenkančios vienam gyventojui vidutiniškai sudarė 12 Eur ir tai yra pats mažiausias rodiklis visame Šiaulių regione (Lietuvos statistikos departamentas, 2017). Su tuo susijęs ir didelis nedarbas – Kelmės rajone bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus žmonių tendencingai didėja ir 2018 metais jis yra didesnis nei 12 proc. ir yra pats didžiausias Šiaulių regione (Lietuvos darbo birža), tai reiškia, kad didelė gyventojų dalis negali sau užsitikrinti materialinės gerovės, todėl tai tampa pagrindiniu jų rūpesčiu, priverčiančiu perdėlioti prioritetus. Tikėtina, kad prasta ekonominė situacija sukelia tam tikrus padarinius ir bendruomeninei veiklai (žr. 3 lentelę):

3 lentelė. Kategorija. Ekonominiai vertybių kaitą lemiantys veiksniai ir jų padariniai bendruomeninei veiklai pagal gyventojus (sudaryta autorės)

	Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai
1.	Pirmenybė materialinėms gėrybėms	„Dar kas, sako ot, reiškia ten eini, o tai tu gauni kažką, taip va galvoj, nu už ką. Ir taip, aš sakau, aš ir pati tam Caritui, kai priklausau. Kalnų nenuverčiam, bet, atroda, dirbam. Tai kiti ir saka, nu kan, už ką ten ana eis bereikalingai, jei negaus, ana gaun atlyginimą... Ar ana daba dykai vaikščios“ (IIIG-2); „Nupirk bačką alaus, pamatysi, kiek ateis (į renginį – aut. past.)“ (IVG-5).
		↓
2.	Asmeninės gerovės prioritetas	„Ne, tai čia iš tikrųjų kaip gali prisidėti, tai, aš manau, reiktų visų pirma turėti kažkokį laiką, kad galėtum prisidėt. Jeigu tu neturi laika, esi užimts, kažkaip tai, kad galėtum išgyventi, tai tu jau negali savęs skirti kažkaip tai bendruomenei. Nes tu esi pasinėręs į savo rūpesčius, į savo darbus ir kaip, aš manau čia...“ (IIIG-10); „Viskas susiję yra. Jeigu tikrai, kaip tu sakai, eini dainuoti, visur eini eini, valgyt neturi ko, ane. Nu turi kažkaip galvoti“ (IIIG-3).
		↓
3.	Gyvenimo tempas	„Tie, kas dirba, tempai tikrai yra sustiprėję. Įtampa dar“ (IVG-6); „Kada pareini po darbo, kad pragyventi, turi papildoma veikla užsiimti. Juk pervargsti“ (IVG-5).
		↓
4.	Pragyvenimo lygis	„Nemokamas koncertas yra – eina, va, pragyvenimo lygis... turi pasiūlyt žmogui tai, ko jis nori“ (IVG-7); „Kad jie tokie nelabai įtraukiami (socialiniai remtini asmenys – aut. past.)“ (IG-3); „Yra nusistačiusių, ai, mes neturim ko neštis, ai tas, tas, tas...“ (IVG-2).
		↓
5.	Apatija žmonėms, susvetimėjimas	„Ar nelaimė, ar kas anksčiau. O dabar per langą užuolaidėlę (užtraukia – aut. past.). Jau dabar turi paprašyt, anksčiau prisistatydavo“ (IVG-6); „Dar geriau – taip jam ir reikia (kai atsitinka kitam nelaimė, būna, kad taip sako žmonės – aut. past.)“ (IVG-5).

Ekonominiu aspektu pirmiausia imponuoja individo siekis asmeninės materialinės gerovės, kuris ir yra pagrindinis veiksnys, lemiantis kitas įsitraukimo į bendruomeninę veiklą priežastis. Materialumo aspektas pasireiškia tiek bendruomenės veikloje, kai tikimasi, kad ji duos materialinės naudos arba nepadarys materialinės žalos (tai atskleidžia, kad gyventojai nesupranta bendruomeninės veiklos prasmės), tiek asmeniniame gyvenime – kasdienėje veikloje žmogui svarbiausiu rodikliu tampa jo materialinė padėtis, kuriai susikurti reikia laiko. Prasta materialinė padėtis taip pat gali riboti dalyvavimą bendruomenėje dėl pajamų nelygybės sąlygotos atskirties, lemti individo vaidmenį ir reikšmę toje pačioje bendruomenės struktūroje. Taip formuojasi asmeninės nuostatos ir stereotipai, kurie lemia dar didesnę susvetimėjimą tarp žmonių, apatiją ir pavydą. Tai patvirtina ir Krankalio bei Anzelytės (2013, p. 45) nuomonę, kad pajamos turi didelę įtaką individo dalyvavimui bendruomenės gyvenime, reikalų sprendime, taip pat gali lemti atstovavimą įvairiose institucijose. Todėl akivaizdu, kad ekonominė padėtis stipriai koreliuoja su socialiniais aspektais – jie tiesiogiai lemia asmens įsitraukimą į bendrą gyventojų veiklą.

Visgi, pastebima ir tokių socialinių veiksnių, kurie susiję su individų švietimo, kultūriniais poreikiais bei demografinė situacija. Be minėtų ekonominių aspektų, lemiančių gyventojų įsitraukimą į bendruomeninę veiklą, atsiskleidė ir tokie socialiniai aspektai (žr. 4 lentelę):

4 lentelė. Kategorija. Socialiniai veiksniai, lemiantys bendruomeninę veiklą pagal gyventojus (sudaryta autorės)

	Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai
1.	Psichologiniai barjerai	„Gal iš manęs pasijuoks (todėl nepadeda kitam – aut. past)“ (IVG-2); „Jeigu čia toks gyvenimo būdas yra, kad neiti, nebendrauti, tai ką čia su jais darysi. O mes tikrai neatstumiame, kviečiam“ (IIG-2); „Tik verkšlenims, nieko panašaus, kad neturėtų tų 5 eurų. Įgimtas verkšlenimas“ (IVG-7); „Ir ta atskirtis... kai buvo du seniūnijoj ūkiai, taip ir liko“ (IVG-6).
2.	Laisvalaikio alternatyvos	„Internetas, televizija, tai labai daug reiškia“ (IVG-4); „Visi viską žina, bet nieks neprisiverčia. Paklauskit, ir ta močiuti žiūr televizorių, tą sveikatas laidą ir žino, kokius ten tus papildus nusipirkti, viskan“ (IIIG-5); „Pas mus viskas kukliau, gal neįdomu (lygina savo vietines šventes su miesto šventėmis – aut. past.)“ (IVG-1).
3.	Teritorinė atskirtis	„Vis tiek, ir ta rajono valdžia mato, kurie yra bendruomeniškesni. Nu ir va dabar mūsų išsikojimas, kad bendruomenės namus turėsime, yra statomi nauji. Muziejų norėjo uždaryti, muziejų išsikojom, kad palikti. Nu bet viskas, kad per bendrai darai, jeigu viens tu šūkautum, tavęs niekas nesiklausytų... bet, kai visi“ (IG-5).

Bendruomenėse labai svarbus aspektas yra nusistovėję požiūriai, normos, kurias jiems patiems yra pakankamai sunku pakeisti. Tai gali būti susiję su baime nuskursti, būti apgautiems, kas įvyko privatizuojant turtą (Bučinskas, 2014, p. 26) – materialinių gėrybių dalybos supriešino kaimo gyventojus ir paliko gilią žymę net ir dabartinėje žmonių elgsenoje. Su tuo susiję kiti psichologiniai barjerai, nepagrįstai iš anksto nulemiantys bendruomenės narių dalyvavimo būdą ir mastą, dažnu atveju skatinantys atsiriboti nuo bendruomenės. Tai patvirtina ir visuomenės sveikatos (E-1) specialistas: „(...) kai įgyvendinam šitą projektą, sveikatos stiprinimo, tai atsiskleidė toks dalykas. Mes važiuojame su

psichologu per visas seniūnijas ir psichologas kalba apie stresą, baimę, jo įveikas visas ir atsiskleidė toks dalykas – kaimo žmonės uždaresni, nelabai įsileidžia“. Su šiuo požymiu gali būti susijusi kaimo ir miesto teritorinė atskirtis, kuri yra tapati socialinei atskirčiai, nes lemia pokyčius gyventojų savo esmės, vaidmens ir savybių suvokime – „jie vis labiau laiko save periferijos gyventojais, gyvenančiais „pasaulio pakrašty“, valstybės pamirštais, pasmerktais, paliktais likimo valiai“ (Daugirdas ir kt., 2013, p. 115). Tai pastebima ir gyventojų kalbėsenoje – „muziejų išsikovojom, kad palikti“, „džiaugiamės tuom, kan turam“, „koks čia pas mūsų tas verslas“ – atrodo, kad gyventojai jaučiasi atstumtasis – vieni iš jų kovoja, kiti – susitaiko su esama padėtimi ir ruošiasi išnykimui: „Netgi patys žmonės dasidėja savais pinigais, kad įsirengtume, šarvojima reikmenis nusipirktumėm visus. Kadangi yra kaims senstantis, jaunų žmonių nebėr“ (IIG-2). Atstūmimas gali daryti įtaką ir veiklų pasirinkime – gyventojai nuo bendrų veiklų krypta į individualizmą ir renkasi su bendruomenės veiklomis nesusijusį laisvalaikį, kas gali reikšti, kad jie yra praradę viltį ir kolektyvinio veikimo prasmę (Bučinskas, 2014, p. 29).

Kaip itin opi problema atsiskleidžia gyventojų kultūrinės veiklos prioritetai – daugelis dabar vietoje gyvo bendravimo renkasi televiziją, bendruomenė ir jos nariai praranda privilegijas būti informacijos šaltiniais vieni kitiems – televizija jiems pradeda atrodyti kur kas turtingesnė ir vertingesnė alternatyva nei veikla bendruomenėje, gyvas bendravimas, tai stiprina individualizmą ir silpnina socialinius ryšius (Szécsi, Koller, 2017, p. 19). Galima teigti, kad technologiniai pokyčiai daro didelę įtaką bendruomenės stratifikacijai, kadangi ji ne suburia žmones, bet išskaido juos į individualius vienetus. Atsiskyrimas gali būti siejamas su tuo, kad bendruomenėse vykstanti veikla nebetenkina žmonių poreikių, todėl žmonės tampa pasyvesni ir apatiškesni. Tokia būseną gali būti siejama ir su tuo, kad bendruomenės praranda žmogiškuosius išteklius – gyventojų vis mažėja, jaunimo kur kas mažiau nei vyresniojo amžiaus gyventojų. Tai dar viena priežastis, lemianti bendruomenių veiklą. Tačiau gyventojų skaičiaus ir amžiaus – kaimo, miestelio demografinės situacijos – įtaka iš gyventojų pateiktų nuomonių išsiskiria dviem kryptimis (žr. 5 lentelę):

5 lentelė. Kategorija. Gyventojų mažėjimo ir senėjimo įtaka bendruomenės veiklai pagal gyventojus

Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai
Skatina bendruomeninę veiklą	„Nu, pavyzdžiui, vyresni tai pas mus labai yra (aktyvūs – aut. past.) (IIG-2); „Bet, o dėl ko jie (susiburia – aut. past.)? O dėl to, kad jų yra mažiau, lengviau susikoncentruot. Kur penki žmonės, kur penkiasdešimt“ (IIIG-7).
Mažina bendruomenės veiklumą	„Manau, kad čia yra su amžium...Kadangi senėja visi gyventojai ir tie poreikiai gal tokie yra nebe... paimkim jaunimą, jų poreikiai yra daug didesni. Jie ir yra aktyvesni“ (IIIG-1); „Jaunimas gal daugiau išeina“ (IVG-2).

Vieni gyventojai teigia, kad mažas gyventojų skaičius lemia efektyvesnę bendruomenės veiklą, kadangi gyventojus, kai jų yra mažiau, lengviau suburti. Taip pat pabrėžiama, kad senyvo amžiaus gyventojai nėra kliūtis aktyviai bendruomenės veiklai. Tačiau kai kurie teigia, kad su senėjančia bendruomene, tuo pačiu ir mažėjančiu gyventojų skaičiumi, keičiasi visos bendruomenės žmonių poreikiai.

Bendruomeninė veikla nebėra tokia aktyvi, kadangi vyresnio amžiaus kaimų gyventojų poreikiai yra mažesni, prie to prisideda ir tai, kad kaimuose nebeliko jaunimo, kuris paprastai būna ambicingesnis, guvesnis ir imlesnis veikloms. Bendruomenės neturi vienareikšmiškos nuomonės dėl gyventojų senėjimo ir mažėjimo įtakos bendruomenėse. Galima teigti, kad vienos bendruomenės tai laiko privalumu, kiti – trūkumu.

Kaip minėta šio projekto teorinėje dalyje (2.1. poskyryje), bendradarbiavimas tarp institucijų yra viena esminių priežasčių sėkmingam darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui. Panašu, kad Kelmės rajone vietos valdžios institucijų požiūris į bendruomeninę veiklą yra teigiamas. Bendruomenių ekspertas pabrėžia, kad vietos valdžia yra itin geranoriška ir įvairiai skatina bendruomenes veikti: „*Vienas dalykas jau yra vien tai, kad sakykim skiria tom vadinamom ūkinėm lėšom, bendruomenėm (...) bendruomenė, sakykim, dalyvauja vat projektinėj veikloj, rašo projektus, (...) nėra buvę taip, kad savivaldybė, sakykim, atsisakytų ir neprisidėtų*“ (E-1). Iš pateiktos ekspertinės nuomonės galima daryti išvadą, kad savivaldybė bendruomenes skatina finansiškai – padeda padengti ūkines išlaidas, įgyvendinti bendruomenių rengiamus projektus. Visgi tarp gyventojų išryškėja kiek kitokia nuomonė.

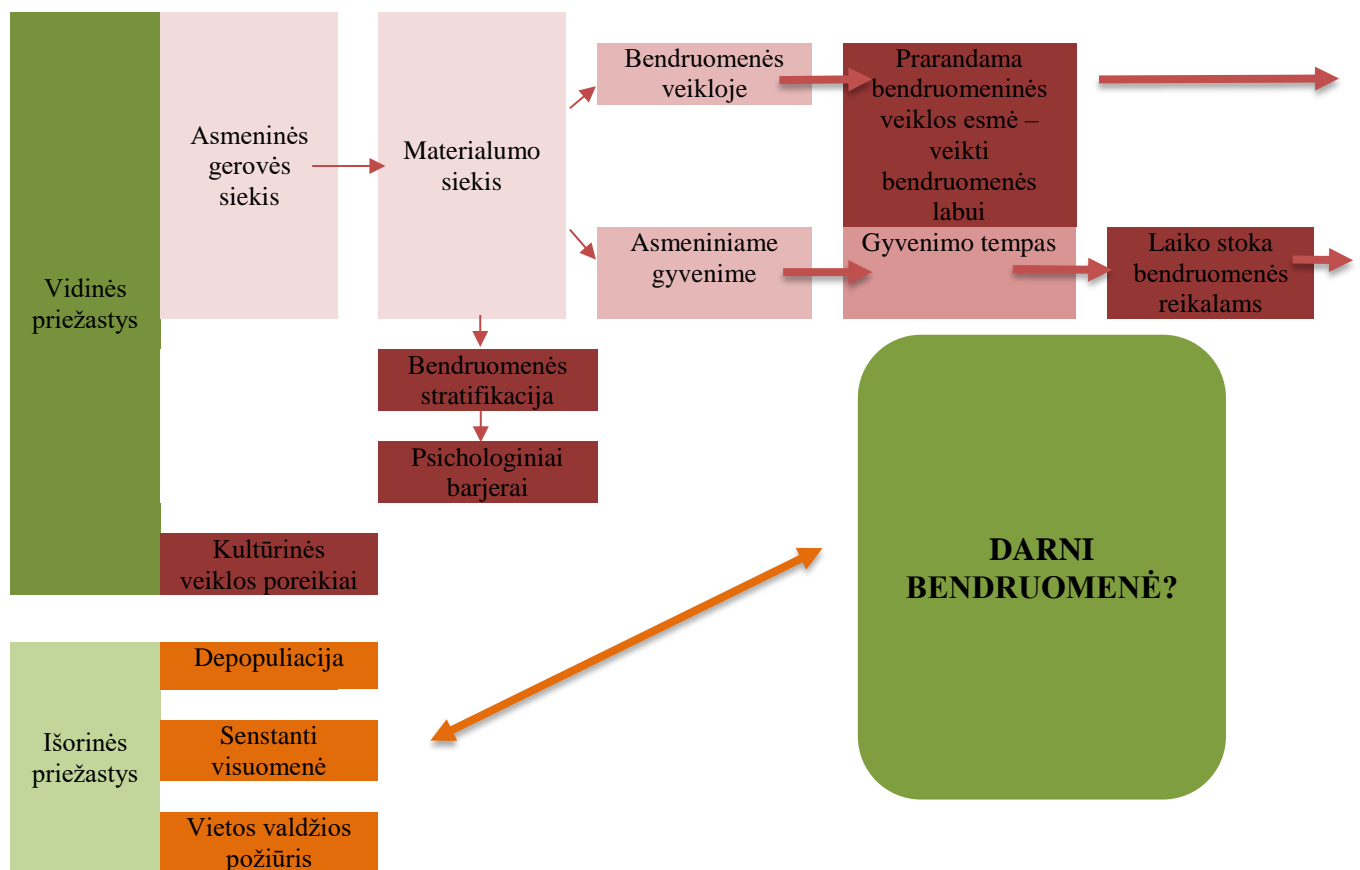
Gyventojų teigimu, bendravimas su rajono atstovaujama valdžia vyksta. Gyventojai teigia, kad esant problemoms gali į juos kreiptis, visų gyventojų yra išklausoma: „*Nu, įsitraukia, įsitraukia, tikrai, aš neturiu problemų su valdžia, su valdžia problemų nėra*“ (IIG-1); „*Ne, išklausyt, išklauso visus visi*“ (IG-9). Tarp rajono politikų ir bendruomenių komunikacija pasireiškia tiesioginiu būdu: „*Kai būna susitikimai su rajono valdžia, kai ataskaita ir kai su gyventojais tenai prieš biudžeto svarstymą tada kai būn, tada, jeigu jau turim kokių problemų*“ (IG-5); „*Konkrečiai, aš tai einu konkrečiai*“ (IIG-1). Gyventojai problemas valdžios atstovams gali pateikti tiesiogiai, tačiau nėra aišku, kokią poziciją viešajame valdyme užima bendruomenės sprendžiant jiems aktualius klausimus. Todėl darnaus vystymosi tikslų siekimui kyla problemos, kadangi bendruomenės Kelmės rajone daugiau referuoja tai, ką reikia spręsti, tačiau pasigendama pačių bendruomenių įtraukimo į bendrus, jiems aktualius reikalus: „*Nu, šiaip, kada svarsta tus klausimus, tai vat, to ir trūkst, kad mes kartais net nežinom, kan ten svarsta*“ (IIG-1). Bendruomenės rajono viešajame valdyme turi mažiau įtakos ir labiau užima referento pozicijas nei vietiniame kaimo, miestelio lygmenyje, kuriame jos gali bendradarbiaujant su seniūnu, seniūnaičiu spręsti problemas autonomiškai.

Išryškėja tai, kad pirmiausia dėl iškilusių problemų kreipiamasi į seniūnijos atstovus – seniūnaitį ar seniūną: „*O jeigu taip, tai mes turim ir seniūnaitį, kad pasakom, jeigu seniūnui patys nedrįstam pasiskambinti. Bet čia mes drąsūs visi*“ (IG-5); „*Seniūns, jis viską žina, visus reikalus*“ (IIG-1). Tarp seniūno ir gyventojų yra pabrėžiamas tiesioginis, aktyvus bendradarbiavimas sprendžiant problemas: „*Mes klausam, šitai, socialinė darbuotoja, seniūnas, visi žino, pasako, kas nors yr blogai. Juk sakydava pas tą, pas tą nueikit, ir nueidavau vakare, jeigu reikalas yra*“ (IIIG-2). Seniūnas ir bendruomenė laikomi tarsi partneriais – sujungiant bendras jėgas kartu sprendžiamos vietinės bendruomenės narių

problemos, formuojasi pasitikėjimu grįstas ryšys ir svarbus aspektas bendruomenių darniame vystyme – problemas pirmiausia siekiama išspręsti vietoje, galioja subsidiarumo principas. Todėl darnaus vystymosi kontekste tokie santykiai yra itin teigiamas aspektas, kadangi bendriems tikslams galima sujungti vietinės institucijos – seniūnijos – bei kaimo, gyvenvietės gyventojų jėgas bendriems tikslams pasiekti ir efektyviai spręsti problemas.

Darnaus vystymosi kontekste bendruomenės gali aktyviai dalyvauti socialiniu-tiesioginiu būdu. Pirmiausia dėl to, kad problemos dažnu atveju pateikiamos tiesiogiai valdžios atstovams, jeigu nėra galimybės jų išspręsti vietiniame lygmenyje. Tačiau trūksta bendruomenių politinio įtraukimo į aktualių klausimų svarstymus ir jų priėmimą, nes šiuo metu jų politinis dalyvavimas atsiskleidžia kaip ribotas.

Atsižvelgiant į iššūkius, su kuriais susiduria dabartinės Kelmės rajono bendruomenės, neabejotina, kad siekiant darnaus bendruomenės veikimo, susiduriama su labai skirtingais, įvairaus pobūdžio aspektais, kurie daro neigiamą įtaką bendruomenės veiklai ir lemia tolimesnę darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo bendruomenėje sėkmę (žr. 9 pav.):

9 pav. Bendruomenės veiklą lemiančios neigiamos priežastys gyventojų nuomone (sudaryta autorės)

Pirmiausia, galima išskirti, kad didžiausią neigiamą įtaką bendruomeninei veiklai daro vidinės, nuo bendruomenės narių priklausančios priežastys. Akivaizdu, kad kaimo bendruomenėse viešieji, bendri gyventojų interesai tampa vis mažiau aktualūs patiems gyventojams. Tai yra racionalu – asmuo turi užsitikrinti savo gerovę, tačiau tai tampa ir priežastimi vis mažiau dalyvauti bendruomenės veikloje,

kurioje dalyvaujant taip pat gali pasireikšti materialumo siekis. Jos individas gali siekti tiek asmeniškai, tiek bendruomeninėje veikloje. Asmeninė gerovė – tai tinkamos pajamos, kurių uždirbimas nulemia ir kitų savo poreikių tenkinimą, kuris, dažnu atveju, yra atsietas nuo bendruomenės interesų. Materialinė žmogaus padėtis gali nulemti ir jo vaidmenį bendruomenėje, todėl tai susiję ir su kitais veiksniais – socialinėmis problemomis, taip pat lemiančiomis jų įsitraukimą į bendruomenę. Kaip vidinis pokytis bendruomenėje išryškėjo kultūrinės veiklos poreikių pakitimai – vietoje gyvo bendravimo, susibūrimų, gyventojai tenkinasi individualiu laiku namuose prie televizijos ekranų, interneto. Visi šie aspektai lieka už bendruomeninės veiklos ribų ir nulemia atskirą, ne bendruomeninį gyventojų veikimą. Tuo tarpu išoriniai, nuo bendruomenės narių nepriklausantys veiksniai, gali turėti dvejopą įtaką – sustiprinti arba susilpninti bendruomenę. Tokia situacija patvirtina Krankalio ir Anzelytės (2013, p. 45) nuomonę, kad demografiniai, ekonominiai ir socialiniai veiksniai gali lemti gyventojų dalyvavimo aktyvumą atokiose kaimiškose savivaldybėse, seniūnijose.

Pastebima, kad gyventojai akcentuoja priežastis, kodėl jie negali įsitraukti į bendruomeninę veiklą, ir tai prieštarauja Aleksandravičiaus, Žukovskio (2011) teiginiui, kad bendruomenė funkcionuoja pati savaime – šiuo metu joms reikia išorinio paskatinimo veikti savo paties labui. Kadangi darniam vystymuisi bendruomenėje yra būtinas sklandus tarpusavio jos narių bendradarbiavimas, ryšys, o tam pasiekti trukdo atskleisti įvairūs socialiniai, ekonominiai, kultūriniai aspektai, reikalinga apžvelgti, kas paskatintų gyventojus įsitraukti į bendras veiklas.

Tarp gyventojų buvo išreikšta tokių nuomonių, kurios suponuoja, kad jokie iššūkiai bendruomeninei veiklai nėra neįveikiami, jeigu tarp bendruomenės narių yra noras veikti, išspręsti tam tikras, kaimui būdingas problemas: „*Pavyzdžiui, mums yra dabar, va, tvarkėm tą bendruomenės salę. Koks buvo tikslas? Netgi patys žmonės dasidėja savais pinigais, kad įsirengtume, šarvojima reikmenis nusipirktumėm visus. Kadangi yra kaimis senstantis, jaunų žmonių nebėr*“ (IIG-2). Šis pavyzdys iliustruoja, kad nepaisant ekonominių, socialinių ar kitų iššūkių, žmonės gali susitelkti ne tik bendrai veikti, bet ir patys telkti finansinius išteklius, kadangi taip jie išsprendžia kaimui būdingas problemas. Nepaisant esamų sunkumų, bendruomenė yra įgalī pati savarankiškai veikti, tik reikia sudaryti tam tinkamas sąlygas. Joms nustatyti svarbu išsiaiškinti ne tik esamus iššūkius, bet ir poreikius, kurie padėtų bendruomenėms tinkamai veikti.

Bendruomenės ekspertas pabrėžia, kad ypatingai svarbus yra lyderio, bendruomenės vadovo vaidmuo: „*Nu kaip pasakyt, tos bendruomenės veikla priklauso nuo to lyderio, bendruomenės pirmininko pirmoj eilėj ir jo visos komandos, kaip kokie išsikelia jie tikslus ir kokią jie planuoja vykdyt veiklą*“ (E-1). Bendruomenės veiklos kryptį, tikslą ir viziją gali nulemti lyderis ir aktyviausi jo komandos nariai, turėdami savyje entuziazmo vykdyti veiklas. Tai yra žmonės, kurie paskatina kitus gyventojus veikti, juos motyvuoja. Kad gyventojai būtų suinteresuoti įsitraukti į bendruomeninę veiklą,

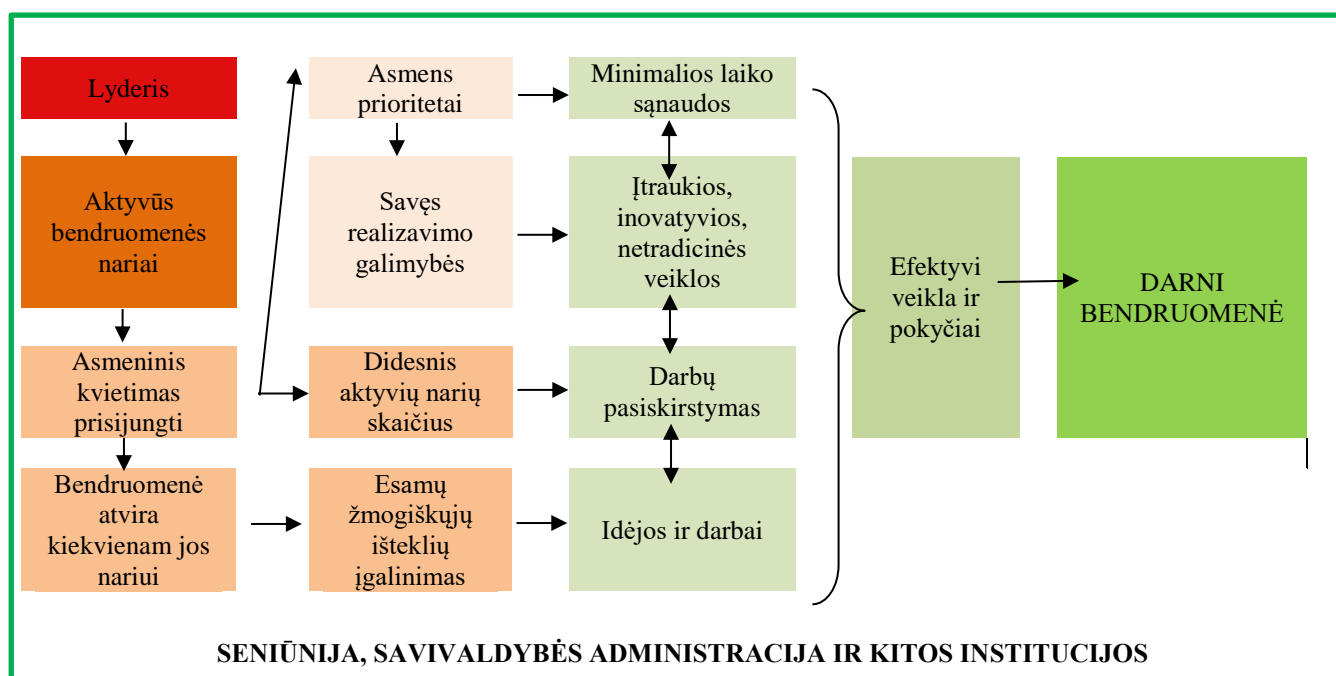
turi būti sudaromos tam tinkamos, įtraukios sąlygos, palankios aplinkybės. Kaip svarbias darnaus bendruomenės veikimo sąlygas, gyventojai įvardija šias (žr. 6 lentelė):

6 lentelė. Kategorija. Darnią bendruomenės veiklą lemiančios sąlygos gyventojų nuomone (sudaryta autorės)

Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai
Lyderis	„Žinai, kas – geras vadovas (...) ir dar vadovas turi padaryti čiot ne puse darba pats viens. Ir tada jau įsivažiuoj po biški. Bet pagrindas visas yra vadovo. Kas projektus rašo? Vadovs raša projektus, viską“ (IIG-2); „Reik iniciatyvų, stiprių organizatorių“ (IVG-4).
Iniciatyvos, pokyčiai	„Jei žmonės pamatytų pokyčius, gal tada įkvėpimas ateitų (IVG-5); „Reik iniciatyvų, stiprių organizatorių“ (IVG-4).
Asmeninis kvietimas	„Nu bet jau asmeniškai pakvieti, tikrai jie niekad neatsisakydava“ (IG-5); „Šiaip, mes ir tų skelbima lentoj neapsimok net kabinti, mes galim pakabinti, nu, tik dėl bendra vaizda, kad sakys nebuva, nepaskelbta. O šiaip, nieks neatein, nieks nepaskaita, turi kiekvienam nueiti į trobą ir paklausti, nu, a galėsi, ar ne“ (IIG-1).

Gyventojai pabrėžia ne tik lyderio vaidmenį, bet ir iniciatyvų, naujų idėjų svarbą. Nuomonės suponuoja, kad gyventojai yra įsitikinę, jog inicijuoti veiklas, dirbti turi kitas asmuo, o likę bendruomenės nariai gauna galutinį rezultatą. Pasyvų veikimą gali paskatinti asmenišką kitų, aktyvių bendruomenės narių veikimas.

Atsižvelgiant į visus atskleistus iššūkius, kurie trukdo sklandžiai bendruomenės veiklai bei sąlygas, kurios ją skatintų, galima sudaryti planą, kaip iššūkius paversti privalumais, kurie užtikrintų bendruomenės veikimą geriausiu įmanomu būdu (žiūrėti 10 pav.):

10 pav. Palankios sąlygos siekiant sukurti darnią bendruomenę (sudaryta autorės)

Bendruomenės įgalinimas pirmiausia prasideda nuo lyderio ir jį supančių aktyvių bendruomenės narių, kurie, asmeniškai kviesdami kitus prisijungti prie bendruomeninių veiklų, darytų jiems įtaką ir

plėstų aktyvių narių ratą, kuris būtinas darbų pasiskirstymui bendruomeninėje veikloje. Kuriant atvirą, visiems prieinamą aplinką, kiekvienas bendruomenės narys gali būti reikšmingas ir naudingas idėjomis ir darbais. Kaip atskleidė tyrimo duomenų analizė, asmens įsitraukimą lemia jo asmeniniai prioritetai. Svarbiausia, kad individas „rastų vietą“ bendruomenėje, taip turėdamas galimybę save realizuoti. Kadangi gyventojai rūpinasi savo materialine gerove didžiąją laiko dalį skirdami darbui, svarbu, kad veikla bendruomenėje sudarytų minimalias laiko sąnaudas, todėl ji turi būti efektyvi, kam įtaką daro veiklų inovatyvumas, originalumas, darbų pasiskirstymas bei visų bendruomenės narių indėlis darbais ir idėjomis. Veikla negali būti atsieta nuo savivaldos institucijų – bendruomenė turi būti jų globoje, kad galėtų efektyviai spręsti problemas, su kuriomis nepajėgia susidoroti savarankiškai. Šių sąlygų buvimas lemia visos bendruomenės veiklą ir darnumą bei patvirtina, kad svarbiausią vaidmenį sėkmingame darnumo įgyvendinime užima nematerialusis turtas – socialinis, žmogiškasis, kultūrinis ir politinis kapitalai (Emery, Guitierres-Montes, Fernandez-Baca, 2013, p. 4). Apibrėžti svarbūs bendruomenių darnios veiklos principai yra esminiai, universalūs tiek kasdienėje, tiek projektinėje bendruomenių veikloje ir gali būti naudingi bendruomenėms siekiant kitų darnaus vystymosi tikslų.

Atsižvelgiant į išanalizuotus bendruomeninės veiklos iššūkius, tampa akivaizdu tai, kad bendruomeninę veiklą neigiamai gali lemti daugialypiai, kompleksiški ir pakankamai sudėtingi veiksniai, pradedant nuo ekonominių ir baigiant psichologiniais aspektais, o bendruomenės sudaro įvairios žmonių grupės, todėl pati bendruomenės struktūra yra pakankamai nedarni. Visgi, sumaniai organizuojant bendruomeninę veiklą – lyderiams pasitelkiant aktyvius narius, individualiai kviečiant prisijungti kitus gyventojus – iššūkius galima paversti privalumais. Jie stiprina bendruomeninius ryšius, jos veiklą bei įgalina siekti darnaus vystymosi tikslų.

4.2. Žmogaus gerovės kūrimo sandai

Analizuojant, kaip individai gali pasiekti asmeninės gerovės įgyvendinant darnaus vystymosi tikslus bendruomenėje, atsižvelgiama į jų prioritetus, poreikius, taip išanalizuojant, kokios darnaus vystymosi sritys – ekonominė, socialinė ir aplinkos – bei tikslai jiems yra esminiai gerovės kūrimo sandai. Juos siejant su darnaus vystymosi tikslais atsiskleidžia, kurie tikslai gyventojams yra patys svarbiausi ir aktualiausi. Tuomet galima daryti prielaidą, kad tokių tikslų siekimas gali būti motyvuotas, kadangi jais siekiama gerovės kiekvienam bendruomenės nariui.

Siekiant išsiaiškinti tyrimo dalyvių požiūrį į darnaus vystymosi sritis ir jų aktualumą, pagal pateiktą iliustraciją (žr. 2 priedą) informantų buvo paprašyta įvertinti, kuris aspektas – socialinis, ekonominis ar aplinkos – yra svarbiausias Kelmės rajonui. Nors informantai išsakė skirtingas nuomones, tarp gyventojų išryškėjo ekonominio aspekto vaidmuo (žr. 7 lentelę):

7 lentelė. Kategorija. Informantų įvardijamos svarbiausios darnaus vystymosi sritys Kelmės rajonui (sudaryta autorės)

Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai
Ekonominis aspektas	„ <i>Ekonominė. Nu tai, jeigu nebus ekonomikos, kaip jis gali būti socialinis geras, ir aplinka, viskas</i> “ (IG-1); „ <i>Nu nes viskas priklauso (nuo ekonomikos – aut. past.)</i> “ (IG-2); „ <i>Gal pirma ekonominis</i> “ (IVG-3); „ <i>Nu aš kartojuos, sakau, jeigu bus gera ekonominė situacija Lietuvoj, tai bus ir socialinė lygiagrečiai. Ir socialinė padėtis gėrės</i> “ (IIIG-1).
Socialinis aspektas	„ <i>Aš socialinė irgi, daugiau už socialinę turbūt imčiau</i> “ (IIIG-2); „ <i>Jeigu normali socialinė, tai ir aplinkosauga</i> “ (IIIG-9); „ <i>Jeigu socialinė padėtis bloga, tai ir ekonominė automatiškai</i> “ (IIIG-6).
Aplinkos aspektas	„ <i>Jeigu užteršta aplinka, viskas, tada nieka nebus</i> “ (IIIG-5).

Iš pateiktų nuomonių išsiskiria tai, kad gyventojai tarp šių aspektų įvardija priežastinius ryšius. Akivaizdu, kad didžioji dalis diskusijoje pasisakiusių gyventojų pirmenybę teikia ekonominiam aspektui, tačiau itin reikšmingu įvardijamas ir socialinis aspektas, tuo tarpu aplinkos aspektas, kaip itin svarbus Kelmės rajonui, buvo paminėtas tik viena kartą. Remiantis pateiktomis gyventojų nuomonėmis, pastebima tokia darnaus vystymosi sričių įtakos tendencija (žr. 11 pav.):

11 pav. Darnaus vystymosi sričių tarpusavio įtaka pagal gyventojus (sudaryta autorės)

Pagrindinė sritis – ekonomikos daro įtaką kitoms dviem sritims. Pirmiausia ekonominė padėtis lemia socialinę sritį, šios dvi sritys lemia ir aplinkos aspektą. Tačiau gyventojai kalba vien tik apie teigiamą įtaką – jeigu ekonomika klestės, tuomet bus gera ir socialinė situacija. Jeigu šios dvi sritys bus išvystytos – tuomet žmonės atkreips dėmesį ir į aplinką – kadangi visi pagrindiniai poreikiai – pajamos, socialinė apsauga bus garantuojamos, žmonės savo rūpestį galės sutelkti į gamtos tausojimą ir išsaugojimą. Pagal pateiktas nuomones, šios sritys nėra vienodai, tolygiai svarbios, o tarpusavio įtaka pastebima tarp ekonominio ir socialinio aspekto, nuo kurių įtaka juda viena kryptimi – link aplinkos aspekto. Tai reiškia, kad aplinkos sritis nedaro įtakos socialinei ir ekonominei sritims. Remiantis 1.1 darbo poskyryje išdėstytais darnaus vystymosi tikslų tarpusavio sąsajomis (žr. 2 pav.), galima teigti, kad gyventojams būdingas vienkryptis (ekonominė-socialinė-aplinkos) ir dvikryptis (socialinė-ekonominė) darnaus vystymosi sričių įtakos suvokimas. Toks suvokimas nesutampa su darnaus vystymosi koncepcija pagal Čiegį ir kt. (2014, p. 48), nes, jų teigimu, spartesnis ekonomikos augimas gali lemti ir didesnę gamtinių išteklių naudojimą. Tai reiškia, kad gerėjanti ekonominė situacija nelemia geresnės aplinkos apsaugos, bet atvirkščiai – daro aplinkai neigiamą poveikį, nors gyventojų suvokimu klestinti ekonomika suponuoja didesnę dėmesį gamtos apsaugai. Sritys tiesiogiai ar netiesiogiai daro įtaką viena kitai ir tokia pozicija yra akcentuojama darnaus vystymosi koncepcijoje – ji „(...) apima 3 gerovės dimensijas (ekonominę, socialinę ir ekologinę) ir jų tarpusavio kompleksines sąveikas (Krankalis, Anzelytė, 2013,

p. 42). Todėl akivaizdu, kad tik šių trijų sričių suderintas poveikis viena kitai yra lemiamas veiksnys darniam vystymuisi. Tačiau iš informantų pasisakymų galima susidaryti nuomonę, kad klestinti ekonomika yra kitų vystymosi sričių garantas. Energetinio efektyvumo eksperto pateikta nuomonė tapati šiam pastebėtam gyventojų požiūriui: „*Manychiau, kad socialinis – ekonominis svarbiau. (...) jeigu bus ten, ir darbo turės, ir skurdas sumažintas ir ekonomika augs, tai žmonės galbūt ir norės labiau energiją taupyti, leisti lėšas energiją taupančiom priemonėm*“ (E-3). Ši nuomonė patvirtina ekonominio ir socialinio aspektų įtaką aplinkos dimensijai energetinio efektyvumo aspektu – materialinė žmogaus gerovė lemia didesnes galimybes taupyti energiją, kas reiškia ir aplinkos tausojimą. Tyrimai rodo, kad žmonės, kurie gyvena geresniuose namų ūkiuose, labiau linkę taikyti aplinkai palankias vartojimo praktikas, pavyzdžiui, perkant perdirbtus popieriaus produktus (Graham, White, 2016).

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad tarp visų informantų atsakymų dominuojantis ekonominis aspektas rodo, kad prioritetas yra teikiamas žmogaus materialinei padėčiai, kad pirmiausia žmogus turi jaustis ekonomiškai stabilus, užtikrintas. Ekonomika yra pagrindas ir pirminė sąlyga geresnei socialinei situacijai, o šių dviejų sričių išsivystymas gali lemti atsigręžimą į gamtos išsaugojimą, kuris, gyventojų nuomone, nėra esminis. Galima teigti, kad gyventojams kaip gerovės pagrindas imponuoja ekonominis aspektas, taip pat atsispindėjęs kaip kliūtis dalyvauti bendruomeninėje veikloje, nes pirmiausia žmogus siekia užsitikrinti gerovę sau ir savo šeimai.

Siekiant išsiaiškinti, kokie konkretūs darnaus vystymosi tikslai yra aktualūs bendruomenėms, išskiriami žmogaus gerovę lemiantys veiksniai. Tuo pačiu jie atskleidžia, kokie faktoriai, užtikrinantys gerovę, yra esminiai. Tyrimo dalyviai gyventojai, kaip esminius žmogaus gerovę užtikrinančius veiksnius išskyrė šiuos (žr. 8 lentelę):

8 lentelė. Kategorija: Žmogaus gerovę lemiantys veiksniai (sudaryta autorės)

Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai	Priskirtini darnaus vystymosi tikslai
Materialinė padėtis ir socialinė apsauga	„ <i>Pajamos, kad būtų</i> “ (IG-5); „ <i>Turėti darbą</i> “ (IG-5); „ <i>Garantuotas pajamų šaltinis</i> “ (IVG-2); „ <i>Saugumo jausmas, užtikrintas dėl ateities, dėl...</i> “ (IG-7); „ <i>Saugumo jausmas, kad turi iš ko valgyti, kad turėsi pajamų</i> “ (IVG-1).	8 tikslas. <i>Deramas darbas ir ekonomikos augimas</i>
Sveikatos gerovė	„ <i>Sveikatos sistema yra pats svarbiausias dalykas pas žmogų ir čia visiems tas pats</i> “ (IG-2); „ <i>(...) jeigu neturėsi sveikatas, kaip gyvensi</i> “ (IIIG-2); „ <i>Sveikas maistas, sveika aplinka</i> “ (IVG-3).	3 tikslas. <i>Gera sveikata ir gerovė</i>

Palyginus gyventojų nuomonės dėl darnaus vystymosi sričių prioritetų bei žmogaus gerovę sukuriančių sandų, išryškėjo, kad gyventojams svarbiausia yra gera sveikata, kas atitinka 3 darnaus vystymosi tikslą bei saugumas, kuri sieja su pajamų, darbo užtikrintumu, kas siejasi su 8 darnaus vystymosi tikslu. Kadangi tiriamas bendruomenių įgalinimas pačioms siekti tikslų, analizuojamas gyventojų požiūris į

savo vaidmens suvokimą gerovės užtikrinime. Gyventojai pabrėžė, kad pirmiausia pats žmogus turi siekti savo gerovės, o jam nepavykus – jį paremia valstybė (žr. 9 lentelę):

9 lentelė. Kategorija. Valstybės ir asmens vaidmuo užtikrinant jo gerovę pagal gyventojus (sudaryta autorės)

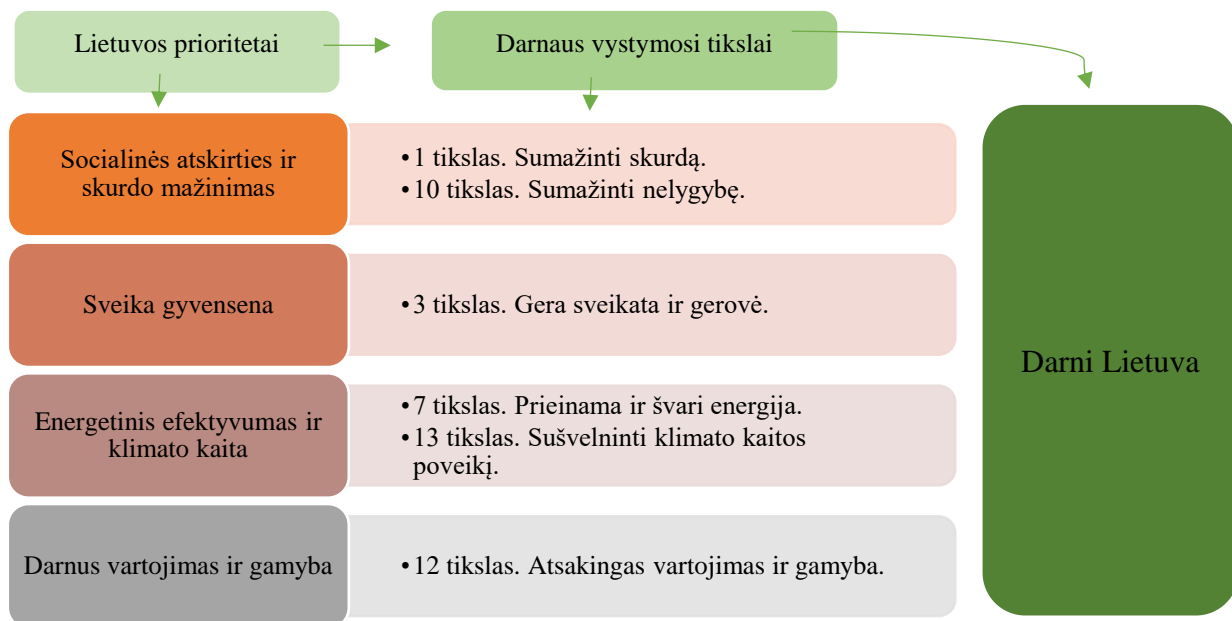
Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai
Valstybė	<p>„Netrukdyti dirbti, nes ji labiausiai trukdo. Įstatymus tris sykius įmetus keič, neį suspėti prisitaikyti, tai... grynai tiktai trukdo, nepaded“ (IG-3);</p> <p>„Priimti normalius sprendimus...Atsižvelgiant į žmones“ (IG-8);</p> <p>„Žmogų skatinti pačiam kibti į gyvenimą, o ne dabar jau... dabar gaunas taip, kad taip ir laukia. Kad būtų ant lėkštutės vos ne padėta“ (IG-7).</p>
Pats žmogus	<p>„Pats už save atsakingas“ (IIIG-8);</p> <p>„Mes patys pradžioj, o paskui viskas toliau (valstybei – aut. past.)“ (IIIG-11);</p> <p>„Valstybės tai įtaka tur kažkokia būt, įstatymą parašyti, kaž... Palei tus įstatymus mes turim gyventi, laikytis, taip toliau...“ (IIIG-1).</p>

Gyventojai suvokia, kad pirmiausia žmogus pats turi siekti tikslų, vadinasi, jis yra įgalus įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus. Valstybė gyventoją turi remti kritiniu atveju, kuomet jis pats nebegali susidoroti su sunkumais, kurie, pagal gyventojus, dabartine valstybės vykdoma politika nėra sprendžiami tinkamai. Išreiškiama kritika, nepasitenkinimas, gyventojai jaučiasi nesuprasti. Tai patvirtina ir gyventojų bei valstybės darnaus vystymosi tikslų nesutapimai.

Gyventojų poreikiai ir Lietuvos darnaus vystymosi prioritetai sutampa vienu darnaus vystymosi tikslu – sveikatos gerove, jie taip pat iškelia dar vieną tikslą – deramą darbą ir ekonomikos augimą – kuris į Lietuvos prioritetus nepatenka. Apibendrinus galima teigti, kad Kelmės rajono bendruomenių poreikiai, susiję su darnaus vystymosi tikslais ir Lietuvos darnaus vystymosi prioritetais siejasi tik iš dalies ir pasižymi išskirtiniu susirūpinimu savo saugumu, kuris siejamas su pajamomis. Gyventojai nurodė, kad asmuo pirmiausia pats kuria gerovę. Tokios nuostatos teisingumas ar klaidingumas gali atsiskleisti analizuojant, ką savo pastangomis ir motyvacija gali pasiekti gyventojai – kokius darnaus vystymosi tikslus įgyvendinti pagal Lietuvos prioritetus.

4.3. Darnaus vystymosi prioritetų įgyvendinimas Kelmės rajono bendruomenėse

Lietuvos darnaus vystymosi prioritetai – gana platūs, tikslai juose nėra detalizuoti. Jie apima keturias skirtingas sritis – socialinę, aplinkos bei ekonomikos. Prioritetai siejami su konkrečiais Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslais (žr. 12 pav.):

12 pav. Lietuvos darnaus vystymosi prioritetų ir DVT sąsajos (sudaryta autorės, remiantis LR vyriausybės kanceliarijos, kaimo reikalų ir darnios plėtros skyriaus, strateginio planavimo ir stebėsenos skyriaus pažyma Nr. NV-3439 bei JTO Darnaus vystymosi darbotvarke iki 2030)

Toliau nagrinėjami Kelmės rajono bendruomenių bei rajono institucijų ekspertų nuomonės pagal kiekvieną darnaus vystymosi prioritetą, taip siekiant išsiaiškinti darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo galimybes Kelmės rajono bendruomenėse.

4.3.1. Socialinės atskirties ir skurdo mažinimas

Socialinės atskirties ir skurdo mažinimas apima skurdo mažinimo (1 tikslas) ir nelygybės mažinimo (10 tikslas) darnaus vystymosi tikslus. Skurdo ir nelygybės problemos tarpusavyje yra tarpiai susijusios. Lietuvos kontekste didžiausias iššūkis yra skurdo ir pajamų nelygybės problemos, skatinančios socialinę atskirtį. Šiuos iššūkius siekiama įveikti didinant pajamas, pensijas, socialines paslaugas ir socialines išmokas (JT darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita, 2018, p. 26). Pagal tai, įgyvendinus šiuos tikslus, skurdas, nelygybė ir socialinė atskirtis turėtų būti suvaldyta. Kelmės rajone itin aktualios nedarbo, kas lemia ir didesnę žmonių skurdą, bei gyventojų senėjimo problemos. Socialinės paramos ir paslaugų specialistas (E-2) teigia, kad:

Kelmės rajone ta socialinė situacija nėra tokia viena iš dėkingiausių, nes labai didelis nedarbas pas mus rajone vienas dalykas, antras dalykas labai didelis senų žmonių skaičius – yra didžiausias Šiaulių regione (...). Dar reikalinga piniginė parama, nes daugelis žmonių neturi to pragyvenimo šaltinio, kad užtikrinti tuos būtiniausius jų poreikius.

Specialistas nurodo dvi socialines grupes, kuriems kyla sunkumų dėl pajamų ir būtiniausių poreikių užtikrinimo – tai bedarbiai ir senstantys, vieniši asmenys. Šios dvi socialinės grupės gali patirti tiek socialinės atskirties, tiek skurdo riziką, todėl galima teigti, kad 1 ir 2 darnaus vystymosi tikslai yra itin aktualūs Kelmės rajono savivaldybei.

Skurdo problema yra tiesiogiai susijusi su žmogaus galimybėmis gauti pajamas. Vienu atveju, žmogus pajamas gali užsidirbti savarankiškai, kitu atveju – valstybė teikia paramą būtiniausiems poreikiams patenkinti. Kelmės rajone galimybės užsidirbti kaimuose yra pakankamai ribotos – vyrauja didelis nedarbas, potencialios darbovietės gerokai nutolusios, verslumo lygis taip pat pakankamai žemas (Kelmės rajono savivaldybės 2018 – 2020 metų strateginis veiklos planas, 2017, p. 32). Asmeninio verslo kūrimas komplikuoatas dėl nepalankios, neišvystytos infrastruktūros, susisiekimo galimybių: „Nu tą verslą čia, jei norėtum, galėtum čia kurti, bet pas mūsų nėra kelių, tu įsivaizduoji... Jo, nėra kelių. Tu dabar, a girdi, norėk, kad ir, pavyzdžiui, sau asmeniškai. Tu augink kokias uogas ar ką, tu nuvežk į Kelmę, ar nuvežt į Šiaulius, ar nuvežk dar kur norintis. Bet tai žvyrkeliais, kas liks – uogienė“ (IIG-2). Nepalanki darbo vietų pasiūla, silpnas gyventojų verslumas lemia didesnę valstybės paramos poreikį.

2017 m. Kelmės rajone 1 tūkst. gyventojų teko 39,8 tūkst. eurų išlaidų socialinėms pašalpoms (Lietuvos statistikos departamentas), kurios turėtų padidinti nedirbančių gyventojų pajamas ir eliminuoti socialinę nelygybę. Tačiau kone visos bendruomenės vieningai išreiškė nepasitenkinimą esančia socialinės paramos, taip pat ir socialinių paslaugų šeimoms, patiriančioms riziką, sistema (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. Kategorija. Socialinės apsaugos sistemos padariniai, lemiantys socialinę atskirtį gyventojų nuomone (sudaryta autorės)

Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai
Palankios sąlygos gauti socialinę pašalpą	„Kam dirbti, jeigu pašalpas gauna daugiau nei algos“ (IG-2); „Tik nedirbantiems pagerėjo, o dirbantiems... bet čia vėl automatiškai, tie patys pašalpiniai tiktais remiami, kur skatina, kad nedirbti. Kuo mažiau dirbsi, tuo daugiau gausi“ (IG-3); „Ir tie tokie „nenormalūs“, nu kaip, nu tie kur grynai „drebantiom rankom“, asocialūs, tiems yra didžiausia parama“ (IG-5); „Dėmesys (asocialiems), visas dėmesys aniems, kad tiktais turėtų pagerti iš ko“ (IG-3).
Didelis socialinių darbuotojų dėmesys	„Socialinis darbuotojas atvažiuoja, juos paima, nuveža apsipirkti ir parvež“ (IG-5); „Asmeninį tur aptarnavimą, vairuotojų, paskambina – to reik, paskambina – to reik“ (IG-3); „Nu va, papratus, į už rankeles, nuėjau, gelių nupirkau, už rankeles, eje apeje...“ (IIG-4).
Socialiai atskirtų žmonių apatija	„Nu patys pasirenk tokį gyvenimą. Nu, aš daba kaip pažiūriu, tie socialiniai, nu jiems gerai, reiškia. Nu dabar va, šiandien šalta diena, nereik eit nei į lauką, nei nieka. Sėdi, lauki pašalpos... ir vat, jeigu kokia graži dyna, gal dar jie ten ein kažkur kažką padirbti, kad kokia kapeiką gauti papildomą. Tai vat tas, kad žmogus pats nenor, arba į renginius jeigu pakviesti, jie nein, nu galvoj, nu neįdomu“ (IIG-1); „Kad jie tokie nelabai įtraukiami (socialiniai remtini asmenys – aut. past.)“ (IG-3); „Žmogų skatinti pačiam kibtis į gyvenimą, o ne dabar jau... dabar gaunas taip, kad taip ir laukia. Kad būtų ant lėkštutės vos ne padėta“ (IG-7).

Kelmės rajono bendruomenių kontekste socialinių pašalpų ir paslaugų šeimoms, patiriančioms riziką didinimas, kuriais siekiama mažinti skurdą ir socialinę atskirtį, suveikia atvirkščiai. Jie ne mažina socialinę atskirtį, bet ją sukuria bendruomenės viduje. Socialinės paramos specialistas atskleidžia, kad bendruomenės įgyvendina projektus socialinei atskirčiai mažinti, tačiau tokios iniciatyvos retos: „Tu projektų yra ir bendruomenės pačios turėtų būti šiek tiek aktyvesnės (...), galimybių daug yra“ (E-2). Šis eksperto teiginys patvirtina analizuojamą situaciją, kad bendruomenės nenoriai siekia mažinti socialinę atskirtį.

Pašalpų dydžio ir jų gavėjų didėjimas skatina įtampą tarp dirbančiųjų ir gaunančių valstybės paramą kaimo bendruomenės gyventojų. Kadangi kaimai ir miesteliai jungia mažas bendruomenes, kurių nariai tarpusavyje pažįsta vieni kitus, tarp bendruomenės narių yra žinoma, kokioms šeimoms yra teikiamos paslaugos, kurie gyventojai yra socialinės pašalpos gavėjai. Galimai gyventojai pastebi ir paramos gavėjų gyvenimo būdą, nes atpasakoja situacijas „*asmeninį tur aptarnavimą*“, „*sėdi, lauki pašalpos*“. Tokios situacijos neramina kitus bendruomenės gyventojus – tam, kad išgyventų, viena bendruomenės dalis turi dirbti – aukoti savo laiką, sveikatą, o kita dalis, gyventojų nuomone, nedirbdami gauna pajamas ir pradeda piktnaudžiauti esama palankia situacija. Panašu, kad valstybės vykdoma politika skurdui ir socialinei atskirčiai mažinti yra neefektyvi – ji ne tik neišsprendžia giluminių skurdo problemų, bet ir sukelia priklausomybę nuo socialinės pašalpos, ką pastebi ir Zabarauskaitė bei Gruževskis (2015, p. 99-100). Tokios sąlygos tarp kaimo bendruomenės narių sukelia susipriešinimą. Jis yra lemiamas palankių sąlygų suteikimu socialiai remiamiems asmenims sudarymu bei, bendruomenių teigimu, pertekliniu dėmesiu, kuris pasireiškia įvairių socialinių paslaugų teikimu. Didelis darbuotojų dėmesys suponuoja ir tai, kad galbūt bendruomenė, kaip subjektas, kuris turėtų įtraukti asmenis į veiklas, nėra reikalingas, jis tam tikra prasme jaučiasi neatsakingas ir nepajėgus pasirūpinti kitais. Atrodo, kad dirbantieji socialinę paramą ir paslaugas gaunančių asmenų akivaizdoje tampa atskirtaisiais, kadangi patys socialines paslaugas ar pašalpą gaunantys asmenys nerodo iniciatyvos keistis ir įsitraukti į visuomenę. Todėl tokiems asmenims būdinga ne socialinė atskirtis, bet socialinis atsiskyrimas, kadangi pastebimas jų pačių poreikis nedalyvauti visuomenės veikloje. Tačiau darnaus vystymosi tikslas sumažinti socialinę atskirtį nereiškia vien tik pasitelkimą priemonių, eliminuojančių problemą valstybei skiriant papildomas pajamas ar paslaugas – tai reiškia ir pačių žmonių įgalinimą. Bendruomenės telkia pastangas, kad atsiskyrusiuosius integruotų į visuomeninį gyvenimą, siekiant įtraukti juos įvairiomis veiklomis (žr. 11 lentelę):

11 lentelė. Kategorija. Veiklos, kuriomis siekiama įtraukti socialiai atsiskyrusius asmenis gyventojų nuomone (sudaryta autorės)

Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai
Kultūrinės veiklos	„ <i>Dėl atskirties. Ir dabar organizavom ekskursiją, nori vežti vyresnius. Skambinau, sako, pavargus, tingiu, važiuok parvažiuok. Sakau, kad nereiks daug pinigų. Sako, ai, man pinigai nesvarbūs</i> “ (IVG-2); „ <i>Jinai pati save nusiteik, nusiskriaudž... nereik jiems matyt šito dalyko, bet jų nuejęs už rankos nepaimsi. Nu bet mes kviečiam visur. Kur dar buvom kvieten...</i> “ (IIG-2).
Kasdienė veikla	„ <i>Nes aš, kur gyvenau bute ten, supranti, ten socialiniai parėję pas mumis gyventi ten. Nu jie nežina, kaip elgtis. Aš jiems sakau taip, ne jie, aš jiems sakau taip, ne jie, supranti. Ir buvo iš pradžių toks piktums, labai pyko ant manęs. Bet paskui, kai suprato, ko aš noriu iš jų, viskas (...)</i> “ (IIIG-10);
Naudinga veikla bendruomenei	„ <i>Bet jie tikrai ateidava, ypač, paskui žiūrėkit, ta „Darom“ talka, kai darydavom, tai irgi visą laiką ateidava, prisijungdava. Nu bet jau asmeniškai pakvieti</i> “ (IG-5); „ <i>Davėm darbą paprasčiausiai jiems, kad juos įtraukti kažkiek į tą... judėjimą, nors kad biški pajudėtų</i> “ (IIG-2).

Atsižvelgiant į gyventojų pateiktas nuomones, atsiskleidžia, kad socialiai atsiskyrę asmenys paprastai yra linkę neįsitraukti į veiklas, bendravimą, o gyventojų pastangos juos sutelkti gali ir nepasiteisinti – dažnu atveju jos gali būti nevertinamos arba yra nepakankamos. Bendruomenėse, nepaisant bendros kaimo ir miestelio teritorijos, bendras interesas įtraukti atstumtuosius yra lemiamas ir pačių, socialinę atskirtį patiriančių asmenų elgesio ir požiūrio.

Kadangi Kelmės rajone didelė gyventojų dalis yra senyvo amžiaus asmenys, tai kelia iššūkius tiek paslaugas teikiančiai institucijai, tiek patiems gyventojams. Senjorai patiria atskirtį, nes gyvena atokiau nuo gyvenviečių, neturi giminių, artimieji gyvena kituose rajonuose, užsienyje. Socialinės paramos specialistas (E-2) pabrėžia, kad rūpinimasis šia socialine grupe yra aktuali ir iššūkius kelianti problema Kelmės rajone: „(...) senyvo amžiaus žmonės dėl to, kad vaikai yra išvykę į užsienį, jie yra palikti čia vieniši (...). Jiems neužtikrinamas tas, nu, būtiniausias tos paslaugos, (...) kad galėtų jis gyventi savo namuose. Ir tas svarbiausias tikslas yra dabar, vat, teikti jiems tas paslaugas namuose, nes tie, kurie jau nebesugeba nueiti iki gydytojo, kurie nesugeba nusipirkti maisto produktų, pasigaminti maisto, kad jie kuo ilgiau gyventų savo namuose“. Vieniškų, pagyvenusių asmenų priežiūros problemai spręsti ypač svarbus bendruomenių palaikymas – kaimyniški santykiai, o kaip sprendimo alternatyva gali būti kuriamas bendruomeninis socialinis verslas. Bendruomenių ekspertas teigia, kad iniciatyvų kurti tokį verslą yra, tačiau kol kas jo neįkūrė nei viena bendruomenė: „Tai va čia tos idėjos yra, galbūt, per vietos veiklos grupę, per mūsų strategiją, kadangi mes irgi rengdami strategiją darėm apklausą bendruomenių, kokią nuomonę jie pareiškė, kaip ką. Tai ir mes esam įsitraukę į strategiją tokias priemones kaip ir socialinio verslo kūrimas“ (E-1). Socialinis verslas bendruomenėje gali būti naudingas dvejopai – tai socialinė misija ir komercinis požiūris (Kostetska, Berezyak, 2014, p. 571). Vadinasi, tai reikšminga ne tik tuom, kad taip patenkinamas socialinių paslaugų poreikis, bet tuo pačiu sukuriama darbo vieta, mažinama socialinė atskirtis, kadangi tarpusavyje ima bendrauti tos pačios gyvenvietės gyventojai.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos darnaus vystymosi prioritetą mažinti skurdą ir nelygybę yra aktualus Kelmės rajonui, kadangi jam būdingas nedarbas, o didelę gyventojų dalį sudaro pagyvenę asmenys. Tačiau valstybės politika, kuria įgyvendinamas socialinių paslaugų ir pašalpų didinimas, Kelmės rajono bendruomenėse kelia nepasitenkinimą, didina įtampą tarp bendruomenės narių. Nepaisant to, bendruomenės stengiasi atskirtuosius įtraukti į įvairias kasdienes, kultūrinės ir bendruomenei naudingas veiklas, tačiau visą tai komplikuoja pačių socialiai atsiskyrusių asmenų apatija bendruomeninei veiklai. Todėl galima daryti išvadą, kad pajamų nelygybės sąlygoti santykiai bendruomenėse sprendžiami sudėtingai ir pakankamai komplikotai. Socialinių paslaugų poreikį senyvo amžiaus žmonėms būtų galima patenkinti kuriant socialinį verslą, į jį įtraukiant socialiai atskirtus asmenis – bedarbius. Tokius būtų būtų galima pasiekti abu darnaus vystymosi tikslus – mažinti skurdą (1 tikslas) ir socialinę atskirtį (10 tikslas).

4.3.2. Sveika gyvensena

Sveika gyvensena – Lietuvos darnaus vystymosi prioritetas, kuris gali būti siejamas su 3 darnaus vystymosi tikslu – užtikrinti sveiką gyvenseną ir skatinti visų amžiaus grupių gerovę. Tyrimo metu gyventojai minėjo, kad sveikata – vienas iš esminių žmogaus gyvenimo kokybės rodiklių, tačiau Kelmės rajono savivaldybės 2019-2021 strateginiame veiklos plane pažymima, kad visuomeninių organizacijų, bendruomenių dalyvavimas įgyvendinant savivaldybės nustatytas sveikatos gerinimo strategijas yra nepakankamai efektyvus (2017, p. 35).

Tuo tarpu visuomenės sveikatos specialistas (E-5) pažymi, kad žmonės pradeda keistis: *„Šiaip labai, labai šviečiasi mūsų visuomenė, labai keičiasi. Teigiamas labai pokytis, labai mus gražiai priima ir laukia. Ir tiesiog vieno renginio metu mes tariamės dėl kito, ir temą aptariame, iš tikrųjų“* (E-5). Tai pasireiškia aktyviose bendruomenėse, tokia teigiama situacija nėra būdinga visoms bendruomenėms. Kaip jau minėta, kaimo gyventojai yra kaustomi psichologinių problemų – yra linkę būti uždaro būdo, susikaustę: *„Jo, jie tokie uždaresni, juos įtikinti ir pavyzdžiui jeigu aš važiuoju kažkur į renginį, kur mes organizuojame, į kaimo teritoriją ir jeigu pažįstu žmonių tai aš skambinu asmeniškai pakviesti, kad jūs pakvieskit ir paaiškinu, kad tuomet kitaip. Ne skelbimai juos kviečia, o asmeninė žinutė, pokalbis“* (E-5). Prasta psichinė bendruomenės gyventojų sveikata gali apsunkinti ne tik sveikos gyvensenos propagavimą bendruomenėje, bet ir visos bendruomenės narių kolektyvinį funkcionavimą. Tikėtina, kad ji gali lemti ir trumpalaikį bendruomenės narių suinteresuotumą bendromis veiklomis. Nepaisant to, bendruomenės pateikia pavyzdžių, kokias veiklas propaguoja siekiant sveikatos gerovės (žr. 12 lentelę):

12 lentelė. Kategorija. Sveikatą gerinančios bendruomeninės veiklos Kelmės rajono bendruomenėse (sudaryta autorės)

Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai
Bendros aktyvios sportinės veiklos	„ <i>Taip, vaikšto, ir... nu, vaikšto, vaikšto (su šiaurietiškomis lazdomis – aut. past.)“ (IIG-1);</i> <i>„Dėl fizine aktyvuma, tai gerai, kad buvo programa, kad mumis mokina kaip vaikščioti, viska. Nes šiaip, kas nebuva, kas nedalyvavo, labai blogai žiūrėja. Saka, „tai iš mūsų senų jos tyčiojas“ ne, mes sakom, netyčiojames, bet mes... nu jau čia toks ėjims yr čia, viskas. Nu, kol suprato, o paskui jau, visokia varga turėjo vaikstant su lazdom. Nu bet rasdavom laika, ir parlėksi, tujau į ūkį, ir į tvartą, bet galvoji „yes“, jėgos yra. Bet vat, kas svarbiausia, kad susirandi, keturios, šešios, va jau nu... „ura“, vienai sunkiau, kitai lengviau, bet viens tu neisi. Vat ant to ir yra – susiburkim“ (IIIG-4);</i> <i>„Be trenerio pasidarysi sau tik blogiau (kalbama apie bendras treniruotes)“ (IVG-7);</i> <i>„Nesusirenka bendraminčiai“ (IVG-5).</i>
Išvykos	„ <i>Jo, iš to paties, paskui dar važiuom žolelių nusipirkti, pasisveikatinti pas Balvočiutę“ (IIG-1).</i>
Patarimų dalijimasis	„ <i>Ir dėl sveikos mitybos čia irgi sakė, nu kažką galvosim kitą sykį jau, kažką daryt, kažko... nu iš sveika maista kažką, nu kad daugiau dalintis“ (IIIG-4).</i>
Švietimas sveikatos stiprinimo tema	„ <i>Stengiamės, kad į metus bent po sykį, iš visuomenės centra atvažiuoj paskaitas skaityti apie sveiką gyvenseną, apie sveiką mitybą. Švietimo veikla, taip, tokia vykdoma“ (IG-5).</i>
Savanoriai bendruomenėje	„ <i>Aš buvau... trise, va... buvo tie kursai, nu savižudybes, turim mes ir pažymėjimus, viską, išklausiau... prevencija“ (IIG-1);</i> <i>„Būtų gerai, kad būtų (savanoris – aut. past.)“ (IG-3).</i>
Sveikas maistas	„ <i>Užsiauginam savo ir morką, ir buroką...Man atroda, kad kaime, mes dar vis vien sveikesnį maistą valgom“ (IIIG-4).</i>
Maža oro tarša	„ <i>Sunku kvėpuoti netgi, kai nepraten iš kaimo važiuojam (į miestą)“ (IG-3).</i>

Iš bendruomenės gyventojų nuomonių išryškėja, kad kaip svarbios jų geros sveikatos sąlygos yra natūrali, sveika aplinka – švarus oras bei galimybė patiems užsiauginti daržovių, gaminti maistą iš savo produktų. Be šių sąlygų taip pat galima užsiimti įvairiomis bendromis, su sveikatos gerinimu susijusiomis veiklomis, į kurias įeina ir švietimas (išvykos, renginiai, patirties dalijimasis bendruomenėje), aktyvi fizinė veikla. Tačiau veiklos nėra ilgalaikės, nes, pavyzdžiui, sportuoti gyventojai susirenka tik kartais, jos yra nenuolatinio pobūdžio. Galima teigti, kad bendruomenės neturi sveikatos gerinimo krypties, perspektyvos, tiksliau tariant – neišgrynina savo poreikių. Visuomenės sveikatos biuro specialistas pažymi, kad siekiant sveikatos gerovės būtina identifikuoti, kokios tiksliai informacijos, žinių ir veiklos reikia bendruomenei: „*Mes planuodami, mes paklausiamo bendruomenių: o ko jūs norit? Ir jie patys: mum reikia psichologo, mum reikia kineziterapeuto“ (E-5).* Atsiskleidžia, kad bendruomenėms bendradarbiaujant su institucijomis sveikatos stiprinimo srityje, labai svarbu, kad jos išreikštų savo poreikius, pasakytų, kokios problemos jiems yra aktualios. Tam pasiekti reikalinga kolektyvinė nuomonė, vadinasi, svarbu, kad atsirastų bendraminčiai, norintys kartu sportuoti, gilinti žinias, supratimą. Gyventojai taip pat išreiškia nuomonę, teigiančią kolektyvinio jausmo svarbą siekiant bendruomenės sveikatos gerovės. Sportinei veiklai reikalingas kolektyvas, kuris yra tarsi akstinas sportuoti, sportuodami tarpusavyje nariai išreiškia palaikymą ir paskatinimą. Be to, pažymima, kad sportinei veiklai būtinas profesionalus apmokymas – specialistas, kuris ne tik apmokytų bendruomenės

narius kaip naudotis sportiniu inventoriui, bet ir suformuotų tinkamą, teisingą ir teigiamą požiūrį į sportinę veiklą.

Kelmės rajono bendruomenės nurodė, kad sveikata yra viena esminių gerovės sąlygų. Šiam darnaus vystymosi tikslui pasiekti dažniausiai yra vykdomos švietimo, fizinio aktyvumo veiklos, jos gana įvairios, tačiau laikinos ir galimai neefektyvios. Tik kai kurie išreiškia ateities perspektyvą, planus, kaip bendruomenine veikla gerins savo sveikatą. Pasireiškia apatija, su prasta psichologine gyventojų sveikata susijęs gyventojų uždarumas, individualizmas. Natūrali aplinka, galimybė patiems užsiauginti produktus pačių gyventojų ir eksperto yra labai vertinama ir laikoma geros sveikatos pagrindu.

4.3.3. Energetinis efektyvumas ir klimato kaita

Energetinio efektyvumo ir klimato kaitos prioritetą apima šie darnaus vystymosi tikslai – prieinama ir švari energija (7 tikslas) ir klimato kaitos poveikio švelninimas (13 tikslas). Moksliniai tyrimai parodė, kad klimato kaita nėra vien tik gryna mokslinė problema – žmogaus veikla yra esminė šiame akivaizdžiame planetos atšilime (Urry, 2015, p. 46). Tačiau galima teigti, kad žmogaus veikla yra esminė siekiant mažinti ne tik visuotinį atšilimą, bet ir kitus klimato kaitos pokyčius. Kelmės rajono savivaldybė pripažįsta, kad rajone itin trūksta alternatyvių energijos gamybos ir naudojimo – atsinaujinančių energijos šaltinių bei numato galimybę šviesti visuomenę, didinti jos sąmoningumą kuriant saugią ir švarią aplinką (Kelmės rajono savivaldybės 2018 – 2020 metų strateginis veiklos planas, 2017, p. 36-37). Atsinaujinantys energijos šaltiniai gali daryti stiprų socialinį poveikį bendruomenėms, kadangi jie suteikia galimybes vietiniam produkcijos valdymui (Schoor, Scholtens, 2015, p. 668). Tačiau bendruomenės specialistas (E-1) teigia, kad energetinis efektyvumas Kelmės rajono bendruomenių veikloje nėra prioritetas: „(...) sakykim, kituose rajonuose netgi strategijoj yra numatyta, vat, tas energinio efektyvumo, va tokios kažkokios tai priemonės skatinančios, kad būtų galima teikt paraišką, vat paramos lėšom kažką tai įgyvendint. Mes į savo strategiją to savo rajone neturim įsitraukę“. Vadinas, trūksta ne tik žinomumo, bet ir suinteresuotumo energetinio efektyvumo klausimu, kas gali lemti ir bendruomenės gyventojų sprendimus, įsitraukimą į susijusių problemų sprendimą.

Tiek atsinaujinančių energijos šaltinių – vėjo elektrinių statymas, daugiabučių namų ar privačių namų modernizavimas, saulės kolektorių ir baterijų įsirengimas, nepriklausomai nuo vykdomos politikos ir suinteresuotųjų institucijų nėra įmanomas be visuomenės pritarimo. Pirmiausia galima išskirti tai, kad alternatyvūs energijos šaltiniai gali būti individualūs (pvz. saulės kolektoriai) arba įrengiami jau suformuotoje bendroje aplinkoje (pvz. vėjo elektrinės). Atsinaujinančių energijos šaltinių įrengimą mus supančioje aplinkoje ar namuose gali lemti įvairūs ekonominiai sumetimai: „Bet kalbant konkrečiai apie gyventojus, jeigu kalbant, tai jeigu jie neturės pinigų nei vėjo jėgainėms, nei saulės elektrinėm, nei naujiem katilam, tai nieko negalėsim“(E-3). Atsižvelgiant į energetikos specialistą, svarbus aspektas siekiant energetinio efektyvumo yra žmonių materialinė padėtis, kuri nulemia

gyventojų suinteresuotumą ir galimybes įsirengti energiją taupančius, gaminančius prietaisus. Ekspertė (E-3) pabrėžia, kad turėtų būti skiriama didesnė Vyriausybės parama: „Šiaip, aš manau, kad visgi daugiau turėtų eiti iš vyriausybės daugiau paramos gal, finansinės daugiau paramos ir šiek tiek mažiau biurokratijos, nors dabar paskutiniaisiais metais buvo tikrai labai mažai biurokratijos. Bet koks žmogus galėjo parašyti tą paraišką, pateikti pagal tuos pavyzdžius. Bet kuo didesnis rėmimas, tuo daugiau žmogui yra akstinas pasiimti“. Galima teigti, kad ekspertė gyventojų pasyvumą daugiausia sieja su sudėtinga finansine situacija tiek teikiamos paramos dydžio, tiek gyventojų turimų pajamų atžvilgiu. Visgi, nepaisant šios priežasties, Kelmės rajono gyventojai yra mažai ir prastai informuoti energetinio efektyvumo tema: „Kadangi būna, vis tiek, pesimistų, kurie sako, pamatysit, kas jums bus, kai bus čia, kaip jum čia mirgės, kaip jum čia viskas... Galvoja, kad sveikatai pakenks ir netiki tom ataskaitom, kuriom rodoma, kad nepakenks sveikatai.“ (E-3). Gyventojai, reaguodami į įvairius ruošiamus projektus, susijusius su modernizavimu, vėjo elektrinių statyba, dažnai remiasi stereotipine, nepagrįsta ir subjektyvia nuomone. Galima teigti, kad jų nuomonės formavimui trūksta patikimų informacijos šaltinių, prieigos ar tinkamo jų pateikimo. Panašus požiūris vyrauja ir analizuojant klimato kaitos problemą.

Pastebima, kad tarp bendruomenių išryškėja suvokimas, kad žmonės nėra pajėgūs pakeisti vykstančių procesų – klimato kaitos. Tai pasireiškia jų požiūriu į vykstančius reiškinius bei prisitaikymu prie situacijos (žr. 13 lentelę):

13 lentelė. Kategorija. Gyventojų reagavimą į klimato kaitos pokyčius lemiantys aspektai (sudaryta autorės)

Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai
Atsainus požiūris	„Nu kan, pavasarį lijo labai, paskui užmiršom. Užsuko kraną ir užmiršo atsukti“ (IG-1); „Pavyzdžiui, šiemet tai buvo labai gerai, karvės lauke galėjo ilgai būti, o kaip lengva... (juokiasi)“ (IIG-2); „Kan, žiemą jau malkų mažiau reik, kelių valyt nebreik, tik tiek“ (IIIG-9); „Ilgai galėjo šienauti“ (IIIG-4); „Šiltesnės žiemos, malkų mažiau“ (IIIG-11).
Mažas klimato kaitos poveikis	„Nu, aš džiaugiuos, kad gyvenam dievo užanty, nu, kad pas mus nėra jokių tokių nei škvalų, nei nelaimių. Nu ir viskas aplinkui čia vyksta arba... žiūrint jau ir Lietuvos mastu jau, čia pas mus neužkliūn nieks, o... bet pasauliniu mastu, tai iš visa...“ (IIG-1); „Dar gyvenam ne taip pavojingoj zonoj“ (IG-6); „Pas mus dar ne taip jaučias, bet va pažiūri nuotraukas... kokie ten balti lokiai dves nuo bado, nes jie nebeturi ledo ant ko gyventi, tai tada jau susimąstai“ (IG-7); „Kaime irgi dar ta ekologija, dar irgi kitaip. Juk labai retas, kuris dabar kūrenas kokiom anglim, daugiausiai visi malkom“ (IG-2).
Priklausomybė nuo pramonės įmonių	„Aš manau, čia žemės ūkis nelabai ką tur tos įtakas to klimata. Kokį traktorių pagamina, tokį turam pirkt, niekur nedingsi, su arkliu juk nebeansi. Degint tą pati salerka, jeigu ten dujom šildom jau butą, tai dujom, malkom, a ten... Jeigu nėra, sakykim, tų atsinaujinančiųjų tų energetikos šaltinių, nėra įstatymines bazes. Buvo kažkada čia penki ar šeši metai atgal saulės baterijas, kol prisistatė tenais“ (IIIG-1).

Atsižvelgiant į gyventojų nuomones, išryškėja tai, kad gyventojai aiškiai suvokia ir pastebi besikeičiantį klimatą, tačiau teigia esantys saugūs ir tai, kad jiems klimato kaitos poveikis arba jaučiamas

minimaliai, arba ta problema jų neliečia ir informaciją apie klimato kaitą priima nerūpestingai – teigia, kad dėl šiltesnių žiemų nebereikia valyti kelių, galėjo ilgai šienauti ir pan. Galima daryti prielaidą, kad gyventojai imtųsi priemonių tik tuomet, kai susidurtų su jiems akivaizdžiai pavojingu klimato kaitos sukeltu reiškiniu – potvyniu, sausra arba susipažintų kitų žmonių patirtimi: „*Pas mus dar ne taip jaučias, bet va pažiūri nuotraukas... kokie ten balti lokiai dves nuo bado, nes jie nebeturi ledo ant ko gyventi, tai tada jau susimąstai*“ (IG-7). Turima omenyje tai, kad suvokimas gali ateiti tik per asmeninę patirtį arba pavyzdžius, kurie atskleidžia neįprastus klimato pokyčius.

Bendruomenių atsakas į akivaizdžiai matomus klimato pokyčius pasireiškia tik prisitaikymu, bet nesukelia jų reagavimo į klimato kaitą lemiančius veiksmus, priežastis, todėl atsiskleidžia mažo visuomenės informuotumo problema. Ji yra aktuali kalbant ir apie atsinaujinančius energijos šaltinius. Bendruomenių informavimas yra paviršutiniškas, fragmentiškas, trūksta žinių apie tai, kokį iš tiesų pokytį atneša ir kokį poveikį daro atsinaujinantys energijos šaltiniai. Kaimo žmonių informuotumas yra ypač mažas, kadangi susitikimai su gyventojais yra rengiami Kelmės mieste, o informacijos pateikimas (internetu svetainėje, laikraštyje) apie galimybes savo būstuose įsirengti atsinaujinančios energijos šaltinių įrenginius yra neefektyvus ir netinkamas. Taigi, atsiskleidžia teorinėje projekto dalyje minėtos darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo problemos – silpnas visuomenės informuotumas bei institucijų (bendruomenių, savivaldybės) bendradarbiavimas.

4.3.4. Darnus vartojimas ir gamyba

Su ketvirtuoju Lietuvos darnaus vystymosi prioritetu – darniu vartojimu ir gamyba siejasi 12 darnaus vystymosi tikslas – atsakingas vartojimas ir gamyba. Lietuva viešąsias institucijas skatina atlikti žaliuosius viešuosius pirkimus, kontroliuoti gamybos procesus, kurie sukuria didelius atliekų kiekius. Bendruomenės savo ruožtu šį tikslą gali įgyvendinti keisdamos vartojimo įpročius, švarinant ir saugant savo bendruomenės aplinką, atsakingai rūšiuojant atliekas. Pastebima, kad kasmet Kelmės rajono gyventojai surūšiuoja vis daugiau atliekų (Kelmės rajono savivaldybės 2018 – 2020 metų strateginis veiklos planas, 2017, p. 34) – jų perdirbimas yra vienas iš atsakingo vartojimo uždavinių. Tačiau bendruomenėse požiūrį į aplinkos tvarkymą, išsaugojimą ir vartojimą gali lemti įvairūs veiksniai (žr. 14 lentelę):

14 lentelė. Kategorija. Bendruomenių veiklą aplinkos apsaugos srityje lemiantys veiksniai (sudaryta autorės)

Subkategorija	Pagrindžiantys autentiški teiginiai
Vaidmenų pasikeitimas viešųjų erdvių tvarkyme	„Šį metų, kad jau buvo tu bedarbių trys, tai jau šį metų čia jie čia tvarkė, davėm darba“ (IIG-1); „Pavasarij, kai patį pirmą kartą, kai darėm, kiek tada maišų pririnkom. Labai labai daug. Paskui jau kitą metų, jau mažiau buvo. Paskui, čia dabą du metus, nedarėm, nes nu tie „pašalpiniai“ (IG-5).
Švietimo trūkumas	„Kas iš to, jeigu tu išrūšiuoji, o atvažiavę supel į vieną“ (IIG-2); „Gal per mažai švietimo yra tais klausimais“ (IVG-5); „O siaubas, dabar kada čia, prieš dvi dienas per televizorių mačiau, Maldyvy salas rodi...“ (IIIG-5); „Kai dviese gyvenam, tai žinai, aš taip pagalvoju... ir aš visados pagalvoju, galvoju, nu kaip, kai metu šiukšles į šiukšlini, galvoju: „Jezau jezau, kur dabar tur, nu viskas, kur tur, tiek, ane, šiukšlių, nu taip, aplamai, nu, kai pradedi galvot, tai į galvą netelp tada. Galvoji, nu kur velnia visą tą šlamtą tur padėti... nu, į žemę. Galvoju, nu kokie sąvartynai, kiek...“ (IIG-1); „Žino, kad yra darbuotojas, ateis išrūšiuoti (prie kapinių sumestas panaudotas padangas – aut. past.). Bent 10 eurų nubausti. Ir vaikus šviest pirmoj eilėj. Seminare klausosi taip „ale“ (suaugusieji – aut. past.). Jie (vaikai – aut. past.) pareis į namus, sakys: „Tėveliai, ką čia darot“ (kalba apie šiukšlių nerūšiavimą – aut. past.)“ (IVG-7).
Teigiamas požiūris į atliekų surinkimo sistemas	„Bet tai gerai tos pakuotės, nors paraviai tušti“ (IIG-1); „Dabar labai gerai, kai tuos depozitus, kai padarė. Ir paskui pusę šiukšlių nebėra“ (IG-4); „Depozitus... bet šiaip, tas rūšiavimas labai gerai“ (IG-3); „Tiktai čia blogai kaimė... kai būdava tie valdiški, kad tuos panaikina, kad blogai yra. Dabar randi šiukšlę ir neši namo“ (IG-5); „Kadangi konteineriai jau yra, tai rušiūjam“ (IIIG-9).
Kultūriniai aspektai	„Bet, žinokit, geriau, kad pamet, mes kai ėjom, atsimeni link... tun paravį sutvarkyt, o maišiukai išmesti. Bet grynai čia, galvojam, ne mūsiškiai...“ (IIIG-4); „Bet kitą sykį siuts jam, važiuji per kaima ir primietyta maišų“ (IIIG-9).
Požiūris į dalijimąsi	„Aš dviratį dabar neseniai atidaviau. Siurblių dulkių dar tokį radau. Išmesti gaila, o atiduoti dar ne taip gaila“ (IG-3); „Labai artimų tarpe dalinas. Kaip kas atiduoda, čia stov maišas ir niekas neima (apie drabužius – aut. past.). Man tai jau iš kito imti (perteikia kitų žmonių reakciją, kurie nenori imti labdaros – aut. past.). Bet žmonės turi subręsti. Tas tarp turtingesnių yra (dalijimasis – aut. past.), gal jie ir gyvena geriau dėl to... Reiškia nėra blogai, jei negali paimti“ (IVG-7).

Bendruomenės nariai savo bendras teritorijas – parkus, skverus, kelius suvokia kaip savo „kiemą“, nes rūpinasi jos švara ne tik kasdienėje veikloje, bet ir organizuodami įvairias talkas. Tačiau šias tradicijas keičia organizuojami visuomenei naudingi darbai – aplinkos tvarkymą perima seniūnijos. Neteisingą nuomonę apie atliekų surinkimo sistemas, grėsmių, susijusių su neatsakingu vartojimu, suvokimą lemia švietimos trūkumas. Gyventojai nežino, kaip iš tiesų veikia atliekų surinkimo sistema, koku būdu ir kur patenka atliekos, todėl tai lemia jų menką suvokimą. Aplinkos apsaugos specialistas (E-4) taip pat patvirtina: „Tai va, tai sakau, to tokio, kaip sakyt, jisai suvokia, kad jau reikia rūšiuoti, bet galbūt pilnai jam dar trūksta tos informacijos. Nu, aišku, gal ir mes kažkaip mažai, nors atrodo, visur aprašinėjam ir...“. Tačiau renginiai, susiję su aplinkos apsauga, atliekų tvarkymų vyskta mieste, darbo laiku: „kiekvienais metais būna aikštėj palapinė pastatyta, nu, ir ten, sakykim, pravedamas toks kažkoks smulkus renginys, šiek tiek informacijos bendrai apie rūšiavimą, apie atliekų tvarkymą, (...)

aišku, ateina į tuos renginius vyresnio amžiaus žmonės, nes tai vyksta darbo laike“ (E-4). Galima teigti, kad informacija gyventojams yra pateikiama netinkamomis sąlygomis, be to, renginiai organizuojami retai – vieną kartą per metus, tokiu būdu sunku suformuoti tinkamą gyventojų požiūrį. Visgi pastebima aiški tendencija – šiukšlinimas bendroje kaimo, miestelio teritorijoje jo gyventojams yra nepriimtinas reiškinys, o pastebėtos šiukšlės viešosiose erdvėse yra priskiriamos „ne mūsų“. Tai atskleidžia, kad aplinkos švaros svarba yra savaime suprantamas ir nekvestionuojamas klausimas to kaimo, miestelio gyventojams. Kai kurios bendruomenės įvardija svarbesnius projektus, kuriais tvarkomos viešosios teritorijos, tvėniniai, taip pasireiškia užuomazgos apie teritorijos gyvybingumo užtikrinimą. Darnų vartojimą taip pat gali paskatinti dalijimasis, tačiau tokia kultūra kaimo bendruomenėse formuojasi pakankamai sudėtingai.

Vadinasi, 12-asis darnaus vystymosi tikslas aplinkos švaros aspektu jau dabar yra įgyvendinimas kaimo bendruomenėse savo švarios aplinkos siekiu, tačiau reiškingesnio postūmio trūksta dėl švietimo trūkumo. Bendruomenėse susiformuoja tokios aplinkos apsaugos praktikos – rūšiavimas, savanoriškas aplinkos tvarkymas, tačiau sunkiau įgyvendinama dalijimosi praktika. Apibendrinus tyrimo analizę darnaus vartojimo aspektu, galima teigti, kad bendruomenių sąmoningumui skatinti būtina ją šviesti, vykdyti prevenciją, kas paskatintų ir pačias bendruomenes į savo darbotvarkes įsitraukti aplinką saugačias ir gerinančias veiklas.

4.4. Rezultatų apibendrinamoji diskusija

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad Kelmės rajono bendruomenėse darnaus vystymosi tikslai yra glaudžiai susiję tarpusavyje ir tiesiogiai veikia vienas kitą. Pirmiausia aktualus partnerystės principas pačioje bendruomenėje ir už jos ribų – bendradarbiaujant su organizacijomis, institucijomis. Bendruomenė – jautriausiai į politinius, socialinius ir ekonominius svyravimus reaguojantis žmonių kolektyvas, tačiau ji pati yra praradusi įgūdžius veikti ją supančią aplinką bei savo gyvenimą kolektyviniu veikimu, kuris šiuolaikiniame pasaulyje yra saistomas itin jautriais saitais – bendruomenės narių nesieja jokie įsipareigojimai ir atsakomybės vienas kitam ir bendruomenei. Jos neturi bendros ateities vizijos, tikslo, kuris jungtų socialinius, ekonominius ir aplinkos aspektus, todėl dabartinė jų veikla nesuderinama su darnaus vystymosi principu sieti visas tris sritis. Veikla yra trumpalaikė, fragmentiška, momentinė, dažnai primenanti kovą dėl išlikimo arba merdėjimą – prisitaikymą prie esančios situacijos. Išanalizuoti tyrimo duomenys atskleidė, kad labai daug nedarnumo yra pačiose bendruomenėse – gyvenimo kokybė yra labai žema, žmonės praradę viltį ir kupini apatijos viskam, kas aplinkui, o rūpinimasis savo gerove nustelbia ir darnaus vystymosi moralės principą – siekį, kad ateities kartoms būtų užtikrintas gyvenimas, neribojant jų poreikių. Šis principas, įtvirtintas darnaus vystymosi koncepcijoje, bendruomenių veikloje ir suvokime beveik nepasireiškia.

Tyrimo analizė taip pat atskleidė, kad bendruomenės yra linkusios ieškoti priežasčių, kurios trukdo įsitraukti į bendruomeninę veiklą, nei galimybių. Svarbu paminėti, kad bendruomenėms siekiant įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus, svarbu išspręsti kertines problemas, apskritai apsprendžiančias bendruomenės įgalinimo klausimą. Bendruomeninių ryšių problema pirmiausia siejasi su partnerystės principu – pagrindiniu, 17-uoju darnaus vystymosi tikslu, kuris apima visus kitus tikslus, ir yra lemiamą sąlyga pačioje bendruomenės struktūroje siekiant darnumo. Sudėtingas bendruomenės narių integralumas į veiklas lemia ir kitų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo ribotumą.

Kaip svarbiausia darnaus vystymosi sritis Kelmės rajono bendruomenėms atsiskleidė ekonominė dimensija. Tačiau tyrimo duomenų analizė parodė, kad bendruomenės siekti ekonominės naudos nėra suinteresuotos. Iš darnaus vystymosi tikslų, kaip patys svarbiausi, vėlgi ryškėja ekonominei dimensijai priklausantis 8 tikslas – deramas darbas ir ekonomikos augimas bei 3 tikslas – gera sveikata ir gerovė. Atsiskleidžia tai, kad iš dviejų bendruomenėms svarbių darnaus vystymosi tikslų jos šiuo metu yra įgalios siekti tik sveikatos gerovės, vadinasi, sveikatos gerovę gerinančias veiklas tereikia paskatinti, tuo tarpu paskatinti savo ekonominį augimą, užsitikrinti deramą ekonominę veiklą bendruomenėms kol kas yra sunki užduotis, kuriai reikia ypač didelio dėmesio.

Iš gyventojų nuomonių išryškėjo, kad šiuolaikiniame pasaulyje pagrindinis žmogaus tikslas yra pajamų uždirbimas, kuris sukuria nepalankias sąlygas dalyvauti bendruomenės veikloje, todėl svarbu surasti sprendimą, kuris apimtų dvi problemas – kaip bendruomenėms įgalinti save uždirbti pajamas bei kaip pasiekti kiekvieno žmogaus gerovės bendru darbu. Kaip sprendimas tam gali būti tinkamas socialinės ekonomikos sektoriaus plėtojimas Kelmės rajone, tačiau tinkamam modeliavimui svarbu žinoti bendruomenių problemas, stiprybes, galimas perspektyvas, o tam išsiaiškinti bendruomenėse būtina atlikti analizę (Kvieskienė, Bardauskienė, 2014, p. 10).

Analizuoti duomenys atskleidė, kad iš siektinų Lietuvos darnaus vystymosi prioritetų Kelmės rajono bendruomenėse sunkiausiai įgyvendinamas yra skurdo ir socialinės atskirties mažinimas. Veiklų įvairovė ir jų įgyvendinimo apimtimi labiausiai išsiskiria sveikatos gerovės siekis. Pakankamai silpnai bendruomenės siekia energetinio efektyvumo, klimato kaitos reiškinys taip pat atrodo svetimas, nors ir aiškiai pastebimas bei suprantamas. Bendruomenės pasižymi gana stipriu suvokimu apie savo kaimo bei miestelio teritorijos švaros svarbą.

Skurdo ir atskirties mažinimo problemos Kelmės rajono bendruomenėse atsiskleidė kaip valstybės vykdomos politikos – socialinių pašalpų ir paslaugų gausos kritikavimas, kuris pasireiškia bendruomenės narių pasipiktinimu dėl kitų asmenų priklausomybės nuo pašalpų ar perdėtu rūpesčiu tais, kurie, jų nuomone, pagalbos ir paramos nevertina, bet ja piktnaudžiauja. Todėl esminis kliuvinys skurdo ir socialinės atskirties mažinimui imponuoja valstybės vykdoma politika. Dar viena atskirtųjų grupė – pagyvenę asmenys – į socialinį gyvenimą galėtų būti įtraukiami bendruomenėms vykdant socialinį verslą – tai kartu yra būdas įdarbinti socialiai remtinus asmenis.

Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinime institucijų bendradarbiavimo svarbą atskleidžia sveikatos gerovės tikslo įgyvendinimas. Glaudus bendradarbiavimas tarp bendruomenės ir visuomenės sveikatos biuro rodo gerą pavyzdį – vyksta tikslinės veiklos, atitinkančios gyventojų poreikius, o jas įgyvendinti padeda partnerystė tarp biuro ir bendruomenės pirmininkų. Kaip svarbus sėkmingų veiklų principas atsiskleidžia nuolatinio, betarpiško specialistų ir bendruomenės narių bendravimo svarba.

Tiek siekiant sveikos gyvensenos, tiek siekiant mažinti klimato kaitą, vartojimą, skatinti efektyvių energijos šaltinių plėtrą, išryškėja viena esminė problema – žmonėms trūksta profesionalios informacijos apie jų veiklos galimybes bei žinių, skatinančių suvokimą apie žmogaus veiklos padarinius aplinkai, visuomenei. Internetiniuose portaluose, televizijoje, vietiniuose laikraščiuose informacijos yra, tačiau svarbiausia yra ne jos kiekis, bet kokybė, jos pateikimas ir patikimumas. Analizuojant tiek ekspertų, tiek gyventojų nuomones, išryškėja tai, kad gyventojams įvairiais klausimais trūksta kokybiškos, suprantamos informacijos. Pavyzdžiui, energijos efektyvumo specialistė minėjo, kad susidomėjusių katilų modernizavimu buvo daug, tačiau paraiškas pateikė mažai gyventojų. Vadinasi, specialistas turi teikti daug informacijos atskiriems gyventojams, kiekvienam gyventojui kartoti tą pačią informaciją. Šio projekto autorės nuomone, svarbu siųsti specialistus į seniūnijas, bendruomenes, rengiant susitikimus su bendruomenių pirmininkais, seniūnaičiais ar gyventojais, o susirinkimų metu pateikti nuoseklią informaciją, konkrečius paraiškų pildymo žingsnius, juos rodant vaizdžiai, pateikti svarbiausią informaciją. Toks principas gali būti taikomas visiems darnaus vystymosi tikslams įgyvendinti. Taip būtų užtikrinama tinkama informacijos sklaida visame Kelmės rajone.

Atsiskleidžiamos esminės prežastys, veikiančios Kelmės rajono bendruomenes siekiant įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus (žr. 15 lentelę):

15 lentelė. Darnaus vystymosi tikslų siekimą bendruomenėse sąlygojančios teigiamos ir neigiamos priežastys (sudaryta autorės)

	Darnaus vystymosi tikslai	Pavadinimas	Darnaus vystymosi tikslų siekimą bendruomenėse sąlygojančios teigiamos ir neigiamos aplinkybės
Lietuvos darnaus vystymosi prioritetai	1 tikslas	Panaikinti visų formų skurdą visose šalyse	- valstybės socialinės apsaugos sistema
	10 tikslas		+ įgyvendinami projektai socialinės atskirties mažinimui
		Mažinti nelygybę tarp šalių ir pačiose šalyse	-valstybės socialinės paramos sistema
			+ bendruomenės narių dėmesys socialiai atskirtiems asmenims
	3 tikslas	Užtikrinti sveiką gyvenseną ir skatinti visų amžiaus grupių gerovę	- motyvacijos trūkumas
			+ bendradarbiavimas su visuomenės sveikatos biuru
7 tikslas	Prieinama ir švari energija	- mažas bendruomenių informuotumas	
13 tikslas	Sušvelninti klimato kaitos poveikį	- atsainus požiūris - informacijos stoka	
12 tikslas	Atsakingas vartojimas ir gamyba	- informacijos stoka	
		+ teigiamas požiūris į atliekų surinkimo sistemas +suinteresuotumas viešųjų erdvių priežiūra	
Tyrimo metu atskleisti tikslai, aktualūs Kelmės r. sav. bendruomenėms	8 tikslas	Deramas darbas ir ekonomikos augimas	- apatiškas požiūris į galimybes kurti bendruomeninį verslą
	11 tikslas	Darnūs miestai ir bendruomenės	- individualizmas, bendrumo jausmo stoka
	17 tikslas	Partnerystė įgyvendinant tikslus	- apatija, susvetimėjimas, motyvacijos trūkumas
		+ lyderio svarba + asmeninė komunikacija – kvietimai ateiti, prisijungti į veiklas	

Akivaizdu, kad darnaus vystymosi tikslų siekimui reikšmę turi vykdoma valstybės politika, pačios bendruomenės sandara – jų narių motyvacija bei bendradarbiavimas su kitomis institucijomis. Skirtinguose tiksluose gyventojų motyvacija nėra vienoda, ypač apatiški jie yra socialinės atskirties mažinimo problemai, tačiau aktyvesni sveikatos stiprinime.

Apibendrinant darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą Kelmės rajono bendruomenėse, išryškėja, kad vienas esminių trūkumų yra pačios bendruomenės narių tarpusavio ryšiai, kuriuos lemia asmeninės perspektyvos – ekonominė, socialinė ar net psichologinė asmens padėtis. Pačioms bendruomenėms svarbus deramo darbo ir sveikatos gerovės tikslai. Sveikatai stiprinti bendruomenės vykdo aktyvias fizines veiklas, dalyvauja šviečiamojame veikloje. Bendruomenei sudėtingiausia siekti socialinės atskirties ir skurdo mažinimo tikslų. Energetinio efektyvumo, klimato kaitos mažinimui bei aplinkos apsaugos siekiui reikalingas bendruomenių švietimas.

IŠVADOS

1. Darnaus vystymosi koncepcijos teorinė analizė atskleidė, kad Jungtinių Tautų Organizacijos darnaus vystymosi tikslų praktinis įgyvendinimas valstybėms kelia daug iššūkių. Tai pasireiškia organizaciniais, metodiniais trūkumais, neįpareigojančia susitarimo siekti tikslus forma, darbotvarkės neapibrėžtumu. Problemų gali kilti ir dėl siekiamų trijų aspektų – ekonominio, socialinio ir aplinkos – suderinamumo, kuriam reikalingos kompleksiškos žinios. Socialinės politikos aspektu darnus vystymasis reiškiasi kaip piliečių įgalinimas įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus ir užsitikrinti socialinę gerovę, tačiau mažas visuomenės informuotumas siejasi su silpnu piliečių įgalinimu. Pilietinės visuomenės atspindys – bendruomenės – gali įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus bei juos formuoti, tačiau tam reikalingi pokyčiai pačioje jos struktūroje bei jos išorėje. Tvarios plėtros įgyvendinimo, jo vystymosi formavimas, pasiūlymų institucijoms ir darnaus vystymosi svarbos suvokimas bei informacijos sklaidymas yra kertiniai bendruomenės įgalinimo būdai. Taip siekiama ne tik darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo, bet ir bendruomenės vaidmens įprasminimo.
2. Lietuvoje darnus vystymasis yra įtvirtintas strateginiuose plėtros dokumentuose, tačiau pati Vyriausybė patvirtina, kad Jungtinių Tautų Organizacijos darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui trūksta nuoseklumo. Globalių tikslų siekimą Lietuvoje lemia tarptautinėje praktikoje pasitaikančios problemos – metodinių priemonių trūkumas, kuris lemia silpną institucijų darbą, tarpusavio partnerystę. To išdava yra silpnai informuota ir neįgalinta visuomenė. Problemą dar labiau gilina mažas mokslininkų dėmesys – mažai iširtos įgyvendinimo sąlygos. Tačiau 2018 metais Seimo priimta rezoliucija dėl darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo suteikia postūmį ir įpareigojimą įgyvendinti ne tik numatytus prioritetus, bet apskritai integruoti darnaus vystymosi tikslus į strateginius dokumentus, įtraukiant visuomenę ir pabrėžiant Lietuvos regionų svarbą – taip įprasminamas kaimiškųjų vietovių bendruomenių įgalinimas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui.
3. Atliktas tyrimas patvirtino, kad Kelmės rajono savivaldybės bendruomenių siekiami darnaus vystymosi tikslai yra tarpusavyje tarpiai susiję, todėl jiems pasiekti reikalingas kompleksinis požiūris ir bendras institucijų ir bendruomenių darbas. Tačiau Kelmės rajono bendruomenės yra linkę labiau ieškoti priežasčių, trukdančių įsitraukti į bendruomeninę veiklą, nei galimybių, tai rodo jų apatiją bendruomenės nariams, tuo pačiu nusivylimą valstybės politika. Atsiskleidžia tai, kad Kelmės rajono savivaldybės bendruomenėse sudėtinga įgyvendinti patį svarbiausią darnaus vystymosi tikslą – partnerystę bei kurti darnią bendruomenę. Šios sąlygos nebuvimas apsunkina bet kurio kito darnaus vystymosi tikslo siekimą bendruomenėje ir yra viena iš kertinių problemų. Kaip vieni sudėtingiausių Kelmės rajono savivaldybės bendruomenių įgyvendinamų darnaus vystymosi tikslų išryškėja skurdo ir socialinės atskirties mažinimas, kuris sąlygojamas

bendruomenių vidinio susipriešinimo dėl socialinės pašalpos, paslaugų teikimo. Aktyvesnė veikla pastebima bendruomenėms siekiant gerinti sveikatą. Bendruomenės suvokia savo vaidmenį prižiūrint kaimo, miestelio viešąsias teritorijas, tuo tarpu energetinis efektyvumas ir klimato kaita, gyventojų suvokimu, yra pakankamai tolimos, šalutinės problemos, kurios jų tiesiogiai neliečia ir yra mažai aktualios. Vyrauja siauras, skurdus suvokimas, todėl Kelmės rajono savivaldybės bendruomenių įgalinimui darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui būtinas švietimas visais aspektais, o labiausiai – energetinio efektyvumo, klimato kaitos bei darnaus vartojimo, kas paskatintų jų sąmoningumą ir nulemtų veiklų pobūdį. Apibendrinti rezultatai atskleidžia, kad bendruomenės dažnai nesuvokia savęs sprendimų priėmėjo, galinčio keisti situaciją viešajame valdyme, vaidmenyje. Jos yra linkusios prisitaikyti prie esančių ekonominių, socialinių, aplinkos ir kitų situacijų siekdamos išlikti. Išanalizuotos bendruomenių, ekspertų nuomonės atskleidžia, kad darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui pirmiausia svarbi tinkama ir subalansuota valstybės politika, pasižyminti visų trijų aspektų sinergija – ekonominio, socialinio ir aplinkos. Tuomet būtinas Kelmės rajono vietinės valdžios palaikymas, dėmesys ir sutelktumas įgalinti bendruomenes siekti darnaus vystymosi tikslų.

REKOMENDACIJOS

Sklandžiam bendruomenės veikimui – jos narių įgalinimui įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus reikia patogių, įtraukių sąlygų. Atsižvelgiant į tyrime išryškėjusius iššūkius ir galimybes, galima pateikti rekomendacijas pagal darnaus vystymosi tikslus:

1 tikslas. Sumažinti skurdą

Kelmės rajono savivaldybės bendruomenėms:

1. Bendruomenės pirmininkams, aktyviausiems nariams skatinti dalijimosi nebereikalingais daiktais, drabužiais ar net daržovėmis tradiciją pačiose bendruomenėse. Dalijimąsi integruoti į tradicinius bendruomenės renginius.

Kelmės rajono savivaldybės administracijai:

1. Seniūnijose arba rajono centre – Kelmėje įrengti naudotų daiktų dalijimosi punktus. Bendradarbiaujant su bendruomenių pirmininkais, aktyviais nariais skleisti informaciją kaimuose, miesteliuose apie galimybę keistis nebenaudojamais daiktais.

Kelmės krašto partnerystės vietos veiklos grupei:

1. Gerosios patirties sklaida skatinti bendruomenes kurti bendruomeninius verslus organizuojant išvykas, susitikimus su bendruomenėmis, sėkmingai vykdančiomis bendruomeninį verslą.

3 tikslas. Gera sveikata ir gerovė

Kelmės rajono savivaldybės bendruomenėms:

1. Organizuojant fizinio aktyvumo veiklas, renginius, išvykas kviesti bendruomenės narius ne tik viešu skelbimu, bet ir asmenine žinute, pokalbiu, skambučiu, kuris yra įtaigesnis kvietimo būdas, nukreiptas į individą.
2. Organizuojant susirinkimus, apklausas išsiaiškinti bendruomenės narių poreikius sveikatos stiprinimo veikloms, atitinkamai bendradarbiauti su visuomenės sveikatos biuru vykdant prevencines veiklas, konsultuotis ruošiant projektus.

7 tikslas. Prieinama ir švari energija

Kelmės rajono savivaldybės administracijai:

1. Kelmės rajono savivaldybė numato šviesti visuomenę, didinti jos sąmoningumą kuriant saugią ir švarią aplinką – rekomenduojama tai daryti ne tik informacinėmis priemonėmis – skelbimais internetiniame puslapyje, laikraščiuose – bet deleguoti specialistus į seniūnijas, bendruomenes – pristatyti paramos priemones įsirengti energiją taupančias, gaminančias priemones bei diskutuoti apie atsinaujinančių energijos šaltinių svarbą ir naudą.

10 tikslas. Sumažinti nelygybę

Kelmės rajono savivaldybės bendruomenėms:

1. Kurti bendruomeninį socialinį verslą, darbuotojais į jį įtraukiant socialiai pažeidžiamus asmenis, kurie teiktų paslaugas senyvo amžiaus asmenims. Taip ne tik mažinama senyvo amžiaus žmonių socialinė atskirtis, bet ir įgalinami pajamų stygiaus varžomi asmenys.

Kelmės rajono savivaldybės administracijai:

1. Kaimiškosiose seniūnijose organizuojant visuomenei naudingą veiklą, juos atliekantiems asmenims, atsižvelgiant į jų gebėjimus ir asmeninį pasirengimą, siūlyti teikti pagalbą teikiant socialines paslaugas pagyvenusiems asmenims, taip aplinkos tvarkymo galimybę paliekant patiems gyventojams, nes jie yra suinteresuoti ir pajėgūs tai atlikti. Dalį lėšų, skirtų seniūnijos komunaliniam ūkiui (viešųjų erdvių priežiūrai), skirti bendruomenėms įvairių įrankių, priemonių įsigijimui. Bendruomenių pirmininkus, seniūnaičius įpareigoti vykdyti savo gyvenvietėje asmenų, atliekančių naudingą veiklą, darbo priežiūrą. Visuomenei naudingą veiklą atliekantys asmenys, lankydami pas senyvo amžiaus žmones, mažintų ne tik socialinę atskirtį, bet ir savivaldybės našta organizuojant socialines paslaugas.

12 tikslas. Atsakingas vartojimas ir gamyba

Kelmės rajono savivaldybės bendruomenėms:

1. Organizuoti bendruomenėse susirinkimus, kuriuose naudojant paveikias vaizdines priemones, pavyzdžiui, filmus, vykdant diskusijas būtų didinamas gyventojų sąmoningumas dėl atliekų rūšiavimo, perteklinio vartojimo, kas taip pat daro įtaką ir klimato kaitai.

13 tikslas. Sušvelninti klimato kaitos poveikį

Kelmės rajono savivaldybės administracijai:

1. Bendradarbiaujant su savivaldybės administracija, organizuoti prevencines priemones – renginius seniūnijose, bendruomenėse vykdant klimato kaitos prevenciją. Didėjantis gyventojų sąmoningumas gali lemti ne tik įpročių pasikeitimą, geresnį prisitaikymą prie klimato kaitos keliamų grėsmių ir atsparumą joms, bet ir poreikį vykdyti projektines veiklas klimato kaitos mažinimui.

17 tikslas. Partnerystė įgyvendinant tikslus

Kelmės rajono savivaldybės bendruomenėms:

1. Būtina nusistatyti viso kaimo, miestelio bendruomenės poreikius ilgalaikėje perspektyvoje, nes tik tokiu atveju veikla bus naudinga ir skatins bendruomenės narius įsitraukti, atspindės visų jos narių interesus, užtikrins skaidrumą.
2. Bendruomenės pirmininkui, aktyvui organizuojant gyventojų susirinkimus, šventes, talkas kviesti gyventojus ne tik viešais skelbimais, bet propaguoti ir gyvą bendravimą, kuriuo skatinamas tiesioginis-socialinis bendruomenės narių dalyvavimas įvairioje veikloje.
3. Veikti efektyviai, naudojant minimalias bendruomenės narių laiko sąnaudas, paskirstyti darbus tarp bendruomenės narių organizuojant renginius, sueigas ir vykdant projektus.

Kelmės rajono savivaldybės administracijai:

1. Inicijuoti ir atlikti išsamią analizę siekiant išsiaiškinti ne tai, kokios veiklos sritys bendruomenėms yra aktualios, bet bendruomenių darnų veiklumą lemiančias priežastis ir tai, kaip norimas veiklas jie galėtų įgyvendinti ir taip įgalinti pačios save.
2. Informuoti bendruomenes (jų atstovus) apie jiems aktualių klausimų svarstymus – įgalinti juos būti ne tik darnaus vystymosi tikslų įgyvendintojais, bet ir formuotojais. Propaguoti abipusę toleranciją ir nuomonių raišką, kurių pagrindu priimami svarbūs sprendimai bendruomenėms ir visai savivaldai. Priėmus sprendimus supažindinti su motyvais, priežastimis, nulėmusiais bendruomenėms nepalankių sprendimų priėmimą.
3. Stiprinti seniūnijų vaidmenį, kadangi tai yra arčiausiai žmonių esanti savivaldos institucija. Skatinti gyvus, tiesioginius susitikimus – susirinkimus, posėdžius, sueigas, kuriose sprendžiami aktualūs bendruomenių klausimai, generuojamos idėjos.

LITERATŪRA

1. Aleksandravičius, A., Žukovskis, Jan. (2011). Kaimo bendruomenių raida ir jų veiklos tikslai: siekiant darnumo visuomenėje. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 1(25).
2. Beleišytė, A. (2012). Darnaus vystymosi vertinimas seniūnijos lygmenyje. *Studentų mokslinė konferencija „Jaunasis mokslininkas 2012“ straipsnių rinkinys* (pp. 104-109). Akademija: Aleksandro Stulginskio universitetas.
3. Bileišis, M. (2009). Institutional Obstacles for the Implementation of Sustainable Development Policy (A Case Study of Lithuania). *Public Policy and Administration*, 1(28), 52-61.
4. Bhattacharjee, A. (2012). *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. 2nd ed. Scholar Commons, common textbook.
5. Bučinskas, A. (2014). Darnaus vystymosi problemos Lietuvos kaimo raidos procese. *Tiltai*, (2014), 68 (3), 17-33.
6. Čiegis, R., Ramanauskienė, J. (2011). Integruotas darnaus vystymosi vertinimas. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 2 (26).
7. Čiegis, R., Dilius, A., Mikalauskienė, A. (2014). Darnaus vystymosi sričių dinamikos vertinimas Lietuvoje. *Regional Formation and Development Studies*, 12(1), 45-59.
8. Daugirdas, V., Burneika, D., Stanaitis, S., Kriaučiūnas, E., Ribokas, G., Ubarevičienė, R. (2013). *Lietuvos retai apgyvendintos teritorijos*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
9. Dromantienė, L., Česnuitytė, V. (2011). *Europos Sąjungos socialinė politika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
10. Emery, M., Guitierrez-Montes, I., Fernandez-Baca, E. (2013). *Sustainable Rural Development: Sustainable livelihoods and the Community Capitals Framework*. Abingdon: Routledge.
11. Graham, H., White, P. C. L. (2016). Social determinants and lifestyles: integrating environmental and public health perspectives. *Public Health*, 141, 270-278.
12. Griggs, D.J., Nilsson, M., Stevance, A., McCollum, D. (2017). *A Guide to SDG Interactions: from Science to Implementation*. International Council for Science: Paris.
13. Guogis, A. (2008). Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos. *Socialinis darbas*, 7(2), 26-34.
14. Guogis, A. (2000). *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.
15. Hennik, M., Hutter, I., Bailey, A. (2011). *Qualitative Research Methods*. London: Sage Publications.
16. Howard, J., Wheeler, J. (2015). What community development and citizen participation should contribute to the new global framework for sustainable development. *Community Development Journal*, 50(4), 552–570.
17. James, P. (2015). *Urban Sustainability in Theory and Practice*. Routledge: Abingdon.
18. Kates, R. W., Parris, T. M., Leiserowitz, A. A. (2005). What is Sustainable Development? *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 47(3), 8-21.

19. Kostetska, I., Berezyak, I. (2014). Social entrepreneurship as an Innovative Solution Mechanism of Social Problems of Society. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 36(3), 569-577.
20. Kovaliov, R., Simanavičienė, Ž., Palekienė, O. (2011). Lietuvos socialinės politikos modelio įtaka ISA plėtrai Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba*, 2011(16), 551-557.
21. Krankalis, R., Anzelytė, R. (2013). Darna vystymosi nuostatų įgyvendinimas kaimiškosiame savivaldybėse. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*, 1(5), 40-52.
22. Kvieskienė, G., Bardauskienė, D. (2014). Į bendruomenę orientuota tvari plėtra. *Socialinis ugdymas*, 39(3), 6-22.
23. Leliūgienė, I., Sadauskas, J. (2011). Bendruomenės sampratos traktuotės ir tipologija. *Socialinių mokslų studijos*, 3(4), 1281-1297.
24. Marcinkevičiūtė, L., Petrauskienė, R. (2008). Piliečių dalyvavimo viešojo administravimo institucijų valdyme galimybės: Vilniaus ir Jurbarko rajonų savivaldybių pavyzdys. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 14(3), 102-109.
25. Milevičienė, D. (2003). Socialinės politikos konstravimo ribos. *Socialinis darbas*, 1(3), 81-86.
26. Mžavanadze, N. (2009). Sustainable Development in Lithuania: Between The Government Agenda and the Undiscovered Civil Society. *Journal of Baltic Studies*, 40(3), 397-414.
27. Nefas, S. (2006). Funkcionali vietos bendruomenė kaip pilietinės visuomenės pagrindas. *Viešoji politika ir administravimas*, 1(17), 81-88.
28. Nefas, S. (2007). Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 1(20), 70-80.
29. Nilsson, M., Griggs, D., Visbeck, M. (2016). Map the interactions between Sustainable Development Goals. *Nature*, 534, 320-322.
30. Perkins, D. D., Zimmerman, M. A. (1995). Empowerment theory, research, and application. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), 569-579.
31. Pivorienė, J. (2015). Darnios plėtros socialinė dimensija ir globalus švietimas. *Socialinis ugdymas/Socialinės inovacijos socialinių industrijų plėtrai*, 3(39), 39-47.
32. Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Culture and Politics*, 223-234.
33. Ritchie, J., Lewis, J., Nicholls, C. M., Ormston, R. (2014). *Qualitative Research Practice*. London: Sage Publications Ltd.
34. Sachs, W. (2017). The Sustainable Development Goals and *Laudato si*: varieties of Post-Development? *Third Worlds Quarterly*, 38(12), 2573-2587.
35. Schoor, T., Scholtens, B. (2015). Power to the people: Local community initiatives and the transition to sustainable energy. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 43, 666-675.
36. Sengupta, M. (2018). Transformational Change or Tenuous Wish List? A Critique of SDG 1 ('End Poverty in All Its Forms Everywhere'). *Social Alternatives*, 37(1), 12-17.

37. Szécsi, G., Koller, I. (2017). Community and Moralty in the Digital Age. *Coactivity / Santalka*, 25(1), 18-25.
38. Talò, C., Mannarini, T., Rochira, A.(2013). Sense of Community and Community Participation: A Meta-Analytic Review. *Social Indicators Research*, 117(1), 1-28.
39. Urry, J. (2015). Climate Change and Society. *Why the Social Sciences Matter*, 45-59.
40. Zabarauskaitė, R., Gruževskis, B. (2015). Skurdo kultūros apraiškos socialinės paramos gavėjų grupėje. *Filosofija. Sociologija*, 26(2), 99-112.
41. Žalimienė, R., Rimšaitė, E. (2007). Nevyriausybių organizacijų metamorfozės – nuo labdaringos pagalbos vargšams XVIII amžiuje iki socialinių paslaugų rinkos dalyvio šiuolaikinėje visuomenėje. *Socialinis darbas*, 6(1), 83-95.
42. Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S.(2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.
43. Wheeler, S. M., Beathley, T. (2015). *The Sustainable Urban Development Reader*. 3rd ed. Routledge

ŠALTINIAI

1. 2015 m. rugsėjo 25 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 70/1. *Keiskime mūsų pasaulį. Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų.*
2. About the RIO+ Centre. United Nations Development Programme [žiūrėta 2018-10-24]. Prieiga internetu: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/global-policy-centres/world-centre-for-sustainable-development---rio--centre/about-us.html>.
3. Darnus pasaulio vystymasis – misija įmanoma? [žiūrėta 2018-10-14]. Prieiga internetu: <http://manoteises.lt/straipsnis/darnus-pasaulio-vystymasis-misija-imanoma/>.
4. How food connects all the SDGs [žiūrėta 2018-11-20]. Prieiga internetu <https://www.stockholmresilience.org/research/research-news/2016-06-14-how-food-connects-all-the-sdgs.html>.
5. JT darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita [žiūrėta 2018-10-12]. Prieiga internetu: <http://am.lrv.lt>.
6. Kelmės rajono savivaldybės 2018 – 2020 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas 2017 m. gruodžio 21 d. Kelmės rajono savivaldybės tarybos sprendimu Nr. T-407.
7. Lietuvos Respublikos Seimos 2018 m. rugsėjo 28 d. rezoliucija Nr. XIII-1514 „Dėl Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo Lietuvoje“. *TAR*, 2018, Nr. 15969.
8. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo pakeitimo įstatymas, nr. XI-1772, *Žin.*, Nr. 155-7353.
9. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. gegužės 24 d. įsakymu Nr. A1-255 patvirtintas tvarkos aprašas „Dėl telkimo visuomenei nuodingai veiklai atlikti“.
10. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. Nr. I-533, *Žin.*, 1994, Nr. 55-1049.
11. Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojai [žiūrėta 2018-11-29]. Prieiga internetu: <https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/3329771/Gyventojai>.
12. Lietuvos statistikos departamentas. Tiesioginės užsienio investicijos [žiūrėta 2018-12-09]. Prieiga internetu: <https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/3329771/TUI>.
13. Media4Development (2016). Naujienlaiškis #4 [žiūrėta 2018-10-14]. Prieiga internetu: <http://eurohouse.lt/wp-content/uploads/2016/12/Naujienlaskis-4>.
14. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“. *Žin.*, 2003, Nr. 89-4029.
15. NNVBO platforma [žiūrėta 2018-11-02]. Prieiga internet: www.pagalba.org.
16. Šiaulių teritorinė darbo birža. Bedarbiai, registruoti Šiaulių darbo biržoje, 2018 m. rugsėjo 1 d. [žiūrėta 2018-12-05]. Prieiga internetu: <https://www.ldb.lt/TDB/Siauliai/DarboRinka/Lists/Situacija/LastSituacija.aspx#SituacijaDarboRinkosRodikliaiTeritorijose>.

17. The World Commission on Environment and Development (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future* [žiūrėta 2018-10-05]. Prieiga internetu: <http://www.un-documents.net/our-common-future>.
18. United Nations Development Programme (2018). *Human Development Indices and Indicators 2018 Statistical Update* [žiūrėta 2018-10-14]. Prieiga internetu: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.
19. Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015 „Dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“. *Žin.*, 2012, Nr. 61-3050.
20. Žemės ūkio ministerijos programos „Leader“ ir žemdirbių mokymo metodikos centras. PARAMA: Žemės ūkio ministerija. Nacionalinė parama kaimo bendruomenėms [žiūrėta 2018-12-09]. Prieiga internetu: <http://www.zmmc.lt/lt/leader-metodas/kaimo-bendruomens.html>.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

GRUPINIŲ DISKUSIJŲ IR PUSIAU STRUKTŪRUOTŲ INTERVIU GAIRĖS

Gerbiamas tyrimo dalyvi,

Esu Živilė Terleckytė, Kauno technologijos universiteto antrosios pakopos socialinės gerovės ir politikos studijų studentė. Rengiu baigiamąjį projektą tema „Bendruomenės įgalinimas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui: Kelmės rajono atvejis“ ir kviečiu dalyvauti tyrime. Jo metu gauta informacija bus naudojama tik šio mokslinio tyrimo tikslais.

Jūsų dalyvavimas – svarbus indėlis mano baigiamajam projektui bei Kelmės rajono bendruomenių įgalinimo darnaus vystymosi aspektu tyrimui.

Dėkoju už dalyvavimą.

1. ŽMOGAUS GEROVĖS KŪRIMO SANDAI

1.1. Darnaus vystymosi aspektų aktualumo Kelmės rajonui vertinimas.

Klausimai, pateikiami visiems tyrimo dalyviams:

Kaip Jūs manote, kas yra darnus vystymasis?

(pateikiama darnaus vystymosi sričių – aspektų iliustracija, žr. 2 priedą)

2015 m. Jungtinių Tautų Organizacija, dalyvaujant 193 pasaulio šalims, tarp jų ir Lietuvai, pasirašė darnaus vystymosi darbotvarkę. Šia darbotvarke siekiama iki 2030 metų įgyvendinti 17 darnaus vystymosi tikslų (toliau – DVT), kuriais sukuriamos sąlygos dabartinei kartai tenkinti savo poreikius bei neriboti ateities kartų tenkinti savuosius. Šie tikslai apima tris sritis – ekonominę, socialinę bei aplinkos.

Jūsų nuomone, kuri darnaus vystymosi sritis yra pati svarbiausia Kelmės rajonui? Kodėl?

(pateikiama visų 17 darnaus vystymosi tikslų iliustracija, žr. 3 priedą)

Kaip jau buvo minėta, darnaus vystymosi tikslus apima 3 sritys – ekonomika, socialinis vystymasis bei aplinkos vystymasis. Remiantis Johan Rockström and Pavan Sukhdev (Stokholmo Atsparumo Centras), aplinka (biosfera) yra kitų dviejų sričių pagrindas. Tuo tarpu socialinei gerovei pasiekti užsibrėžta daugiausia tikslų – 8. Tik užtikrinus socialinę gerovę, galima vystyti ekonomiką ir pasiekti jos klestėjimą. Ekonomikos vystymui užsibrėžti 4 tikslai. 17 tikslas perdengia visas sritis ir yra pats svarbiausias, kadangi juo siekiama stiprinti įgyvendinimo priemonės ir atgaivinti pasaulinę darnaus vystymosi partnerystę. Be to, darbotvarkėje pabrėžiama, kad tikslai yra itin ambicingi, todėl jiems pasiekti yra būdingas glaudus ne tik tarpusavio institucijų bendradarbiavimas, bet ir pilietinės visuomenės, bendruomenių įsitraukimas siekiant darnios plėtros.

Noriu paminėti, kad darbotvarkėje yra pabrėžiama, jog kiekviena valstybė darnaus vystymosi tikslus turi įgyvendinti atsižvelgdama į „nacionalines realijas, gebėjimus ir išsivystymo lygį bei paisant nacionalinės politikos ir prioritetų (Darbotvarkė 2030, p. 3). Lietuva savo ruožtu nusistatė tokius prioritetus:

1. socialinės atskirties ir skurdo mažinimas;
2. sveika gyvensena;
3. energetinis efektyvumas ir klimato kaita;
4. darnus vartojimas ir gamyba.

Taip pasauliniai tikslai buvo pritaikyti valstybinei Lietuvos politikai. Kadangi valstybė susidaro iš mažesnių segmentų – rajonų, o pastarieji iš gyventojų, kurie yra tam tikros teritorinės bendruomenės, sieksime išsiaiškinti kaip šiuos tikslus galima įgyvendinti lokaliai – bendruomenėse.

1.2. Veiksnių, lemiančių žmogaus gerovę, identifikavimas;

Klausimai, pateikiami fokusuotų grupinių diskusijų dalyviams:

Pirmiausia norėčiau Jūsų paklausti – kaip Jūs manote, kokie veiksniai yra svarbiausi kuriant žmogaus gerovę, tiksliau – ko žmogui reikia, kad jis gyventų gerai?

Kaip Jums atrodo, kas yra atsakingas už žmogaus gerovę?

Kokį vaidmenį turėtų atlikti valstybė?

2. PRIEŽASTYS, LEMIANČIOS BENDRUOMENINĘ VEIKLĄ KELMĖS RAJONE

2.1. Gyventojų įsitraukimo į veiklą motyvai, neveiklumo priežastys

Klausimai, pateikiami fokusuotų grupinių diskusijų dalyviams:

Kaip Jūs manote, kas skatina gyventojus įsitraukti į bendrą veiklą arba nuo jos atsiriboti? Kodėl?

Kokias tendencijas pastebite bendruomenėje – ji tampa aktyvesnė ar pasyvesnė? Kaip Jūs manote, kodėl?

Su kokiomis problemomis susiduriate, siekiant dalyvauti bendruomeninėje veikloje?

Klausimai, pateikiami bendruomenių ekspertui:

Kaip Jūs manote, kas skatina gyventojus įsitraukti į bendrą veiklą arba nuo jos atsiriboti? Kodėl?

Kokias tendencijas pastebite bendruomenėse – jos tampa aktyvesnės ar pasyvesnės? Kaip Jūs manote, kodėl?

Su kokiomis problemomis susiduria gyventojai, siekiant dalyvauti bendruomeninėje veikloje?

Kaip Jūs manote, kokių priemonių galima imtis bendruomenių įgalinimui?

2.2. Veiklų pobūdis bendruomenėse

Klausimai, pateikiami fokusuotų grupinių diskusijų dalyviams:

Kokios veiklos dominuoja Jūsų bendruomenėje? Ar tai veiklos skirtos pramogai, ar veiklos bendroms problemoms spręsti? Pakomentuokite ir, jeigu turite, pateikite pavyzdžių.

Kokiose srityse matote savo bendruomenės potencialą – tiksliau, ar yra tokių sričių, kuriose ji galėtų nuveikti svarbius ir prasmingus darbus?

Klausimai, pateikiami bendruomenių ekspertui:

Kokios veiklos dominuoja bendruomenėse? Ar tai veiklos skirtos pramogai, ar veiklos bendroms problemoms spręsti? Pakomentuokite ir, jeigu turite, pateikite pavyzdžių.

Kokiose srityse matote bendruomenių potencialą – tiksliau, ar yra tokių sričių, kuriose jos galėtų nuveikti svarbius ir prasmingus darbus?

3. DARNAUS VYSTYMOŠI PRIORITETŲ ĮGYVENDINIMO GALIMYBĖS KELMĖS RAJONE

3.1. Socialinės atskirties ir skurdo mažinimas

1 prioritetas. SOCIALINĖS ATSKIRTIES IR SKURDO MAŽINIMAS

1 DVT – Panaikinti visų formų skurdą visose šalyse.

10 DVT – Mažinti nelygybę tarp šalių ir pačiose šalyse.

Lietuva, siekdama mažinti skurdą ir nelygybę, įvedė pensijų indeksavimą, gerina užimtumą, didina socialinę paramą, socialinių darbuotojų skaičių, vykdo socialinių paslaugų plėtrą. 2013–2016 m. minimali mėnesinė alga (MMA) buvo keliami 6 kartus; 2017 m. padidintos socialinio draudimo pensijos; nuo 2018 m. padidintos valstybės remiamos pajamos (VRP) (didėja socialinę paramą galinčių gauti žmonių skaičius ir socialinei paramai skiriamos lėšos); atsisakyta papildomo NPD, o vietoje jo pereita prie tiesioginių išmokų vaikams (vaiko pinigų).

Klausimai, pateikiami fokusuotų grupinių diskusijų dalyviams:

Kaip vertinate savo gyvenamosios vietovės gyventojų socialinės aplinkos būklę? Kas lemia jos formavimąsi?

Kaip, Jūsų nuomone, bendruomenė, visi gyventojai galėtų prisidėti prie socialinės atskirties mažinimo? Galbūt reikėtų aplankyti senyvo amžiaus žmones, įtraukti į veiklas atstumtuosius?

Kokiais būdais bendruomenė, visi gyventojai galėtų prisidėti prie skurdo mažinimo?

Klausimai, pateikiami bendruomenių ekspertui:

Kokios priemonės yra įgyvendinamos bendruomenėse, siekiant mažinti skurdą bei socialinę atskirtį, galbūt bendruomenės kuria verslus ir, pavyzdžiui, teikia socialines paslaugas? Pakomentuokite. Kaip Jūs manote, ko trūksta bendruomenėms, kad jos būtų pajėgios spręsti vietinės socialines problemas?

Klausimai, pateikiami socialinės srities ekspertui:

Kaip vertinate socialinę politiką Kelmės rajone?

Ar ji yra pakankama, ką dar reikėtų tobulinti ir ko reikia siekti?

Kokiais būdais bendruomenės įsitraukia siekiant sumažinti socialines problemas?

Kaip gyventojai reaguoja į tokias priemones?

Ar pastebimas jų poveikis?

Kaip jūs manote, kas lemia efektyvų/neefektyvų bendruomenių įsitraukimą Kelmės

Rajone, sprendžiant tokio pobūdžio problemas?

Kokias naujas poveikio priemones siūlytumėte, kurios skatintų bendruomenes pačioms spręsti vietines socialines problemas?

3.2. Sveika gyvensena

2 prioritetas. SVEIKA GYVENSENA

3 DVT – Užtikrinti sveiką gyvenseną ir skatinti visų amžiaus grupių gerovę

Šiam tikslui pasiekti Lietuvoje vaikų ugdymo ir globos įstaigose įdiegta ir nuolat tobulinama sveikos mitybos organizavimo tvarka; vykdoma savižudybių prevencija, įsteigtas Savižudybių prevencijos biuras; įvestas alkoholio reklamos draudimas, sutrumpintas prekybos alkoholiu laikas, padidintas amžius įsigyti, turėti ir vartoti alkoholį iki 20 m., ribojamos pardavimo vietos, priimanamos ir taikomos kitos alkoholio pasiūlą ir paklausą ribojančios reguliacinės priemonės. Lietuva, kaip pagrindinius darbus, siekiant stiprinti fizinę ir psichinę sveikatą numato skleisti mokslo įrodymais pagrįstą informaciją apie sveiką mitybą ir sveiką gyvenseną, informuoti visas gyventojų grupes apie

fizinio aktyvumo naudą sveikatai, įgyvendinti kompleksišką nacionalinę savižudybių prevenciją, skatinti pozityvios informacijos sklaidą visuomenei.

Klausimai, pateikiami fokusuotų grupinių diskusijų dalyviams:

Kaip vertinate savo gyvenamosios vietovės gyventojų sveikatos būklę? Kas tai lemia?

Kokios prevencinės priemonės – mokymai, seminarai ar kitokie renginiai padėtų bendruomenei skatinti sveiką gyvenseną? Pateikite pavyzdžių.

Klausimai, pateikiami bendruomenių ekspertui:

Kaip vertinate bendruomenių įsitraukimą gerinant visuomenės sveikatos būklę?

Kaip, Jūsų nuomone, bendruomenė, visi gyventojai galėtų prisidėti prie sveikatos gerinimo? Kokias priemones, iniciatyvas galima įgyvendinti?

Klausimai, pateikiami visuomenės sveikatos ekspertui:

Kaip vertintumėte visuomenės sveikatos būklę Kelmės rajone?

Ką reikėtų tobulinti ir ko reikia siekti?

Dalyvaujate įgyvendinant šviečiamąsias visuomenės informavimo priemones, padedančias gyventojams suprasti, kaip jie patys gali pagerinti savo sveikatą. Kokios šviečiamosios priemonės yra pateikiamos visuomenei?

Kaip gyventojai reaguoja į tokias priemones? Ar pastebimas jų poveikis?

Kaip jūs manote, kas lemia gyventojų įsitraukimą į tokias priemones Kelmės rajone?

Kaip, Jūsų nuomone, bendruomenė, visi gyventojai, atkirai ar kartu, galėtų prisidėti prie sveikatos stiprinimo?

Kokias naujas poveikio priemones siūlytumėte, kurios skatintų gyventojus labiau rūpintis sveikatos stiprinimu?

3.3. Energetinis efektyvumas ir klimato kaita

3 prioritetas. ENERGETINIS EFEKTYVUMAS IR KLIMATO KAITA

7 DVT – Prieinama ir švari energija

13 DVT – Sušvelninti klimato kaitos poveikį

Lietuvoje, siekiant įgyvendinti 7 DVT – didinti energetinį efektyvumą ir mažinti klimato kaitą – Klaipėdoje pastatytas suskystintų gamtinių dujų terminalas, pradėtos eksploatuoti tarpsisteminės elektros jungtys Lietuva–Švedija (NordBalt) ir Lietuva–Lenkija (LitPol Link). Energijos efektyvumo siekiama atliekant kompleksišką daugiabučių ir viešųjų pastatų atnaujinimą (prioritetą teikiant kvartalinei renovacijai). Numatoma, kad ilgalaikėje perspektyvoje elektros energijos vartotojai taps aktyvūs rinkos dalyviai, jiems bus suteikiama galimybė iš AEI pasigamintą energiją vartoti savo reikmėms, o už perteklinę energiją, patiektą į tinklą, gauti rinkos sąlygas atitinkantį atlygį.

Lietuvoje, įgyvendinant 13 DVT, siekiama sumažinti išmetamųjų šiltnamio efektą sukeliančių dujų (toliau – ŠESD) kiekį; padidinti atsinaujinančių energijos išteklių (AEI) dalį šalies bendrajame galutiniame energijos suvartojime; 50 proc. sumažinti įprastiniu kuru (benzINU ir dyzelinu) varomų automobilių naudojimą miestuose.

Klausimai, pateikiami fokusuotų grupinių diskusijų dalyviams:

Kokius klimato kaitos pokyčius pastebite?

Kaip jūs manote, kaip galėtumėte patys, savo kasdienėje veikloje, pakeisdami įpročius, švelninti klimato kaitą?

Kaip vertinate atsinaujinančių energijos šaltinių įrengimą jūsų gyvenamojoje vietovėje, pavyzdžiui, vėjo jėganių statybą?

Pavyzdžiui, ar dažnai vietoje automobilio renkatės dviratį arba ėjimą pėsčiomis? Teikiant prioritetą dviračiui ar ėjimui pėsčiomis, taupomos jūsų lėšos bei didinamas fizinis aktyvumas. Tai apima net trijų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą, nes, pirmiausia, taupydami gerinate savo materialinę padėtį (1 tikslas), švelninate klimato kaitą (13 tikslas) bei gerinate savo sveikatos būklę (3 tikslas).

Kaip, Jūsų nuomone, bendruomenė, visi gyventojai, atkirai ar kartu, galėtų prisidėti prie efektyvesnio energijos suvartojimo?

Klausimai, pateikiami bendruomenių ekspertui:

Kaip, Jūsų nuomone, bendruomenės, visi gyventojai, atkirai ar kartu, galėtų prisidėti prie efektyvesnio energijos suvartojimo?

Kokiais būdais bendruomenės vykdydamos veiklas, galėtų mažinti neigiamą poveikį klimatui?

Klausimai, pateikiami energetinio efektyvumo ekspertui:

Kaip vertintumėte energijos efektyvumo aktualumą ir vystymą Kelmės rajone?

Kaip jūs manote, kas lemia efektyvų/neefektyvų energijos vartojimą Kelmės rajone?

Dalyvaujate įgyvendinant šviečiamąsias visuomenės informavimo priemones, padedančias efektyviau naudoti energiją ir energijos išteklius. Kokios šviečiamosios priemonės yra pateikiamos visuomenei?

Kaip gyventojai reaguoja į tokias priemones? Ar pastebimas jų poveikis?

Pavyzdžiui, planuojama atnaujinti daugiabutį, arba statyti vėjo jėgaines. Tam reikalingas ir gyventojų pritarimas. Norėčiau Jūsų paklausti, kaip gyventojai sureaguoja į įvairius projektus, planuojamus darbus energijos efektyvumo srityje?

Kaip, Jūsų nuomone, bendruomenė, visi gyventojai, atkirai ar kartu, galėtų prisidėti prie efektyvesnio energijos suvartojimo?

Kokias naujas poveikio priemones siūlytumėte, kurios skatintų gyventojus tausoti energiją?

3.4. Darnus vartojimas ir gamyba

4 prioritetas. DARNUS VARTOJIMAS IR GAMYBA

12 DVT – Atsakingas vartojimas ir gamyba

Lietuva, siekdama įgyvendinti 12 DVT – Užtikrinti darnius vartojimo ir gamybos modelius – skatina žaliuosius viešuosius pirkimus. Prisidedant prie žiedinės ekonomikos keliamų tikslų ir skatinant įmones efektyviau naudoti žaliavas bei optimizuoti gamybos procesus, mažinant susidarančių atliekų kiekį ir oro taršą, parengtos priemonės, kurioms finansavimas skiriamas iš ES struktūrinių fondų. Visuomenė informuojama apie plastikinių maišelių naudojimo mastą ir žalą; 2016 m. pradėjo veikti vienkartinų gėrimų pakuočių užstato sistema.

Klausimai, pateikiami fokusuotų grupinių diskusijų dalyviams:

Kaip vertinate savo poreikį vartotojiškumą? Kas tai lemia?

Kaip, Jūsų nuomone, bendruomenė, visi gyventojai galėtų prisidėti atsakingo vartojimo skatinimo?

Kaip dar bendruomenė galėtų prisidėti prie aplinkos gerinimo?

Klausimai, pateikiami bendruomenių ekspertui:

Jūsų nuomone, kaip bendruomenės galėtų siekti tausoti aplinką, jos neteršti? Galbūt yra pavyzdžių, ką bendruomenės nuveikė šioje srityje?

Apskritai, kaip įsivaizduojate Kelmės rajono bendruomenės ateityje darnaus vystymosi kontekste?

Klausimai, pateikiami aplinkos apsaugos ekspertui:

Kaip vertintumėte aplinkos politiką Kelmės rajone? Ar ji yra pakankama, ką dar reikėtų tobulinti ir ko reikia siekti?

Kaip jūs manote, kas lemia gyventojų požiūrį į aplinkos politiką Kelmės rajone?

Dalyvaujate įgyvendinant gamtosauginius renginius. Kokie renginiai dažniausiai yra pateikiami visuomenei? Kokios prevencinės priemonės yra taikomos?

Kaip gyventojai, visuomenė reaguoja į tokias priemones? Ar pastebimas jų poveikis?

Kaip, Jūsų nuomone, bendruomenė, visi gyventojai, atkirai ar kartu, galėtų prisidėti prie aplinkos apsaugos?

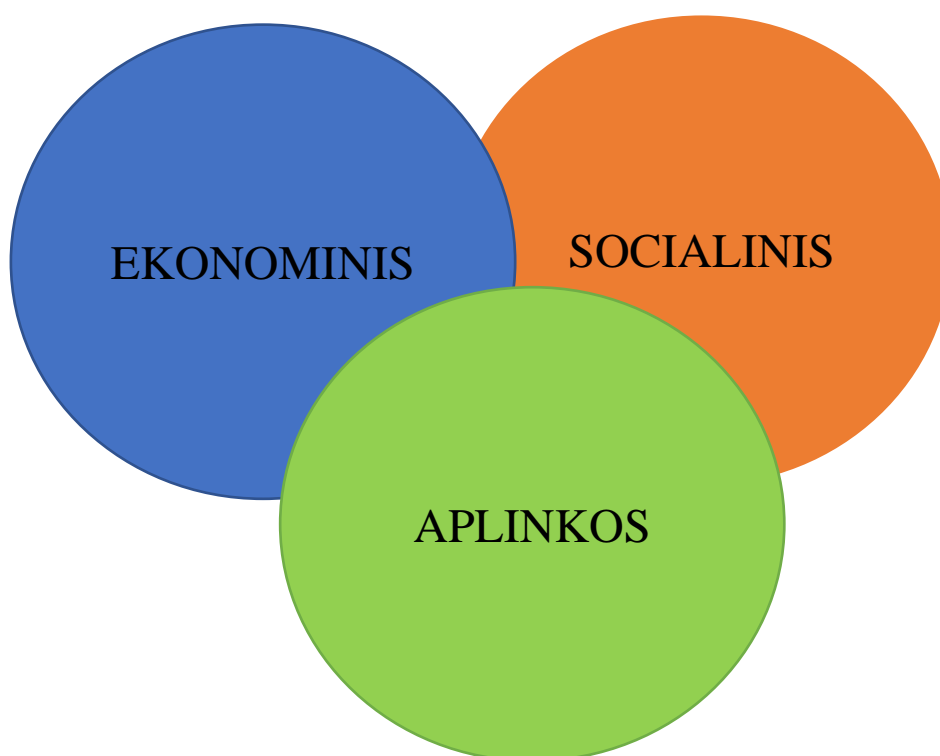
Pavyzdžiui, keliose gyvenvietėse buvo uždaryti atliekų priėmimo punktai. Norėčiau Jūsų paklausti, kaip gyventojai sureaguoja į pokyčius, kokius padarinius, teigiamus ar neigiamus, jie sukelia?

Kokias poveikio priemones siūlytumėte, kurios skatintų gyventojus domėtis aplinkos apsauga ir apskritai tausoti gamtą?

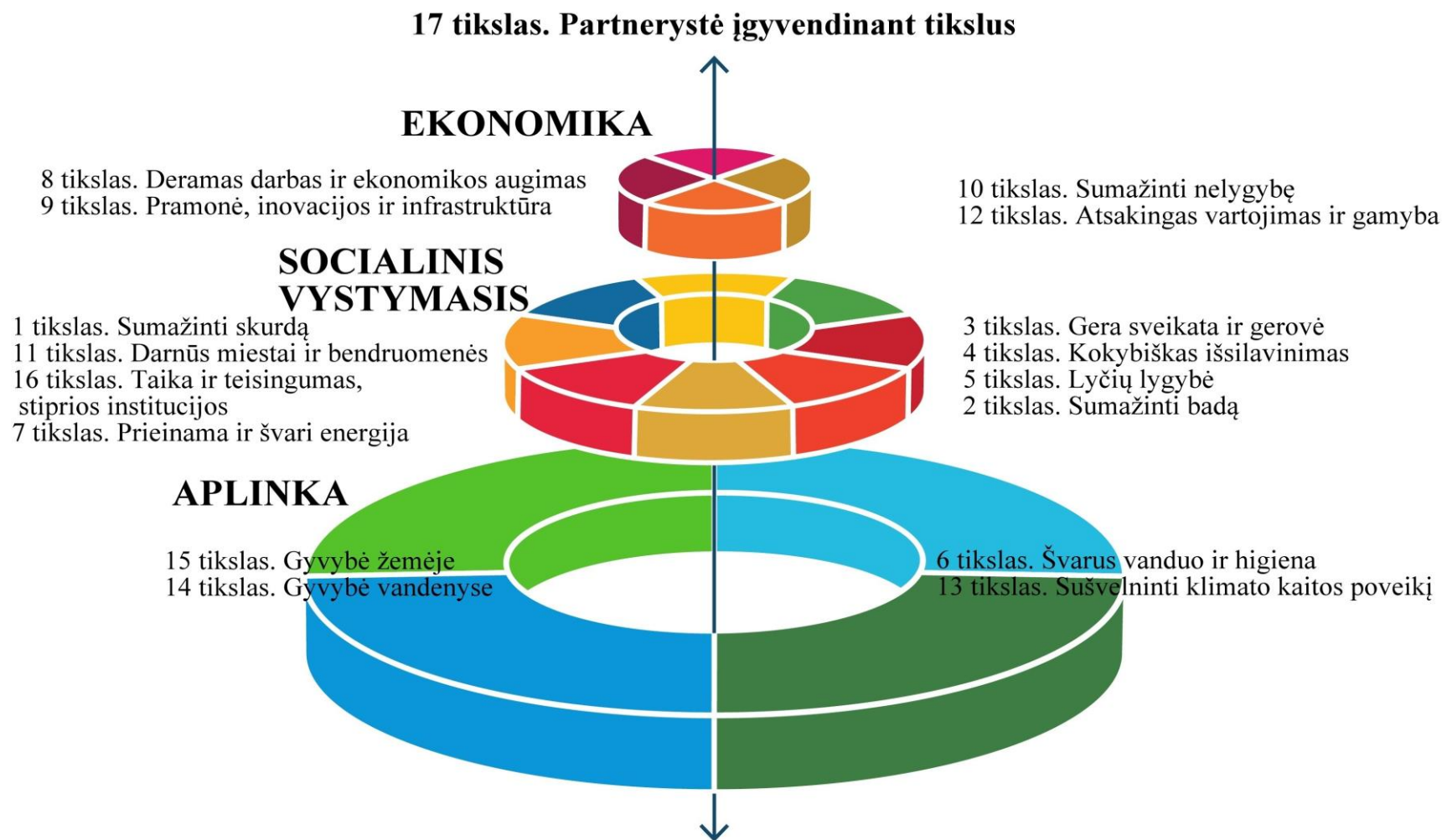
Kiekvieno žmogaus veiksmas, kuriuo siekiama darnaus vystymosi, prisideda ne tik prie Jūsų pačių gerovės kūrimo, bet ir viso pasaulio žmonių gerovės.

DARNAUS VYSTYMOŠI ASPEKTAI

Prašome pakomentuoti paveikslėlyje pavaizduotus darnaus vystymosi aspektus: *kuri sritis, Jūsų nuomone, yra pati aktualiausia, svarbiausia būtent Kelmės rajonui? Kodėl?*

DARNAUS VYSTYMOŠI TIKSLAI PAGAL APLINKOS, SOCIALINĮ BEI EKONOMINĮ ASPEKTUS

Sudaryta remiantis Carl Folke, Stokholmo atsparumo centras.